

Rapport Armoedebaarometer 2012

Een onderzoek uitgevoerd door
Universiteit Antwerpen – Onderzoeksgroep OASeS

An Van Haarlem
Jill Coene
prof. dr. Danielle Dierckx

In opdracht van Decenniumdoelen 2017

Mei 2012

Inhoud

1. De Armoedebaarometer voorgesteld	7
2. Armoede gewikt en gewogen	8
2.1. Gezondheid	8
2.1.1. Evolutie	8
2.1.2. Beleidsinitiatieven	9
2.2. Arbeid	13
2.2.1. Evolutie	13
2.2.2. Beleidsinitiatieven	14
2.3. Inkomen	19
2.3.1. Evolutie	19
2.3.2. Beleidsinitiatieven	20
2.4. Wonen	22
2.4.1. Evolutie	22
2.4.2. Beleidsinitiatieven	24
2.5. Onderwijs	26
2.5.1. Evolutie	26
2.5.2. Beleidsinitiatieven	27
2.6. Samenleven	29
2.6.1. Evolutie	29
2.6.2. Beleidsinitiatieven	30

3. Besluit	33
3.1. Gezondheid	33
3.2. Arbeid	34
3.3. Inkomen	34
3.4. Wonen	35
3.5. Onderwijs	35
3.6. Samenleven	36
4. De indicatoren van de Armoedebarmeter (methodologie)	38
4.1. Opzet van de Armoedebarmeter	38
4.2. Voorstelling van de indicatoren	38
4.2.1. Gezondheid	38
4.2.2. Arbeid	39
4.2.3. Inkomen	40
4.2.4. Wonen	41
4.2.5. Onderwijs	42
4.2.6. Samenleven	43
5. Overzicht Armoedebarmeter 2012	45
6. Bibliografie	59

Decenniumdoelen voorwoord

Armoedebestrijdingsbeleid Of hoe een topprioriteit stilstand of zelfs achteruitgang betekent

2012, Decenniumdoelen 2017, het samenwerkingsverband van 13 organisaties die de krachten bundelen om de leefsituatie van mensen in armoede structureel te verbeteren, is halfweg. Nog vijf jaar te gaan om de doelen die op het vlak van gezondheid, inkomen, arbeid, wonen, onderwijs en samenleven werden voorop gesteld, te behalen. De tijd dringt.

‘De Armoedebarmeter geeft zwaar weer aan.’
‘Het armoedebeleid boekt geen vooruitgang.’
‘Donkere wolken boven mensen in armoede.’
‘Decenniumdoelen nog lang niet in zicht.’
De titels van de Armoedebarmeters van de afgelopen vijf jaar zijn vandaag helaas nog brandend actueel. Ook deze vijfde Armoedebarmeter, met de wetenschappelijke ondersteuning van Centrum OASeS van de Universiteit van Antwerpen, zegt weinig goeds. De cijfers laten aan duidelijkheid niets te wensen over.

Zo is de **kinderarmoede** in 2010 verder toegenomen. 8,6% van de pasgeboren kinderen wordt geboren in een kansarm gezin. De cijfers, die vorig jaar een verdubbeling in 12 jaar aangaven, blijven dus stijgen. Minstens 140.000 kinderen leven in armoede, aldus Minister Lieten. Wanneer de overheid verwacht dat er tegen 2017, met een bevolkingsaan groei van 7%, 25.000 meer peuters zullen zijn, is dit zonder meer een alarmerende evolutie.

Ook het aantal mensen dat aangeeft gezondheidszorgen uit te stellen om financiële redenen is opnieuw gestegen. Opvallend is dat de stijging het grootst is bij de mensen die boven de armoedegrens leven. Wanneer men op **gezondheid** dient te besparen, hoeft het ook niet te verwonderen dat het aantal mensen dat aangeeft zich geen grote onverwachte aankoop van meer dan € 750 kan veroorloven, gestegen

is. Het **inkomen** van vele mensen, vooral eenoudergezinnen (24,2%), staat bijgevolg zwaar onder druk.

Dat blijkt ook uit het feit dat steeds meer mensen het moeilijk hebben om hun energiefactuur te betalen. 6% meer mensen dan vorig jaar zijn wegens betalingsmoeilijkheden voor elektriciteit bij de distributienetbeheerder terecht gekomen, 7 % meer voor aardgas. De problematiek van energiearmoede hangt deels ook samen met de kenmerken van de woning, zoals een gebrek aan isolatie, waardoor de verwarmingskosten hoog zijn. 38,2% van de huurders **woont** in een huis met een gebrek aan comfort, bijvoorbeeld geen bad of centrale verwarming, of in een huis met een ontoereikende kwaliteit zoals een lekkend dak.

Op het vlak van **arbeid** kleurt de barometer jammer genoeg ook rood. De werkloosheidsgraad van laaggeschoolden en niet-EU-burgers stijgt het derde jaar op rij. Ook het aantal schoolverlaters dat na één jaar nog naar werk zoekt is met 2,6% gestegen tot 14,6%. De langdurige werkloosheid is van 30,04% naar 37% gestegen. Door de economische crisis is het risico op langdurige werkloosheid bijgevolg groter geworden. Gelukkig is het niveau van de nulmeting nog niet terug bereikt.

Om meer kansen te krijgen op de arbeidsmarkt is een opleiding zeer belangrijk. We stellen echter vast dat het percentage van jongeren met twee of meer jaren achterstand in het **onderwijs** niet daalt. Het aantal jongeren dat ongekwalificeerd het secundair onderwijs verlaat is bovendien gestegen tot 9,6%. Helaas is ook het aantal kinderen dat in een huishouden leeft dat zich niet één week vakantie buitenhuis kan veroorloven, gestegen.

Vorig jaar waren bij de vierde Armoedebarmeter de Decenniumdoelen nog lang niet in zicht. Vandaag, nu we **halfweg** zijn, zijn ze dat nog steeds niet. En zoals gezegd de tijd dringt.

De vijf Armoedebarmeters op rij geven aan dat het armoedebestrijdingsbeleid op geen enkel domein significant verbetert. Nog te veel cijfers zijn sinds de nulmeting gestegen. Het aantal mensen dat gezondheidszorgen uitstelt om financiële redenen, het aantal kinderen dat geboren wordt en leeft in armoede, het aantal schoolverlaters dat na een jaar nog naar werk zoekt, het aantal mensen met een overmatige schuldenlast, zijn daar enkele voorbeelden van. Het markantste is deze van energiearmoede. Ten opzichte van de nulmeting in 2006 is het aantal klanten bij de distributienetbeheerder voor elektriciteit en aardgas gestegen met maar liefst 44%. We stellen vast dat de inkomensongelijkheid stijgt en voor steeds meer mensen wordt de financiële druk onhoudbaar.

Halfweg is ook de legislatuur van de Vlaamse Regering, die bij haar aantreden armoedebestrijding als topprioriteit naar voren schoof. Jammer genoeg heeft het armoedebestrijdingsbeleid van de Vlaamse Regering nog geen hoge ogen gegooid. Van de ambitieuze plannen uit het Vlaams actieplan armoedebestrijding is tot op vandaag weinig gerealiseerd. De beloofde versnelling en verdieping van de uitvoering van het actieplan laat nog steeds op zich wachten. Slechts twee van de naar voren geschoven prioriteiten zitten werkelijk op schema. De gestelde 'kruissnelheid' blijkt eerder een 'surplacen'.

De inzet van de federale regering is eveneens weinig belovend. Nog steeds stijgen de sociale minima en de bijstandsuitkeringen niet boven de armoedegrens. Hoewel de federale regering belooft dat ze de uitkeringen zal optrekken, verlaagt ze tegelijk het beschikbare budget voor de welvaartsaanpassingen van die uitkeringen. Daarenboven stelt ze dat deze verhogingen enkel kunnen 'wanneer er voldoende financiële middelen' voor handen zijn. Een leefbaar inkomen voor alle gezinnen zal bijgevolg nog niet voor morgen zijn. Integendeel, door de eenzijdige activeringspolitiek zullen meer

mensen precare jobs aanvaarden wat de armoedecijfers zal doen toenemen. Decenniumdoelen 2017 ijvert voor de **verhoging van de minimumuitkeringen** minstens tot boven de Europese armoederisicogrens en pleit voor een **werkgelegenheidsbeleid** dat gericht is op kwalitatieve en duurzame banen en geen eenzijdig activeringsbeleid inhoudt.

De strijd tegen sociale fraude staat hoog op de politieke agenda. Helaas neemt men tegelijk geen maatregelen tegen onderbescherming. Het feit dat mensen recht hebben op sociale bescherming maar er geen gebruik van maken of kunnen maken verdient eveneens de nodige beleidsaandacht. Decenniumdoelen 2017 pleit daarom voor een **automatische toekenning van rechten**.

Decenniumdoelen 2017 roept de beleidsmakers op woord te houden en armoedebestrijding als topprioriteit ernstig te nemen. In tijden van hoogconjunctuur is het aantal mensen in armoede niet gedaald. Reden te meer om in tijden van laagconjunctuur het zeker voor hen op te nemen. Het is in ons aller belang om iedereen een menswaardig bestaan te garanderen. Onderzoek wijst uit dat er in landen met een grotere mate van ongelijkheid meer samenlevingsproblemen zijn, zoals een lagere levensverwachting, hogere criminaliteit, meer tienerzwangerschappen, ... Dat de overheid in economisch barre tijden onvoldoende inzet op armoedebestrijding, is op korte én lange termijn niet alleen een budgettair onverstandige keuze maar ook een warme samenleving onwaardig.

Jos Geysels
Voorzitter Decenniumdoelen 2017

1. De strijd tegen armoede met Decenniumdoelen 2017

Vanuit de vaststelling dat in België 1,5 miljoen mensen in armoede leven en de inkomensongelijkheid blijft toenemen, lanceerde een breed forum van armoedeorganisaties en sociale bewegingen¹ op 3 april 2007 de 'Decenniumdoelen 2017. Geef armoede geen kans'. De organisaties roepen de overheden op om voorrang te geven aan de strijd tegen de armoede. Tegen 2017 willen ze deze beleidsdoelen gerealiseerd zien:

1. Een halvering van de gezondheidsongelijkheid tussen arm en rijk;
2. Een halvering van het aantal gezinnen waar niemand werkt;
3. Voor elk gezin, ongeacht de samenstelling, minstens een inkomen dat de Europese armoederisicodrempel bereikt;
4. Een toename van het aantal goede en betaalbare huurwoningen met 150.000 eenheden, waarvan minstens de helft sociale woningen zijn;
5. Een daling tot 3% van laaggeletterdheid en laagcijferdheid bij jongeren, in alle onderwijsvormen en voor alle jongerengroepen;
6. Mensen in armoede verbreden hun netwerken.

Jaarlijks onderzoekt Decenniumdoelen 2017 de ontwikkeling van de zes doelen op verschillende beleidsniveaus en over de verschillende levensdomeinen heen. Ze ontwikkelde de Armoedebaarometer om op basis van meetbare indicatoren de evolutie van de armoedesituatie in Vlaanderen op te volgen. Het onderzoekscentrum OASeS van de Universiteit Antwerpen biedt de nodige wetenschappelijke ondersteuning.

Vanaf 2011 werden ook indicatoren rond kinderarmoede opgenomen. Kinderen die in armoede leven, nemen vaak een valse start. Daardoor lopen zij al vroeg achterstand op. Dit betekent een schending van verschillende kinderrechten. Kinderen hebben immers recht op een behoorlijke levensstandaard, goede voeding, onderwijs, degelijk werk en bescherming (UNDP, 2000). Beleidsaandacht voor deze groep is nodig, want armoede en sociale uitsluiting kunnen niet opgelost worden zonder aandacht voor kinderrechten. In dit rapport stellen we de vierde actualisering van de cijfers van de Armoedebaarometer voor. In 2012 is het vijf jaar geleden dat het initiatief Decenniumdoelen 2017 gelanceerd werd. De Armoedebaarometer is dus halfweg. In dit rapport beschrijven we een stand van zaken. Zijn de doelen die vijf jaar geleden geformuleerd werden, behaald? Kinderarmoede wordt voor de tweede keer gemeten.

In dit rapport bespreken we eerst de evolutie van de algemene indicatoren en de kinderindicatoren. Vervolgens evalueren we belangrijke beleidsinitiatieven die al dan niet hebben bijgedragen om de algemene doelen te behalen. Na deze evaluatie bespreken we de indicatoren die belangrijk zijn voor de interpretatie van de cijfers.

¹ ABVV, ACV, ACW, Minderhedenforum, Samenlevingsopbouw Vlaanderen, Socialistische Mutualiteiten en socio-culturele verenigingen, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, Verbruikersateljee, Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen, Kruispunt Migratie-Integratie, Welzijnszorg, Cera, Uit de Marge en ACLVB.

2. Armoede gewikt en gewogen

Dit jaar zijn de geformuleerde doelen halfweg hun looptijd. Tijd voor een tussenstand. Is Vlaanderen de goede weg ingeslagen om armoede effectief te bestrijden? Hebben de diverse plannen van de overheid inmiddels zoden aan de dijk gezet? Of zijn de plannen dode letters gebleven?

Per levensdomein bespreken we eerst de cijfers. Daarna evalueren we enkele maatregelen en gaan we na of ze al dan niet effectief geweest zijn. We bekijken ook indicatoren die kinderarmoede in beeld brengen. We beginnen alvast met slecht nieuws: de algemene overschrijdende indicator voor kinderarmoede is in 2010 verder toegenomen. 8,6% van de pasgeborenen wordt geboren in een kansarm gezin. Zij wonen in een gezin dat beknot wordt in de kansen om voldoende deel te nemen aan maatschappelijk hooggewaardeerde goederen, zoals onderwijs, arbeid en huisvesting (Kind en Gezin, 2009).

2.1 Gezondheid

2.1.1 Evolutie

Uit de laatste SILC-enquête blijkt dat 6,3% van de bevolking de eigen gezondheid als slecht tot zeer slecht ervaart. Er is echter een groot verschil naargelang het inkomen: 5,8% van de niet-armen ervaart de gezondheid als (zeer) slecht, terwijl dit percentage voor mensen onder de armoedegrens oploopt tot 11,1%. Het percentage dat aangeeft in een slechte subjectieve gezondheid te verkeren, is ten opzichte van de nulmeting gestegen bij de personen die zich boven de armoedegrens bevinden (van 4,4% naar 5,8%), terwijl dat van de personen onder de armoedegrens afnam (van 13,3% naar 11,1%). De kloof tussen beide groepen is met andere woorden verkleind, maar ten koste van de niet-armen. Minder mensen in armoede vinden hun eigen gezondheid slecht; meer niet-armen zien hun gezondheidssituatie somber in.

De levensverwachting in goede gezondheid toont aan dat er een verschil is in het aantal jaren dat men nog zal leven op de leeftijd van 25 jaar naargelang van het opleidingsniveau. Hoogopgeleiden leven langer in goede gezondheid dan lager opgeleiden en dat geldt zowel voor mannen als voor vrouwen. De berekeningen werden nog niet gemaakt met de laatst beschikbare cijfers uit 2008, maar het is wel mogelijk om de evolutie tussen 1997 (de nulmeting) en 2004 in kaart te brengen. Zowel voor mannen als voor vrouwen is de levensverwachting zonder beperkingen toegenomen, maar voor mannen is de verbetering groter. De ongelijkheid naar opleiding is doorheen de jaren niet afgenomen. Bij mannen bleef de ongelijkheidskloof ongeveer even groot, maar bij vrouwen nam de ongelijkheid nog verder toe.

De betaalbaarheid van gezondheidszorgen is niet voor iedereen gegarandeerd: 1,5% van de mensen met een inkomen boven de armoedegrens stelt medische zorgen (dokter en tandarts) uit omwille van financiële redenen, tegenover 4,4% van wie een inkomen onder de armoedegrens heeft. Beide groepen scoren daarmee iets slechter dan vorig jaar (SILC 2009) en in vergelijking met de nulmeting. Opvallend is dat het percentage van de groep boven de armoedegrens sterk is toegenomen (van 0,4% ten tijde van de nulmeting naar 1,5% nu), terwijl het percentage van de groep onder de armoedegrens rond hetzelfde niveau schommelt (uitgezonderd in SILC 2008, toen het percentage wat hoger lag).

Hoewel de totale Belgische populatie bijna gedekt is door de verplichte ziekteverzekering (zo'n 99%), is het persoonlijk aandeel in de ziektekosten toch hoog in vergelijking met onze buurlanden. Vlayen e.a. (2010) berekenden dat de persoonlijke uitgaven per inwoner stegen van € 526 in 2003 naar € 586 in 2007.

Het persoonlijk aandeel in de totale gezondheidsuitgaven (19%) ligt daarmee hoger dan in Nederland (6,2%), Frankrijk (6,9%) en

Duitsland (13,7%). De cijfers van 2009 (Assuralia, 2011) wijzen op een aandeel in de gezondheidsuitgaven van 20% voor de patiënt, 75% voor de overheid en 5% voor de private instellingen (ziekenfondsen en privéverzekeringen) en bedrijven samen. Alle partijen zagen hun uitgaven de laatste jaren stijgen; in totaal stegen de uitgaven met 6,1% ten opzichte van 2008. De uitgaven van patiënten stegen met 5,4% ten opzichte van 2008, die van de overheid met 6,3%, die van de bedrijven met 2,8% en die van de privéverzekeringen met 6%.

→ **Kinderen en jongeren**

Als we naar de indicatoren voor kinderen en jongeren kijken, dan zien we dat 29,2% van de eenoudergezinnen de gezondheidszorgen moet uitstellen wegens financiële redenen. Voor een koppel met kinderen is dat 11,2%. Voor de gehele bevolking bedraagt dat percentage 13,6%. Het hoge cijfer van de eenoudergezinnen toont dus aan dat zij het extra moeilijk hebben om gezondheidszorgen te kunnen betalen. 69,9% van de jongeren onder de 15 jaar eet dagelijks fruit; 84,7% eet dagelijks groenten. Van deze indicatoren zijn geen nieuwe cijfers beschikbaar.

De 'foeto-infantiele sterfte' is de kans dat een baby sterft bij de geboorte of tijdens het eerste levensjaar. Die kans is ongeveer 1,4 keer (wanneer de moeder een diploma hoger secundair onderwijs heeft) tot dubbel zo groot (wanneer zij een diploma lager secundair onderwijs heeft) dan wanneer de moeder een universitair diploma heeft. Voor baby's van moeders met een diploma lager secundair steeg deze kans sinds de nulmeting in 2005 (2,2 tegenover 1,5). De kans op vroegtijdige sterfte voor baby's van moeders met een diploma hoger secundair daalde lichtjes ten opzichte van 2005 (1,4 versus 1,9). De foeto-infantiele sterfte is ook afhankelijk van de nationaliteit van de moeder: de kans dat een baby sterft bij de geboorte of tijdens het eerste levensjaar is telkens (lichtjes) groter wanneer de moeder niet de Belgische nationaliteit heeft. Voornamelijk bij niet-Europese baby's ligt de foeto-infantiele sterfte hoog, een toestand die niet verbeterde tijdens de afgelopen jaren.

2.1.2 Beleidsinitiatieven

De maatregelen op vlak van de betaalbaarheid van de gezondheidszorg zijn grotendeels een federale aangelegenheid. De maximumfactuur, het OMNIO-statuuut en de sociale derdebetalers-regeling zijn enkele veelgenoemde initiatieven. Ook de Vlaamse regering nam initiatieven zoals de zorgverzekering. Wat houden deze maatregelen in en welk effect sorteren ze? Kunnen de genoemde initiatieven de armoede terugdringen?

2.1.2.1 De betaalbaarheid van de gezondheidszorg

De maximumfactuur

De maximumfactuur (MAF) garandeert dat een gezin jaarlijks niet meer uitgeeft aan geneeskundige verzorging dan een bepaald maximumbedrag. De medische kosten die dat plafond overschrijden, worden automatisch terugbetaald. Niet alle kosten komen daarvoor in aanmerking (bijvoorbeeld niet-medische kosten en supplementen), maar wel de meest courante. De grens van de MAF is afhankelijk van het type. Voor de 'sociale MAF' (voor personen die recht hebben op een verhoogde tegemoetkoming, hun partner en personen ten laste) geldt een plafond van € 450. Voor de 'inkomens-MAF' staat de grens in functie van het netto belastbaar gezinsinkomen (€ 450 voor de laagste inkomensgroepen tot € 1.800 voor de hoogste inkomenscategorieën). Voor kinderen jonger dan 19 jaar, ligt het plafond op € 650, ongeacht het gezinsinkomen en gaat het om een individueel recht (de ziektekosten worden per kind in plaats van per gezin opgeteld). Het plafond van de inkomens-MAF wordt verlaagd met € 100 wanneer een van de gezinsleden in de twee jaar voordien telkens € 450 aan remgeld betaalde (de 'MAF chronisch zieken', ingevoerd in 2009).

Uit de voorlopige cijfers van 2009 (na anderhalf jaar verloop²) blijkt dat er 1.117.978 rechthebbenden waren, uit 623.730 gezinnen. Het aantal rechthebbenden nam tussen 2007 en 2009 met 12,4% toe, het aantal gezinnen met 15,4%. 416.200 personen (245.037 gezinnen) hadden recht op de MAF chronisch zieken (RIZIV, 2010). De MAF-terugbetalingen

² De MAF wordt pas afgesloten twee jaar na het betreffende kalenderjaar, omdat getuigschriften voor verstrekte hulp nog tot twee jaar na de verstrekingsdatum kunnen ingediend worden.

stegen snel sinds de invoering in 2002. In 2003 was het totaalbedrag van de terugstortingen aan de patiënt nog goed voor € 204 miljoen, in 2010 ging het al om € 326 miljoen, een stijging van 60% (RIZIV, 2006; RISZIV, 2010).

Schokkaert e.a. (2008) van het Federaal Kenniscentrum voor de Gezondheidszorg (KCE) beschrijven de effecten van de MAF. De resultaten dienen met de nodige omzichtigheid behandeld te worden. Ze zijn immers gebaseerd op gegevens uit 2004 en stelen dus op de toen geldende wetgeving en medische consumptiepatronen. **Het blijkt dat de maximumfactuur vooral gericht is op chronisch zieken en minder selectief is ten overstaan van de zwakste inkomensgroepen**, ook al geldt voor de hogere inkomensklassen een hogere grens wanneer men overgaat tot terugbetalingen. Het eigen aandeel aan gezondheidsuitgaven in het inkomen neemt toe naarmate men daalt op de inkomensladder. Er bestaat dan ook een niet te onderschatten groep extreme betalende: 3% van alle gezinnen betaalt meer dan 5% van het inkomen aan remgelden. Wanneer ook de supplementen in rekening worden gebracht, loopt dat percentage op tot 10%³. Vooral psychiatrische patiënten in een ziekenhuis of psychiatrisch verzorgingstehuis betalen uitzonderlijk hoge remgelden en supplementen. Zij hebben dan ook de grootste kans om extreme betalende te worden.

Bovendien kan de MAF niet verhelpen aan de onderconsumptie van gezondheidszorgen door de lagere inkomensklassen, onder andere omdat ze pas in werking treedt nadat de patiënt start met betalingen. Dat neemt echter niet weg dat gezinnen met hoge gezondheidskosten effectief worden beschermd door de MAF. Schokkaert e.a. (2008) schetsten het effect van de MAF op armoede aan de hand van een herberekening van het inkomensconcept. Als men van het netto belastbaar huishoudinkomen de gezondheidskosten aftrekt, wordt het inkomen dat overblijft kleiner en zijn er dus meer mensen met een inkomen onder de armoedegrens. De maximumfactuur zorgt ervoor dat 20% van die gezinnen uit de armoede blijven. 3% van de bevolking is langdurig blootgesteld aan hoge medische kosten: zij betaalden gedurende een periode van twee jaar (zowel in 2003 als in

2004) meer dan € 500 aan eigen bijdragen. Een update van deze cijfers kan inzicht bieden in hoe de situatie sindsdien evolueerde.

Schokkaert e.a. (2008) voerden microsimulaties uit om na te gaan welke impact de wijzigingen aan het systeem van de MAF sinds 2004 hebben gehad en welke impact mogelijke toekomstscenario's kunnen hebben (het rapport dateert van 2008; de impact van latere wijzigingen, zoals de MAF chronisch zieken, is uiteraard niet opgenomen). Het aantal gezinnen met een totaal van remgelden na MAF-terugbetalingen groter dan 5% van hun netto belastbaar inkomen is dankzij alle maatregelen met 39% afgenomen (al blijven iets meer dan 81.000 gezinnen over waar de remgelden nog steeds meer dan 5% van het inkomen bedragen), het aantal gezinnen waar die kost hoger ligt dan 10%, is met 17% afgenomen (met 42.000 resterende gezinnen). Er blijven dus nog een aantal extreme betalende over na het invoeren van de maximumfactuur. Het KCE pleit voor bijkomende maatregelen. Het verbeteren van de bescherming van psychiatrische patiënten bijvoorbeeld, zou een budgettaire meerkost van 13% betekenen. Het MAF-systeem zou ook selectiever kunnen worden door de invoering van een extra remgeldplafond van € 250 voor de laagste inkomens, een budgettaire meerkost van 3,8%, die ten goede zou komen aan bijna 150.000 huishoudens. Deze maatregel zou leiden tot een significante daling van de extreme betalende, maar brengt wellicht een toename van de administratieve kosten teweeg. **Een verlaging van het remgeldplafond lijkt dus beter tegemoet te komen aan mensen met een laag inkomen.** Waarschijnlijk heeft dit geen impact op de onderconsumptie, aangezien men ook met dergelijk scenario eerst de drempel moet bereiken vooraleer de MAF in werking treedt.

Het OMNIO-statuut

Een andere maatregel die wil voorzien in een betere betaalbaarheid van gezondheidszorgen is het OMNIO-statuut. Gezinnen waarvan het jaarlijks bruto belastbaar inkomen een bepaalde grens niet overschrijdt, krijgen daarmee recht op een hogere terugbetaling van hun medische kosten. In 2011 is het grensbedrag van het bruto belastbaar inkomen vastgelegd op

³ Deze cijfers houden geen rekening met eventuele aanvullende verzekeringen.

€ 15.606,71 te vermeerderen met € 2.889,22 per gezinslid dat niet de aanvrager is. Personen die in aanmerking komen voor het OMNIO-statuut maken ook aanspraak op de sociale MAF. Aan het OMNIO-statuut zijn nog andere voordelen verbonden. Zo moeten rechthebbenden minder bijdragen voor de zorgverzekering, krijgen ze korting op trein en bus en hebben ze in bepaalde gevallen recht op een verwarmings-toelage of een sociaal telefoontarief. Op 1 januari 2011 maakten 329.403 personen gebruik van het OMNIO-statuut (RIZIV, 2011). Nochtans werd voor het invoeren van het OMNIO-statuut de potentiële doelgroep geschat op 850.000 personen⁴. Dit stelt het huidige aantal gebruikers in een ander daglicht: **het gaat slechts om bijna 40% van de potentiële rechthebbenden**. Diverse barrières worden genoemd die deze kloof kunnen verklaren (Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, 2009). Mensen kennen het bestaan van OMNIO niet; de informatie bereikt hen niet of is moeilijk te begrijpen; de wetgeving is bijzonder complex (er worden bijvoorbeeld verschillende definities gehanteerd, zo verschilt het begrip ‘gezin’ in de context van de verhoogde tegemoetkoming van die binnen de context van het OMNIO). Ook is de aanvraagprocedure voor sommigen een administratieve rompslomp. Het Steunpunt pleit er onder meer voor om het begrip ‘gezin’ te laten verwijzen naar de huidige gezinssamenstelling op het moment van de aanvraag (in plaats van die van bij het begin van het kalenderjaar), voor een vereenvoudiging en harmonisering van maatregelen en van administratieve stappen en voor een betere informatieverbreiding. Een belangrijke doorbraak zou zijn om het statuut automatisch toe te kennen.

De automatische toekenning wordt politiek gedragen, er wordt naar verwezen in het federaal plan armoedebestrijding (Delizée, 2008) en in het VAPA (Vlaamse Overheid, 2010). In de beleidsnota van de staatssecretaris voor Maatschappelijke Integratie en Armoedebestrijding lezen we: “Op korte termijn zal de

toekenning van het OMNIO-statuut voor iedereen die er recht op heeft, vereenvoudigd en versneld worden” (De Block, 2012). Een automatische toekenning gaat evenwel verder dan vereenvoudiging en versnelling van de toekenningen.

De derdebetalersregeling

Een derde maatregel in verband met de betaalbaarheid van gezondheidszorg is de derdebetalersregeling. Normaal betaalt de patiënt het volledige verschuldigde bedrag aan de zorgverstrekker, waarna de mutualiteit een deel terugbetaalt. Het remgeld is het deel dat overblijft ten laste van de patiënt. Met de derdebetalersregeling betaalt de patiënt enkel het bedrag van het remgeld, zonder het volledige verschuldigde bedrag eerst voor te schieten. Die regeling is van toepassing op alle verzekerden voor bepaalde diensten, bijvoorbeeld in ziekenhuizen en bij apothekers. Voor een raadpleging van de huisarts is de derdebetalersregeling niet toegelaten, uitgezonderd voor bepaalde categorieën, op wie de ‘sociale derdebetaler’ van toepassing is. Voor juli 2011 was de arts niet verplicht om in te gaan op de vraag van de patiënt. Door het vrijblijvende systeem werd het dan ook beperkt gebruikt: de gegevens van de leden van de socialistische ziekenfondsen tonen dat in 2010 in België 14% van de bezoeken en raadplegingen in het kader van de sociale derdebetaler gebeurden (Laasman & Vranken, 2011). Die 14% is meer dan een verdubbeling tegenover 2002 (toen 6%). **De sociale derdebetalersregeling werd vooral toegepast voor mensen met een zwakker sociaal-economisch statuut:** in 32% van de gevallen ging het om rechthebbenden met voorkeurregeling (en in 7% om gewone rechthebbenden).

Verder wordt de ‘sociale derdebetaler’ vaker toegepast voor alleenstaanden, jongeren en patiënten met een globaal medisch dossier (GMD). In het Nationaal Akkoord tussen geneesheren en ziekenfondsen 2011 verbinden geconventioneerde huisartsen zich er toe de sociale derdebetalersregeling toe te passen voor

⁴ *Antwoord van de minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid over de implementatie van het OMNIO-statuut, Kamer-Commissie Volksgezondheid, 21/04/2008, Document CRIV 52 COM 171, p. 25-26.*

⁵ *Geconventioneerde artsen zijn artsen die toetreden tot de akkoorden en overeenkomsten tussen verzekeringsinstellingen en zorgverstrekkers. Zij moeten zich onder andere houden aan vastgelegde tarieven. Niet-geconventioneerde artsen zijn niet toegetreden tot de akkoorden en kunnen vrij hun honoraria kiezen. Een gevolg is dat de supplementen die zij aanrekenen, ten laste zijn van de patiënt.*

raadplegingen (NCGZ, 2011). Vanaf 1 juli 2011 mogen ze de vraag van de rechthebbende dan ook niet meer weigeren (uitgezonderd bij een vermoeden van misbruik). Niet-geconventioneerde artsen⁵ mogen het systeem toepassen. De toekomst zal uitwijzen of de terugbetalingen in het kader van de sociale derdebetaler door dit nieuwe akkoord verder zullen stijgen. Sinds december 2011 werden bijkomend de remgelden verlaagd: rechthebbenden sociale derdebetaler, met GMD, betalen nog € 1 voor de raadpleging van de huisarts, patiënten zonder GMD betalen € 1,5 (ter vergelijking: gewone patiënten betalen voor een raadpleging van de huisarts € 4 met GMD en € 6 zonder GMD aan eigen bijdragen).

Deze maatregel is positief te noemen voor mensen in armoede: ze verlaagt de drempel tot de eerstelijnsgezondheidszorg. De sociale derdebetaler is geen vrijblijvende maatregel meer, behalve voor niet-geconventioneerde artsen. Zij mogen, maar moeten dus niet ingaan op het verzoek van de patiënt. Uit de cijfers van de socialistische ziekenfondsen blijkt het verschil in toepassing door geconventioneerde en niet-geconventioneerde artsen niet zo groot: de eerste passen de sociale derdebetaler toe in 15% van de gevallen, de tweede in 11%. Zal de verbintenis van de geconventioneerde artsen in het nationaal akkoord deze kloof doen vergroten of zullen de niet-geconventioneerde artsen evenredig volgen? Niettemin moeten de patiënten nog altijd zelf aan hun huisarts vragen om de regeling toe te passen. De drempel om dergelijke vraag te stellen, is voor sommige patiënten hoog. **Om die stigmatisering tegen te gaan, pleit men er al enige tijd voor om de sociale derdebetaler verplicht en automatisch in te voeren.** In 2010 keurde de Senaat daarover een resolutie goed⁶. Een jaar later is daarvan nog geen uitwerking in de praktijk gebleken (uitgezonderd de uitbreiding naar huisartsen) en ligt er een wetsvoorstel op tafel om aan de genoemde problemen tegemoet te komen⁷. Daarin wordt voornamelijk gepleit voor een uitbreiding van de doelgroep (bijvoorbeeld personen met een handicap of chronisch zieken); een verplichte en automatische toepassing; een uitbreiding naar tandartsen; voor alle verstrekkingen inzake raadplegingen,

huisbezoeken en technische prestaties. Het nieuwe regeerakkoord stelt dat het derdebetalerssysteem voor de meest kwetsbare patiëntengroepen zal worden veralgemeend.

2.1.2.2 De Vlaamse zorgverzekering

Naast de federale maatregelen om de gezondheidszorg betaalbaar te houden, neemt ook de Vlaamse overheid initiatieven op dit vlak. De zorgverzekering, ingevoerd in 2001, is daar een voorbeeld van. Het betreft een tegemoetkoming voor zwaar zorgbehoevenden die thuis verzorgd worden en voor mensen die in een woonzorgcentrum verblijven. Zij krijgen maandelijks een tegemoetkoming van € 130 voor niet-medische kosten (zoals gezinszorg, poetshulp, de aankoop van hulpmiddelen, mantelzorg, verblijfskosten in een woonzorgcentrum, ...). Elke inwoner van Vlaanderen ouder dan 25 jaar moet zich aansluiten bij een zorgkas en moet jaarlijks € 25 (€ 10 euro voor wie recht heeft op de verhoogde tegemoetkoming) bijdragen. In ruil voor de bijdrage kan men zelf aanspraak maken op de tegemoetkoming. In 2010 waren er 210.215 lopende dossiers met een 'tenlasteneming' in het kader van de zorgverzekering, waarvan 66% in de mantel- en thuiszorg en 34% in de residentiële zorg. In totaal keerden de zorgkassen in 2010 290,5 miljoen euro uit. **De uitkeringen van de Zorgkas komen vooral ten goede van de minder begoeden: bijna 59% van de erkende dossiers gaat naar personen met een verhoogde tegemoetkoming** (Vlaams Zorgfonds, 2010). Vooral voor mensen die flirten met de armoedegrens kan de tegemoetkoming van € 130 een verschil maken om uit de armoede getild te worden (Bracke, 2011).

De Christelijke Mutualiteit vat een aantal conclusies samen van studies van Pacolet naar de effecten van de zorgverzekering (Christelijke Mutualiteit, 2011). 33% van de personen die een tegemoetkoming uit de zorgverzekering krijgen, is bestaansonzeker. Worden daar de medische en vervolgens de niet-medische kosten aan toegevoegd, is dat respectievelijk 38% en 54%. Na tussenkomst van de MAF en het zorgforfait chronisch zieken, is nog steeds 52% bestaansonzeker. Wordt de tegemoetkoming van de zorgverzekering er aan

⁶ Voorstel van resolutie betreffende uitbreiding van het systeem van de sociale derde betaler, 4/1185.

⁷ Wetsvoorstel tot wijziging van de regelgeving wat de uitbreiding van het systeem van de sociale derde betaler betreft, doc 53, 1377/001.

⁸ Niet-medische kosten voor de volgende posten: een vergoeding voor de mantelzorger, verzorgingsmiddelen, vervoerskosten, poetshulp en gezinszorg.

toegevoegd, dan daalt het percentage verder naar 38%. Een raming van de niet-medische kosten⁸ van personen met een zorgverzekering-erkenning in de mantel- en thuiszorg brengt aan het licht dat 50% van hen niet toekomt met het bedrag van € 130. 25% heeft zelfs meer dan € 230 per maand aan niet-medische kosten. De CM pleit daarom voor een forfaitaire tegemoetkoming bovenop de gewone tegemoetkoming, voor mensen die zwaar zorgbehoevend zijn, erg hoge zorgkosten hebben én die een beperkte financiële draagkracht hebben.

Het niet betalen van de bijdrage voor de Zorgkas kan resulteren in een administratieve geldboete. Wie minstens drie keer de bijdrage niet betaalde, krijgt een aangetekende brief waarin wordt opgeroepen om alsnog te betalen. Men heeft dan een maand de tijd om zich in regel te stellen. Wie na die maand nog steeds niet betaalt, krijgt een geldboete van € 250 (€ 100 voor wie een verhoogde tegemoetkoming krijgt). Tegen deze boete kan bezwaar worden ingediend, bijvoorbeeld omdat men in collectieve schuldenregeling, budgetbegeleiding of -beheer zit of omdat men persoonlijk failliet is verklaard. Dat een aanzienlijk aantal van de Vlaamse gezinnen moeite heeft met het betalen van de bijdragen voor de zorgverzekering, blijkt uit de cijfers van het aantal boetes: in 2011 werden 32.000 boetes opgelegd (Vlaamse Overheid, 2012). Het bedrag van deze boete is hoog en is een financieel struikelblok voor wie het niet breed heeft. Ook de korte termijn waarbinnen men zich in regel dient te stellen, is niet voor iedereen haalbaar: een gezin dat drie achterstallige betalingen heeft, moet 75 euro voldoen. Dat is een aanzienlijk bedrag voor wie elke maand de eindjes aan elkaar moet knopen.

We kunnen besluiten dat de zorgverzekering een welkome tussenkomst is, die vooral voor mensen in armoede een verschil kan maken, terwijl de financiering ervan slechts een kleine inspanning vereist van de burgers. Toch is die 'kleine inspanning' niet voor iedereen haalbaar, gezien het grote aantal (hoge) boetes dat werd opgelegd. Zoals met elke maatregel het geval is, blijven er ook leemten bestaan. Pacolet e.a. (2010) berekenden dat het uitbreiden van de zorgverzekering tussen 1,5 en 68 miljoen euro zou kosten (afhankelijk van het gekozen scenario). Ze stellen dat de kost voor langdurige zorg voor de getroffen zelf aanzienlijk kan zijn, maar voor de collectiviteit wel betaalbaar is.

De Vlaamse overheid zal in 2013 een 'maximumfactuur in de thuiszorg' invoeren. Deze maatregel tracht thuiszorg betaalbaar te houden. Net zoals de federale maximumfactuur voor geneeskundige verzorging, zal de Vlaamse maximumfactuur in de thuiszorg de eigen bijdragen voor gezinszorg, poetshulp, karweihulp, professionele en vrijwillige oppas die boven een bepaalde drempel uitstijgen, terugbetalen. Het maximumbedrag zal afhangen van het inkomen. De maatregel wordt stapsgewijs ingevoerd, met prioriteit voor de zwaarst zorgbehoevenden.

2.2 Arbeid

2.2.1 Evolutie

Het percentage volwassenen dat leeft in een huishouden zonder inkomen uit betaald werk, bedraagt 8,3% (2010). Na de nulmeting in 2006 (9,2%) daalde dit percentage tot 7,9% in 2008, om daarna terug licht te stijgen. Vandaag tekenen we geen verbetering op van de situatie.

In 2010 steeg de algemene werkloosheidsgraad bij de actieve bevolking van 15 tot 64 jaar opnieuw licht ten opzichte van het voorgaande jaar, toen er voor het eerst opnieuw sprake was van een stijging. Met 5,2% ligt het percentage van 2010 ongeveer even hoog als bij de nulmeting (5%). Bepaalde groepen hebben het extra moeilijk op de arbeidsmarkt: ze vinden moeilijk werk en blijven vaak langdurig werkloos. Tot die zogenaamde kansengroepen behoren vooral ouderen, jongeren, laaggeschoolden en niet-EU-burgers.

- De werkloosheidsgraad van laaggeschoolden stijgt van 6,9% in 2009 naar 8% en ligt daarmee hoger dan tijdens de nulmeting (7,5%).
- De werkloosheidsgraad van niet-EU-burgers stijgt van 21,6% in 2009 naar 24,7% (amper lager dan de nulmeting van 25,2%).
- De nadelige positie van de andere twee kansengroepen blijft stabiel ten opzichte van 2009, maar ten opzichte van de nulmeting gaan de jongeren er verder op achteruit (van 12,5% in 2006 naar 15,6%).
- Lichtpuntje is dat de ouderen het beter doen sinds de nulmeting (4% versus 4,8%), al bereikt hun werkloosheidsgraad niet meer het lagere niveau van 2008.

Er is dus nog een lange weg te gaan vooraleer er sprake is van integratie van de zwaksten op de arbeidsmarkt.

Het percentage schoolverlaters dat na een jaar nog werk zoekt, bedraagt 14,6%. Het ligt daarmee hoger dan alle voorgaande jaren, inclusief de nulmeting van het schooljaar 2004-2005 (12,9%).

Wat de langdurige werkloosheidsgraad betreft, stellen we enerzijds vast dat deze in 2010 sterk gestegen is ten opzichte van 2009: van 30,4% naar 37%. De crisis is daar deels mee verantwoordelijk voor: wie bij het begin van de crisis zijn werk verloor en in het statuut kortdurende werkloosheid verviel, schoof langzaam op naar het statuut van langdurig werkloze (Herremans e.a., 2010). Anderzijds stellen we een verbetering vast ten opzichte van het niveau van de nulmeting: in 2006 bedroeg het percentage langdurige werklozen immers nog 42,2% (tegenover 37% in 2010).

Hoewel het hebben van werk een belangrijke factor is om uit de armoede te ontsnappen, bedraagt het percentage mensen in armoede dat toch werkt 3,5%; een stijging ten opzichte van 2009 (3,2%). Dit cijfer ligt wel lager dan ten tijde van de nulmeting (3,8%), maar omdat het jaarlijks schommelt tussen 3% en 4% is er geen sprake van een substantiële verbetering.

→ **Kinderen en jongeren**

Specifiek voor kinderen en jongeren bekijken we het percentage kinderen jonger dan 18 jaar, dat leeft in een huishouden waar niemand betaald werk verricht. Met 5,9% is dit cijfer stabiel gebleven tijdens de afgelopen twee jaar. Opgroeien in een gezin waar niemand werkt, heeft zeer negatieve gevolgen. 60,2% van de Vlaamse huishoudens met kinderen waar niemand werkt, leeft in armoede.

Het armoederisico van kinderen hangt deels samen met het feit of de moeder al dan niet werkt. 80% van de moeders waarvan het jongste kind tussen zes en twaalf jaar is en die samenwonen met een partner, is aan het werk; bij de alleenstaande moeders is 73,7% aan het werk. Beide percentages zijn toegenomen, maar de stijging is het grootst bij de alleenstaande moeders, wat een gunstige evolutie is.

In de voorschoolse opvang voor kinderen van 0 tot 2 jaar zijn er 37 plaatsen per 100 kinderen, in de buitenschoolse opvang voor kinderen van 3 tot 11 jaar gaat het om 5,5 op 100. Dit aanbod is beperkt, er blijven extra plaatsen nodig, waarbij de betaalbaarheid een belangrijk aandachtspunt is.

Het gebruik van kinderopvang verschilt naargelang een gezin al dan niet kansarm is. 65,7% van de kinderen uit niet-kansarme gezinnen maakte in 2009 regelmatig gebruik van de kinderopvang, tegenover slechts 21% van de kinderen uit kansarme gezinnen. 28,7% van de kinderen uit niet-kansarme gezinnen maakte geen gebruik van kinderopvang, tegenover 70,4% van de kinderen uit kansarme gezinnen. Bovendien blijkt dat ook de herkomst een bepalende factor is in het gebruik van opvang: van de allochtone kinderen maakt slechts 32,6% regelmatig gebruik van opvang, terwijl 70,8% van de autochtone kinderen regelmatig naar de kinderopvang gaat. 61,3% van de allochtone kinderen maakt geen gebruik van kinderopvang, tegenover 23,7% van de autochtone kinderen (Kind en Gezin, 2010).

2.2.2 Beleidsinitiatieven

De nieuwe federale regering heeft heel wat hervormingen op het oog, niet in het minst op het sociaal-economische en maatschappelijke domein. Zo worden een aantal bevoegdheden op het vlak van de arbeidsmarkt overgeheveld naar de Gewesten. Los van hoe zij deze nieuw toegekende bevoegdheden zullen opnemen en wat daar de gevolgen van zullen zijn, willen we in deze paragraaf focussen op enkele inhoudelijke wijzigingen. Kort samengevat is er sprake van een toenemend belang van activering. Men hoopt zo de doelstelling van een hogere werkzaamheidsgraad in het kader van de EU2020-strategie te bereiken. Voor de bestrijding van armoede houdt dit een aantal risico's in. We benoemen enkele items, die cruciaal zijn in het voorkomen van mogelijke negatieve effecten op armoede.

2.2.2.1 Een sanctionerend werkloosheidsbeleid

De degressiviteit van de werkloosheidsuitkeringen

Een opvallende maatregel is de versterkte degressiviteit van de werkloosheidsuitkeringen.

Gedurende het eerste jaar werkloosheid blijft het beschermingsniveau stabiel. Wie langer werkloos is, valt na verloop van tijd terug op een minimumuitkering. In plaats van 65% (de eerste drie maanden, met een maximum van € 1.510) tot 60% van het loon (de volgende negen maanden, met maxima van € 1.394 tijdens de derde tot de zesde maand tot € 1.300 tijdens de zesde tot de twaalfde maand), verminderen de uitkeringen geleidelijk naar € 1.069,38 per maand voor gezinshoofden, € 898,30 voor alleenstaanden en € 474,50 voor samenwonenden⁹ (uitgezonderd een aantal categorieën, op wie de degressiviteit niet van toepassing is). Voor langdurig werkloze samenwonenden ligt dit bedrag gelijk aan het forfait dat in het huidige stelsel al op hen van toepassing was (al zullen ze die grens versneld bereiken). Gezinshoofden en alleenstaanden die nu nog aanspraak konden maken op een hogere of maximumuitkering, gaan erop achteruit (ter vergelijking: in het huidige stelsel ontvingen langdurig werkloze gezinshoofden maximaal € 1.238,90; langdurig werkloze alleenstaanden ontvingen maximum € 1.110,98).

Een aantal van de langdurig werklozen (m.a.w. gezinshoofden of alleenstaanden die een uitkering boven het minimum ontvingen) worden zo bijkomend in de armoede geduwd. De gezinssamenstelling is daarbij relevant: voornamelijk alleenstaande werklozen en eenoudergezinnen, die hun werkloosheidsuitkering niet kunnen aanvullen met een (eventueel) inkomen van een partner, vormen een kwetsbare groep. Op deze manier wil de overheid werklozen stimuleren om snel weer aan het werk te gaan. Dit discours past in het individuele schuldmodel: wie niet snel genoeg aan de slag is, moet gesanctioneerd worden. Er zijn hierbij heel wat kanttekeningen te maken.

Ten eerste **moeten er voldoende jobs voor kansengroepen zijn**. Een verhoogd zoekgedrag leidt niet noodzakelijk tot het vinden van werk als er geen jobs zijn (De Lathouwer, 1996). In tijden van crisis hebben voornamelijk kansengroepen het moeilijk om uit de langdurige werkloosheid te klimmen, omdat de sterkste profielen er sneller bovenop komen (Herremans e.a., 2010). Vaak stelt men als tegenargument dat een groot aantal vacatures niet ingevuld geraken. Maar dat aanbod (de zogenaamde knelpuntberoepen) is vooral gericht op

hooggeschoolden: de vraag naar laaggeschoolde arbeid nam af met het verdwijnen van bepaalde kwetsbare beroepen (Salomons, 2010). Bovendien nemen de jobvereisten toe: jobs waarvoor vroeger een secundair diploma volstond, vragen steeds vaker een diploma op bachelor niveau. Een laag diploma, onderbrekingen in de loopbaan, jong en onervaren of oud en afgeschreven: ook aan werkgeverszijde moet er dringend verandering komen om kansengroepen kansen te bieden. Sannen e.a. (2011) bekijken de factoren die de duurzame tewerkstelling van mensen in armoede kunnen bevorderen. Ze wijzen daarbij op maatregelen die gericht zijn op het sensibiliseren van werkgevers, zoals diversiteitsplannen. Die plannen zijn echter niet gebonden aan een resultaatsverbintenis. De federale Minister van Werk kondigde aan dat werkgevers jaarlijks een 'werkgelegenheidsplan oudere werknemers' moeten opstellen, met daarin de maatregelen die ze zullen nemen om oudere werknemers aan te werven of te behouden. Het plan moet voorgelegd worden aan de ondernemingsraad (of een ander orgaan) in het kader van het sociaal overleg. Er is echter geen sanctie verbonden aan het niet opvolgen van het plan.

Verder blijkt dat werkgevers geen stimulans ervaren om werknemers aan te werven die in aanmerking komen voor loonpremies (zoals Activa). Enkel bij sollicitanten met exact hetzelfde profiel, is de loonpremie doorslaggevend (Sannen e.a., 2011; Serneels, 2012). Aansluitend past de bemerking dat het niet enkel een kwestie is van kansen geven, maar van een volgehouden engagement om de aangeworven werknemer blijvend te ondersteunen (Sannen e.a., 2011). Een positieve stap voor de kansengroepen is het zopas goedgekeurde loopbaanakkoord. De Vlaamse Regering plant om binnen dat akkoord jaarlijks 25 miljoen euro uit te trekken om meer mensen aan het werk te krijgen. De focus zal voornamelijk liggen op het inzetten van jongeren en ouderen (SERV, 2012).

Als tweede criteria moeten jobs voldoende kwaliteit en zekerheid kunnen bieden. Het European Anti-Poverty Network (EAPN) (2011) waarschuwt in dat kader: **"het belang dat men hecht aan een kwantitatieve werkzaamheidsgraad, betekent een evolutie naar een streng,**

⁹ Het is af te wachten of deze minima verhoogd zullen worden tot de grens van de huidige minima, die in februari 2012 nog geïndexeerd werden (zie bedragen in de bijlage). De bedragen vermeld in het regeerakkoord komen immers overeen met de geldende minima van september 2011.

sanctionerend activeringsbeleid, waar mensen in armoede gedwongen worden om eender wat voor werk te aanvaarden.”

Pollmann-Schült & Büchel (2005) vonden dat lagere werkloosheidsuitkeringen er inderdaad toe kunnen leiden dat de werkloosheidsduur verkort. Een negatief en weinig bekend gevolg is echter dat werklozen sneller een job aanvaarden beneden hun niveau en met een lager inkomen. Caliendo e.a. (2009) toonden bovendien aan dat personen die sneller een job van lagere kwaliteit aanvaarden, daarna ook sneller weer werkloos worden.

Het fenomeen ‘werkende armen’ hangt hiermee samen. In 2009 is in Vlaanderen 3,2% van de werkenden arm. Als we echter de redenering omkeren en gaan kijken hoeveel mensen in armoede werken, dan blijkt dat 16,1% van de mensen in armoede werkt¹⁰. Dat is deels te wijten aan laagbetaald werk, tijdelijk werk, onvrijwillig deeltijds werk... maar hangt ook samen met de gezinssamenstelling en de mate van werkintensiteit op huishoudniveau: een voltijdse baan aan het minimumloon volstaat enkel wanneer er geen afhankelijke gezinsleden zijn (Marx e.a., 2010).

In tegenstelling tot de gevraagde kwaliteit en zekerheid, evolueert de arbeidsmarkt steeds meer naar een flexibele arbeidsmarkt met korte arbeidscontracten en onzekere jobs (Debels, 2008). Vaak wordt in deze context Duitsland als positief voorbeeld aangehaald, waar ondanks de crisis toch een lage werkloosheidsgraad heerst. Als we het Duitse model echter van naderbij bekijken, blijken er allerlei tekortkomingen in het systeem te zitten. Zo zijn de werkloosheidsuitkeringen er beperkt in de tijd: na de eerste periode werkloosheid (waarbij de duur afhankelijk is van gewerkte maanden en leeftijd, maximum twee jaar), valt men terug op een zogenaamd ‘Arbeitslosengeld II’, dat eigenlijk niet veel meer is dan een vorm van (zeer lage) sociale bijstand (een basisbedrag van € 374). Voorwaarde is dat men niet zelf in zijn levensonderhoud mag kunnen voorzien (o.a. geen spaargeld, geen partner met een inkomen). Arbeitslosengeld II kan aangevuld worden met een loon van 1 à 2 euro per uur, de zogenaamde ‘één-euro-jobs’ (die beperkt zijn qua wekelijkse arbeidsuren). Nergens in Europa is het armoederisico onder werklozen dan ook hoger dan in Duitsland, waar het 70% bedraagt (Eurostat, 2012). Langdurig werklozen zijn er

verplicht eender welke job te aanvaarden, maar een kwaliteitsvol aanbod van jobs is niet gegarandeerd. Iets meer dan 7 miljoen Duitsers werken hierdoor in een systeem van ‘mini-jobs’: deeltijdse jobs waarbij men maximum € 400 kan verdienen. Dat bedrag is weliswaar belastingvrij, maar geeft geen recht op sociale zekerheid. Initieel is het bedoeld als een aanvulling van het gezinsinkomen, maar bijna 5 miljoen Duitsers (1 op 8 van de ongeveer 41 miljoen werkenden) leven van een mini-job alleen¹¹. In vergelijking met andere landen van hetzelfde welvaartstaattypen (continentaal-corporatistisch), ligt in Duitsland het armoederisico voor de werkenden dan ook hoog (7,3%) (Eurostat, 2012). Het strenge Duitse model kan dus alleen als succes worden aangeduid als we enkel naar de werkloosheidscijfers kijken. Wie verder kijkt, komt tot de vaststelling dat dit systeem geen ambitie kan zijn.

Ten derde is er nood aan voldoende begeleiding en tewerkstellingsmaatregelen. Konings & Persyn (2010) stellen dat door het toepassen van een degressieve werkloosheidsuitkering middelen vrijkomen, die dienen geïnvesteerd te worden in kleinschalige activeringsmaatregelen op maat van het individu en de regionale arbeidsmarkt. Er bestaan heel wat maatregelen om werklozen terug aan de slag te helpen, gaande van initiatieven om werk te vinden tot premies om de loonkost van kansengroepen te drukken. Bepaalde programma’s hebben ook oog voor de opleiding en/of begeleiding van werknemers. Daarnaast zijn er specifieke maatregelen om de moeilijk bemiddelbaren aan de slag te helpen, zoals de sociale economie. De studie over duurzame tewerkstelling van mensen in armoede kwam tot de conclusie dat een aantal van de onderzochte maatregelen op vlak van toeleiding naar werk slechts een tijdelijk karakter hebben. Na afloop van het contract vindt de werkloze niet zomaar een nieuwe job en wordt ook de begeleiding beëindigd. Men moet dan vaak van nul af aan beginnen. Ook ontbreekt het vaak aan voldoende begeleiding op en naast de werkvloer. Er zijn ook weinig (diverse) werkplaatsen, waardoor niet altijd rekening gehouden kan worden met de talenten en noden van de werkzoekende. Bovendien is de druk om ‘resultaten te halen’ bij de toeleiding naar werk soms groot (Sannen e.a., 2011). Serneels (2012) vroeg werkgevers, arbeids-

¹⁰ EU-SILC 2009, eigen berekeningen.

¹¹ Cijfers Bundesagentur für Arbeit, juni 2011 (mini-job) <http://statistik.arbeitsagentur.de/Navigation/Startseite/Startseite-Nav.html> en Statistisches Bundesamt Deutschland, 2011 (werkende bevolking) <http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/>.

bemiddelaars en welzijnsorganisaties hoe mensen in armoede kunnen geïntegreerd worden in een job. Veelvuldig genoemde factoren zijn ‘maatwerk’, ‘begeleiding’ of ‘het inschakelen van een vertrouwenspersoon’. Er moet voldoende tijd worden voorzien om mensen in armoede de kans te geven zich aan te passen aan de bedrijfscontext en de problemen die gepaard gaan met leven in armoede (zoals welzijnsgerelateerde vragen), moeten ook aangepakt worden. In deze context lijken **de werk-welzijnstrajecten, waarbij een traject wordt afgelegd met personen die ver van de arbeidsmarkt staan, een positieve bijdrage te leveren** (Steenessens e.a., 2008). De beoordeling van de proeftrajecten W² is over het algemeen positief (Sannen & Van Regenmortel, 2011). Werkzoekenden in armoede worden versterkt omdat een proces op gang komt waarbij het welzijn wordt verhoogd. Het inzetten van ankerfiguren (die werk en welzijn integreren) brengt samenwerking tussen organisaties op gang en er kan worden gewerkt op maat en in vertrouwen, met voldoende ruimte en tijd. Dit vergt echter een aantal randvoorwaarden zoals tijd en middelen. Het opstarten van trajecten werk-welzijn is opgenomen als doelstelling in het VAPA: “In het kader van het WIP werd er een budget vrijgemaakt om 300 à 450 integrale werk-welzijnstrajecten voor werkzoekenden in armoede op punt te stellen” (Vlaamse Overheid, 2011). Eind september 2011 zijn 485 werkzoekenden gestart met het individueel luik van de werk-welzijnstrajecten; 205 werkzoekenden participeren aan het groepsluik (Departement Werk en Sociale Economie, 2012).

Ten slotte, maar zeker niet het minst belangrijk: **er moeten voldoende randvoorwaarden aanwezig zijn om aan het werk te kunnen gaan.** We denken aan kinderopvang of toegankelijk openbaar vervoer. Specifiek voor mensen in armoede kan een soort ‘sociaal verlof’ (Sannen e.a., 2011) soelaas bieden: werknemers de mogelijkheid geven om privé-zaken te regelen tijdens de werkuren (afspraken met hulpverleners, advocaten, ...), waardoor ze minder (onwettig) afwezig moeten zijn. Ook de toegang tot levenslang leren voor kansengroepen moet verbeterd worden, zodat zij een sterkere positie verwerven op de arbeidsmarkt (European Commission, 2012). We komen daarmee dicht bij de aanbeveling

over ‘actieve inclusie’ van de Europese Commissie, met een focus op activering (in de brede zin), een voldoende minimuminkomen en een toegankelijke dienstverlening. De federale regering zal ‘uitvoering geven aan de Europese aanbeveling uit 2008 voor een geïntegreerde omvattende strategie voor de actieve inclusie van de personen die van de arbeidsmarkt zijn uitgesloten’. Het valt af te wachten of zij naast de (enge) focus op activering ook de twee andere pijlers aan bod zal laten komen.

De schorsing of uitsluiting van werkloosheidsuitkeringen

Aansluitend bij dit debat over degressieve werkloosheidsuitkeringen wordt wel eens gepleit voor strenge sancties. Maar welke invloed heeft een schorsing of een uitsluiting van werkloosheidsuitkeringen? Cockx e.a. (2011) concludeerden dat voor de bestudeerde groep 25- tot 30-jarigen de opvolgprocedure van de RVA de overgang naar werk verhoogt vanaf de eerste schriftelijke verwittiging. Naarmate het proces vordert en de dreiging van uitsluiting groter wordt, wordt het effect op hertewerking groter, om terug minder groot te worden wanneer de werkloze effectief wordt uitgesloten.

De dreiging is dus effectiever dan de uitsluiting zelf. In het licht van armoedebestrijding valt het dan ook te verkiezen om preventief te werk te gaan. Sancties kunnen beter voorbehouden worden voor gevallen van fraude en resolute werkonwilligheid.

Welke perspectieven zijn er voor personen die definitief uitgesloten werden? Het schorsingsbeleid uit de jaren '90 in het kader van artikel 80 (schorsing van samenwonende langdurig werklozen met een gezinsinkomen hoger dan een bepaalde grens) bleek weinig effectief om mensen terug aan het werk te krijgen: slechts 25% ging terug aan de slag. Integendeel, de (veelal vrouwelijke) werkloze partner trok zich in 70% van de gevallen helemaal terug uit de arbeidsmarkt. De schorsing was dan ook alleen een effectief instrument om het oneigenlijke gebruik van een uitkering aan banden te leggen (De Lathouwer e.a., 2003). Recenter blijkt dat van wie gesanctioneerd werd in 2005, 2006 of 2007, slechts de helft de weg terug vindt naar de arbeidsmarkt (Heylen e.a., 2009). Van de definitief uitgeslotenen (zo'n 6% van de gesanctioneerden) gaat ongeveer een derde

terug aan het werk; een op tien stroomt door naar het OCMW, ongeveer 20% heeft na verloop van tijd terug een werkloosheidsuitkering en bijna de helft vervalt in een 'onbekende situatie'. Deze personen zijn niet aan het werk, krijgen een werkloosheidsuitkering noch financiële ondersteuning van het OCMW. Het gaat dus om personen die zich verplicht of vrijwillig terugtrekken uit de arbeidsmarkt. Bovendien concluderen de onderzoekers dat wie na een sanctie opnieuw aan het werk gaat, vaker te kampen heeft met preciaire arbeid dan een vergelijkingsgroep.

Werkloosheid bij jongeren: de omvorming van de wachttijd

In 2011 hadden 105.663 jongeren recht op een wachttuitkering van de RVA, 39,5% zat al twee jaar of langer in dat statuut (Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening, 2012). Dat wijst erop dat een aanzienlijke groep niet snel doorstroomt naar de arbeidsmarkt. De regels voor jongeren die de school verlaten, worden strenger. De wachttijd wordt omgevormd tot een beroepsinschakelingstijd, met een langere periode van wachten vooraleer de jongere aanspraak kan maken op een inschakelingsuitkering. De voorwaarden om deze te krijgen, worden aangescherpt en beperkt in de tijd. Zullen de jongeren tijdens de evaluatiegesprekken enkel gecontroleerd worden op hun inspanningen en zal er ook ruimte zijn voor begeleiding? Deze maatregel is vooral voor alleenstaande jongeren nefast: wie het ouderlijke huis heeft (moeten) verlaten, zijn studies beëindigt en niet direct werk vindt, moet langer wachten vooraleer hij/zij een uitkering krijgt. Wie na drie jaar nog steeds zonder werk zit of niet kan aantonen voldoende inspanningen ondernomen te hebben, heeft geen recht meer op een uitkering. Deze jongeren zullen waarschijnlijk de overstap naar het OCMW maken om een leefloon aan te vragen. De Staatssecretaris voor Maatschappelijke Integratie en Armoedebestrijding zegt daarover: 'Het spreekt vanzelf dat bij een verlenging van de wachttijd voor jongeren om een werkloosheidsuitkering te ontvangen, in extra middelen zal moeten worden voorzien voor het leefloon. Het regeerakkoord stelt dat de uitgespaarde werkloosheidsuitkeringen zullen dienen om het leefloon te financieren' (Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, 2012). Is er sprake van een positieve maatregel als de doelgroep

wordt overgeheveld naar de OCMW's die al overbevraagd zijn?

Er is een verband tussen de tewerkstellings-situatie van de moeder en het armoederisico bij kinderen: hoe meer moeders werken, hoe lager het kinderarmoederisico (European Commission, 2008). Voldoende en betaalbare kinderopvang is een randvoorwaarde om tweeverdienerschap te stimuleren en ook alleenstaande ouders kansen op werk te bieden. Vaak kunnen zij niet werken omdat ze niet over opvangmogelijkheden beschikken. Niet iedereen kan terecht bij familieleden, de formele kinderopvang kampt met wachtlijsten, heeft niet altijd voldoende ruime openingsuren en is vaak duur. Een van de doelstellingen van het VAPA luidde daarom: "mensen in armoede zijn een van de prioritaire doelgroepen in het voorrangbeleid in de kinderopvangsector" (Vlaamse overheid, 2008). Inderdaad, vanaf 2009 gelden in erkende kinderdagverblijven en diensten voor onthaalouders nieuwe voorrangregels, waardoor minstens 20% van de opvangcapaciteit voorbehouden is voor specifieke groepen, waaronder kinderen uit arme gezinnen. Het VAPA plakt een streefcijfer op deze opvang: tegen eind 2011 moet in de helft van de erkende voorschoolse opvangvoorzieningen de voorrangregels worden toegepast. In 2010 behaalde 48,4% van alle erkende kinderdagverblijven de voorrangsnorm; bij de diensten voor onthaalouders lag dit cijfer lager met 30,5% (Kind en Gezin, 2010). Zullen de onthaalouders de doelstelling van 50% in 2011 dan wel halen? Deze cijfers hebben betrekking op alle voorrangsgroepen en niet enkel op mensen in armoede (zo worden kinderen van wie de broer of zus al in de opvang zit, mee in het cijfer opgenomen). We kunnen veronderstellen dat het effectief aantal plaatsen voor mensen in armoede dus beperkt is. Vanaf 2011 registreert Kind en Gezin de percentages per voorrangsgroep, waardoor een beter beeld van de toegankelijkheid voor mensen in armoede kan gevormd worden. Die cijfers zijn nu nog niet beschikbaar.

Het huidige kinderopvanglandschap kent een aantal gebreken, waardoor de Vlaamse overheid besliste om de sector grondig te hervormen. Op 18 november 2011 keurde de regering het 'ontwerp van decreet houdende de organisatie van kinderopvang van baby's en peuters'

definitief goed (Vlaams Parlement, 2010). Dat zogenaamde kaderdecreet lag al even op tafel, maar werd aangepast na advies van diverse organisaties. Het ontwerp van decreet ligt nu ter bespreking in het Vlaams Parlement en zal, mits goedkeuring, ten vroegste in werking treden vanaf 2013. Het decreet heeft vier basisdoelstellingen: voldoende, leefbare kinderopvang; kwaliteitsvolle kinderopvang; toegankelijke en betaalbare kinderopvang; en coherente regelgeving. Tegen 2020 moet het aanbod zodanig uitgebouwd zijn dat er plaats is voor elk gezin met een behoefte aan kinderopvang. Tot die tijd wordt er gewerkt met voorrangregelingen. In het kader van toegankelijkheid en betaalbaarheid krijgt elke opvangvoorziening naast een basissubsidie een bijkomende subsidie als ze een inkomensgerelateerde prijs hanteert en zich richt naar kwetsbare gezinnen.

Positief is ook het geplande lokaal loket kinderopvang, waar gezinnen slechts eenmaal een aanvraag tot opvang moeten indienen, zodat ze niet meer zelf alle voorzieningen moeten contacteren. Enkele organisaties maken kanttekeningen bij het nieuwe ontwerpdecreet (Vlaams Parlement, 2011). De opvangdienst kan vrij kiezen om inkomensgerelateerd te werken en/of zich te richten tot kwetsbare groepen. Als de voorzieningen in de buurt van het gezin daar niet voor kiezen, moet het gezin zich verder verplaatsen om gebruik te kunnen maken van dergelijk aanbod. Kwetsbare gezinnen die deze verplaatsingen niet altijd kunnen maken, kunnen bijgevolg niet van het recht op kinderopvang genieten. De adviesverleners van het decreet pleiten daarom voor een systeem waarbij alle opvang inkomensgerelateerd werkt (al is er geen consensus over dit punt, Voka wil bijvoorbeeld dat dit een vrije keuze is voor de aanbieder). Het nieuwe decreet is nog vaag over een aantal zaken: zo is er nog geen duidelijkheid over het bedrag van de subsidies en hoe deze in concreto zullen georganiseerd worden. Er is ook nog onduidelijkheid over hoe een kinderopvang-initiatief zich in de praktijk kan richten op mensen in armoede. De uitvoeringsbesluiten kunnen hier nog een verschil maken.

2.3 Inkomen

2.3.1 Evolutie

Het armoederisicopercentage bedraagt 10,4% in Vlaanderen en blijft daarmee stabiel ten opzichte van vorig jaar. 1 op 10 Vlamingen moet dus rondkomen met een maandelijks inkomen van minder dan € 973 voor een alleenstaande (of € 2.044 voor een gezin met twee kinderen). Er is wel een verbetering merkbaar ten opzichte van de nulmeting (11,4%). Niettemin hebben bepaalde groepen in de samenleving een armoederisico dat groter is dan dat van de doorsnee Vlaming. Alleenstaanden (met een armoederisicopercentage van 14,5%), eenoudergezinnen (24,2%) en mensen ouder dan 65 jaar (18,7%) worden als de meest kwetsbare groepen beschouwd. De alleenstaanden en ouderen gingen erop vooruit tegenover vorig jaar (toen hadden zij respectievelijk een armoederisicopercentage van 15,7% en 20,2%); de eenoudergezinnen zagen hun positie verslechteren (22,3% ten opzichte van vorig jaar). De drie groepen gingen er wel op vooruit sinds de nulmeting. We moeten echter de kanttekening maken dat de armoedecijfers berusten op de inkomenssituatie van twee jaar geleden (barometer 2012: EU-SILC-cijfers van 2010, inkomensgegevens van 2009). Gegeven de woelige waters waar ons land in verzeild is geraakt (financiële crisis, eurocrisis) en de moeilijke tijden die nog te wachten staan, mogen we niet al te optimistisch worden. De armoedecijfers van de komende jaren zullen de gevolgen daarvan tonen.

14,1% van de Vlamingen leeft in een huishouden waarvan de referentiepersoon het moeilijk vindt om de eindjes aan elkaar te knopen. Vorig jaar was dat 15,2%. Ten tijde van de nulmeting lag dit percentage lager (11,7%); het is beginnen stijgen sinds de Armoede-barometer 2010. De vraag is of deze eerste daling sinds twee jaar zal blijven aanhouden in de toekomst.

14,9% van de Vlamingen geeft aan dat ze zich geen grote onverwachte aankoop van meer dan € 750 kan veroorloven, wat een stijging is ten opzichte van alle voorgaande jaren. Het geheel van de armoedecijfers lijkt te tonen dat opnieuw meer gezinnen rondkomen, maar dat de reserve of buffer nog niet opnieuw is opgebouwd. Het gaat daarbij om gezinnen zonder kinderen,

gezien het percentage dat zich geen grote aankopen kan aanschaffen bij de kinderen stabiel blijft.

We zien ook dat de schuldenproblematiek almaar toeneemt. In 2010 registreerde het Vlaams Centrum Schuldbemiddeling bijvoorbeeld 10.180 procedures van collectieve schuldenregeling die via de OCMW's, CAW's en intergemeentelijke diensten verlopen (de cijfers voor 2011 zijn nog niet beschikbaar). In vergelijking met de nulmeting is dat meer dan een verdubbeling. Ook de gerechtelijke dossiers (in de Vlaamse arrondissementen) zitten in stijgende lijn: tussen 2007 (31.543) en 2010 (41.889) nam dit aantal toe met 32,8%. Verontrustend is dat er bij deze dossiers, die via de advocatuur verlopen, geen sprake is van psychosociale begeleiding. De kans op herval is dan ook groot.

Van Haarlem e.a. (2011) publiceerden recent over het armoederisicopercentage van personen van buitenlandse herkomst. Deze personen blijken bijzonder kwetsbaar. Van de Noordwest-Europeanen (18%) en Zuid-Europeanen (22%) in België bevindt zich ongeveer één vijfde onder de armoederisicogrens. Mensen van Turkse (33%), Oost-Europese (36%) en niet-Europese origine (37%) hebben een armoederisico dat driemaal hoger ligt dan dat van mensen die in België geboren zijn en de Belgische nationaliteit hebben (12%). Voor Marokkanen gaat het zelfs om vier en een half keer zo groot risico (54%). Helaas beschikken we niet over cijfers om de evolutie in kaart te brengen. De armoede bij personen van buitenlandse herkomst halveren, is dus een zeer grote uitdaging.

Tenslotte is armoede voor veel mensen geen kwestie van een tijdelijk inkomenstekort. 9,2% van de Belgische bevolking leeft immers in persistente armoede (EU-SILC, 2009), wat wil zeggen dat zij gedurende minstens drie jaar arm zijn. Er zijn nog geen nieuwe cijfers voor deze indicator beschikbaar.

→ **Kinderen en jongeren**

De cijfers die we hier aanhalen dienen met de nodige omzichtigheid geïnterpreteerd te worden. De steekproef van kinderen jonger dan 18 jaar is beperkt en kan bijgevolg jaarlijks schommelende resultaten weergeven.

Armoede bij kinderen en jongeren krijgt steeds meer belangstelling van de overheden op alle niveaus. Dat is een positieve zaak, aangezien de cijfers tot actie dwingen. In België leeft in 2010 11% van de kinderen jonger dan 18 jaar in armoede. Ten opzichte van de nulmeting het jaar voordien is er sprake van een toename (toen bedroeg het 9,8%). 14,8% van de kinderen jonger dan 18 jaar leeft in een huishouden waar de referentiepersoon aangeeft moeilijk rond te komen, een daling ten opzichte van het jaar voordien (18,6% in 2009). 19,7% van de kinderen leeft in een huishouden dat zich geen onverwachte grote aankopen kan permitteren, daarmee blijft het cijfer stabiel ten opzichte van 2009 (toen 20,2%). 39% van de personen in schuldbemiddeling heeft kinderen ten laste, maar deze cijfers zijn slechts tweejaarlijks beschikbaar.

2.3.2 Beleidsinitiatieven

2.3.2.1 De hoogte van de uitkeringen

De minima in het sociale zekerheidsstelsel en in het bijstandsstelsel verhoogden in de periode 2000-2011 (Goedemé e.a., 2012). Niet alle uitkeringen stegen in dezelfde mate: de inkomensgarantie voor ouderen (IGO), het minimum rustpensioen en de invaliditeitsuitkering voor zelfstandigen stegen het sterkst (met ongeveer 40%); het leefloon, het rustpensioen en de invaliditeitsuitkering voor werknemers stegen minder sterk (10-15%); de minima in de werkloosheidsverzekering gingen er het minst op vooruit (minder dan 10%, mits uitzonderingen). De stijging van de minima situeerde zich voornamelijk in de tweede helft van het decennium, deels te wijten aan het Generatiepact. Met dat instrument worden de sociale zekerheidsuitkeringen gekoppeld aan de gezondheidsindex om de evolutie van de welvaart te volgen en wordt er ruimte voorzien om ook de bijstandsbedragen aan de welvaart te koppelen (hoewel er voor deze laatste geen automatisch mechanisme bestaat).

Het federale regeerakkoord zal 'ijveren voor de welvaartsvastheid van de laagste uitkeringen, ook van het leefloon en van de met het leefloon gelijkgestelde sociale hulp', maar tegelijk zal de welvaartsenveloppe (het budget voor de welvaartsaanpassing van de uitkeringen) voor 2013 en 2014 verminderen met 40%. Komt de welvaartsvastheid daardoor niet in het gedrang?

Ondanks de stijgingen komen de sociale minima nog altijd niet boven de armoedegrens uit (Goedemé e.a., 2012). Een simulatie die rekening houdt met het reële netto-inkomen van een huishouden (met inbegrip van belastingen, sociale bijdragen en eventuele kinderbijslag) toonde dat in 2001 enkel het minimumpensioen voor alleenstaande werknemers boven de armoededrempel lag. Alle verhogingen ten spijt, was die situatie in 2009 nog dezelfde met uitzondering van de invaliditeitsuitkering voor alleenstaande werknemers en zelfstandigen. In 2009 steeg deze uitkering ook boven de armoededrempel uit. De kloof tussen de minimale uitkeringen en de armoedegrens werd over het algemeen kleiner tussen 2001 en 2009, maar dat gaat niet op voor de forfaitaire uitkeringen voor langdurig werklozen en het minimumpensioen voor werknemers. Voor hen geldt een beperkte welvaarts-groei, mogelijk zelfs een achteruitgang tegenover 2001. Het netto-inkomen van langdurig werklozen ligt 14% (alleenstaanden) tot 35% (koppels met twee kinderen) onder de armoedegrens; dat van leefloners ligt er 19% (alleenstaande ouders) tot 36% (koppels met twee kinderen) onder.

De uitkeringen voor koppels (al dan niet met kinderen) liggen het verst onder de armoedelijn.

Men kan de uitkeringen en bijstandsbedragen ook afzetten tegen bepaalde referentiebudgetten (Storms en Vandenbosch, 2009). Die geven een indicatie hoeveel een gezin minstens nodig heeft om minimaal aan de samenleving te kunnen participeren. Ter illustratie focussen we op het leefloon en de minimumuitkering voor de langdurig werklozen in het nieuwe degressieve stelsel¹². We bekijken de verhouding van deze bedragen tot de referentiebudgetten van personen op actieve leeftijd die in goede gezondheid verkeren en beschouwen daarbij enkele typegezinnen (werkend of niet werkend) in diverse woonomstandigheden (zoals eigenaars met of zonder hypotheek, huurders op de private of sociale woonmarkt). Voor alle onderzochte combinaties is het bedrag van het leefloon lager dan het referentiebudget, uitgezonderd voor alleenstaanden, alleenstaande moeders met één kind jonger dan 2 jaar en alleenstaande moeders met één kind tussen 3 en 5 jaar die niet werken en huren op de sociale

huurmarkt of eigenaar zijn zonder hypotheek. Voor deze typegezinnen is het leefloon ongeveer gelijk aan het referentiebudget. Voor de andere categorieën varieert het verschil tussen 42% (niet-werkende koppels met een eigen huis met hypotheek en een kind dat op kot zit) en 96% (alleenstaande werkenden met een eigen huis zonder hypotheek).

De minimum werkloosheidsuitkering doet het niet veel beter: het tekort varieert tussen 43% (niet-werkende koppels met een eigen huis met hypotheek en een kind dat op kot zit) en 93% (niet-werkende alleenstaande vrouwen met een kind tussen 6 en 11 jaar, met een eigen huis zonder hypotheek). De uitzonderingen zijn dezelfde gezinnen die bij het leefloon genoemd werden als uitzondering, plus alleenstaande werkende eigenaars zonder hypotheek. Voor deze categorieën ligt de minimum werkloosheidsuitkering ongeveer even hoog als het referentiebudget (met 'uitschieters' van 19% hoger voor de alleenstaande niet-werkende huurders op de sociale markt en 15% hoger voor alleenstaande niet-werkende eigenaars zonder hypotheek). De meeste (werkloosheids)-uitkerings- en bijstandtrekkers hebben dus geen voldoende inkomen om menswaardig te kunnen participeren aan de samenleving

2.3.2.2 Het (niet) verhogen van de uitkeringen tot de armoedegrens

De partners van Decenniumdoelen 2017 en andere middenveldorganisaties dringen er al lang op aan om de uitkeringen te verhogen tot minimaal het niveau van de armoedegrens. Het Rekenhof berekende in 2008 dat er € 1,25 miljard vereist is om enkele minima op te trekken tot de toen geldende armoedegrens. Als dit bedrag gespreid zou worden over tien jaar, dan zou men aan deze maatregel 125 miljoen euro besteden in het eerste jaar, jaarlijks te indexeren¹³. Stel dat een kortere termijn (5 jaar) wordt gehandhaafd om sneller resultaat te bereiken, dan is er jaarlijks 250 miljoen euro nodig. In 2010 bedroegen de uitgaven voor de sociale zekerheid in totaal 12,4 miljard euro (zie begroting 2012). 250 miljoen is 2% van die uitgaven. Als het totaalbedrag (1,25 miljard euro) vergeleken wordt met het bedrag dat de Belgische staat sinds 2008 heeft geïnvesteerd

¹² We vergelijken enkel de bedragen van het leefloon/de werkloosheidsvergoeding zonder rekening te houden met eventuele voordelen zoals kinderbijslag. In het geval van koppels zonder kinderen gaan we uit van de situatie dat beiden een leefloon/werkloosheidsuitkering als samenwonende trekken.

¹³ Ludo Horemans, 31 oktober 2011, zie http://www.samenlevingsopbouw.be/site/images/PDF/111101_reactie_de_standaard_ivm_armoede_bannen_onbetaalbaar_ludo_horemans.pdf

om de financiële sector te ondersteunen ten tijde van de crisis, valt dit in het niet. De kapitaalinvesteringen in enkele financiële instellingen beliepen op 15 november 2011 15,7 miljard euro (Het Rekenhof, 2011). Daarbovenop had de staat nog voor 8,6 miljard euro geleend aan de financiële sector en waarborgen verleend voor 138 miljard euro. De staat ontvangt echter ook inkomsten op die bedragen (dividenden, terugbetalingen van leningen, ...). Netto gaat het om een staatsschuld van 15,9 miljard euro¹⁴. De verhoging van de sociale minima zou slechts een twaalfde van dat bedrag uitmaken. Er bestaat echter geen politieke consensus om dit te verwezenlijken. Recent diende Groen een wetsvoorstel in, dat al een tijd hangende is in de Kamer (Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, 2010). Zij pleiten voor een verhoging van de sociale minima tot de armoedegrens. Gezien de huidige context van besparingen ziet het er naar uit dat dit wetsvoorstel de eindmeet niet zal halen.

De regering heeft op dit vlak een weinig ambitieuze doelstelling voor ogen: 'Naargelang van de beschikbare financiële middelen en daarbij rekening houdend met de marges van de welvaartsenveloppe zal de regering de laagste sociale zekerheidsuitkeringen en de bijstandsuitkeringen geleidelijk aan optrekken'. Ze zal rekening houden met de sociale voordelen die met die vervangingsinkomens samengaan om op termijn de drempel van het armoederisico te bereiken. Over welke termijn het gaat en welke sociale voordelen in aanmerking worden genomen om bij het netto-inkomen op te tellen, is nog geen duidelijkheid. Ook de Staatssecretaris voor Maatschappelijke Integratie en Armoedebestrijding stelt in het begrotingsadvies voor de federale regering van januari 2012 dat 'de krappe budgettaire context [...] geen ruimte [laat] voor een optrekking van het bedrag van de sociale uitkeringen'. Ook voor de bijstand is er geen verhoging mogelijk: 'Er is momenteel geen enkel budget beschikbaar om het leefloon op te trekken tot boven de Europese armoedegrens' (Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, 2012). Het beleid mist momenteel de politieke moed om deze knopen door te hakken. Er wordt enkel gekeken naar het eenvoudige kostenplaatje van een opwaardering van alle uitkeringen, maar de positieve gevolgen

van zulke investering op lange termijn blijven helaas buiten beeld.

2.3.2.3 Non-take up van sociale rechten

Men heeft steeds meer aandacht voor sociale fraude en de strijd die daartegen zal worden opgevoerd. De keerzijde mag niet uit het oog verloren worden: een aantal mensen laat immers zijn rechten niet gelden. Eerder wezen we op de rechthebbenden op het OMNIO-statuut, maar dit kan ook gelden voor sociale uitkeringen en bijstand. In 2010 kregen 95.943 personen een leefloon toegekend: 0,88% van de totale Belgische bevolking (POD Maatschappelijke Integratie, 2011). Bouckaert & Schokkaert (2011) berekenden dat 24% van de leefloontrekkers er in feite geen recht op hebben, maar dat tussen 57% en 76% (met een referentiewaarde van 65%) van de mensen die wel recht hebben op een leefloon, er geen gebruik van maken. Steenssens e.a. (2007) verklaarden deze onvoldoende dekking aan de hand van een aantal drempels die zowel vanuit het individu (een gevoel van schaamte, stigma, ...) als vanuit de organisatie (lange procedures, vraagverschrikkers) kunnen bestaan. Voor wie leeft in dergelijke onderbescherming is het (nog) harder vechten om te overleven (in dakloosheid, bij vrienden of familie).

Het automatisch toekennen van rechten is een maatregel die dit probleem van onderbescherming deels kan opvangen. We stellen vast dat dit een werk van lange adem is, omdat het koppelen van databestanden niet van een leien dakje verloopt. Nochtans blijkt dat voor andere zaken, zoals voor het bestrijden van sociale fraude, de gegevens wel op te sporen en te koppelen zijn.

2.4 Wonen

2.4.1 Evolutie

In 2010 zijn er 142.894 sociale huurwoningen in Vlaanderen beschikbaar, een stijging met 97 woningen op een jaar tijd. Sinds de nulmeting in 2006 zijn er 4.762 extra sociale woningen bijgebouwd, een stijging met 3,5%. Het Grond- en Pandendecreet (2009) stelde tegen 2020 43.000 extra sociale huurwoningen voorop. Om deze doelstelling te behalen, moeten er jaarlijks

¹⁴ Het Rekenhof berekende de netto-schuld op 17,6 miljard euro, maar dat is de totaalsom van de redding van de financiële sector inclusief steun aan Griekenland in het kader van de eurocrisis. De 15,9 miljard euro hier berekend is het bedrag min de uitgaven/inkomsten voor Griekenland.

4.504 sociale woningen bijgebouwd worden. Het doel dat Decenniumdoelen vooropstelde, is nog ambitieuzer: een toename van minstens 75.000 sociale woningen tegen 2017. Dit doel wordt op deze manier duidelijk niet behaald en dit terwijl de wachtlijst in de sociale huursector sinds 2006 nog is toegenomen met 4.535 gezinnen. De gemiddelde wachttijd bedraagt momenteel 1.055 dagen, of bijna drie jaar. Veel te lang voor wie nood aan heeft aan een sociale woning.

De betaalbaarheid van wonen wordt traditioneel nagegaan aan de hand van de woonquote. Huurders geven maandelijks 25% van hun netto huishoudinkomen uit aan de huur. Eigenaars geven maandelijks 15% van het netto huishoudinkomen uit aan de afbetaling van de hypothecaire lening. Voor beide groepen bewoners daalt de gemiddelde woonquote, maar de daling laat zich het meeste voelen bij de eigenaars. Dit kan een effect zijn van de vergrijsde bevolking wiens huis bijna of al is afbetaald. Het gaat hier over de gemiddelde woonquote, maar algemeen is geweten dat de laagste inkomensklassen relatief gezien meer uitgeven aan wonen dan de hogere inkomens. Eigenaars geven traditioneel een minder groot deel van hun inkomen uit aan hun woning. Het aandeel van het inkomen dat men afbetaalt aan een hypothecaire lening neemt na jaren af, terwijl de huur wordt geïndexeerd en dus toeneemt. Dit blijkt ook uit het percentage van de bevolking dat aangeeft dat de woonkosten een zware last vormen. De huurders hebben het opvallend moeilijker dan de eigenaars: 25,1% van de huurders geeft dit aan. Bij de eigenaars gaat het om 11,8%. Voor de eigenaars zijn de cijfers de afgelopen jaren stabiel gebleven. Voor de huurders is dit cijfer voor het eerst terug gedaald, maar dat neemt niet weg dat voor één vierde van alle huurders de woonkosten een erg zware last vormen.

Steeds meer mensen hebben het moeilijk om hun energiefactuur te betalen.

In 2010 doen 77.324 klanten voor de levering van hun elektriciteit een beroep op de netbeheerder die optreedt als 'sociale leverancier'. Een stijging van maar liefst 44% tegenover de nulmeting in 2006. Ook voor aardgas deden in 2010 44% meer klanten een beroep op een sociale leverancier ten opzichte van vijf jaar geleden. Als we weten dat een groot deel van hen 'niet-beschermde consumenten' zijn en dus een nog

hoger tarief betalen dan bij de reguliere leveranciers, dan weten we meteen dat velen van hen verder de armoede in worden geduwd. De tarieven zijn zo hoog om mensen zogenaamd 'af te schrikken': men wil mensen op deze manier aansporen om hun facturen te betalen. Deze regeling gaat volledig voorbij aan het feit dat wie zijn factuur niet kan betalen, echt betalingsproblemen heeft.

De problematiek van energiearmoede hangt deels samen met kenmerken van de woning, zoals een gebrek aan isolatie, waardoor de verwarmingskosten hoog zijn. In 2010 heeft 24,4% van de eigenaars te kampen met een gebrek aan comfort in de woning (de woning ontbreekt minstens één van volgende zaken: een bad/douche, toilet, centrale verwarming of warm stromend water) of met een ontoereikende kwaliteit (minstens één van de volgende gebreken: lekkend dak, vochtige muur of vloer, rottend raamwerk of te donker). Bij de huurders ligt dit percentage hoger, namelijk 38,2%. Deze cijfers zijn, ondanks de verschillende energiemaatregelen, de afgelopen vijf jaar hetzelfde gebleven.

→ Kinderen en jongeren

26,1% van de minderjarigen woont in een woning die één of meerdere gebreken kent. Een woning met één of meerdere gebreken wordt ruim gedefinieerd. Het gaat hier over woningen die niet beschikken over minstens één van de volgende zaken: een bad/douche, toilet, centrale verwarming of warm stromend water of wonen in een woning met een lekkend dak, vochtige muur of vloer, rottend raamwerk of die te donker is. Een bijna even groot aandeel ervaart één of meerdere gebreken aan de woonomgeving. Dit wil zeggen dat 26,4% van de kinderen (< 18 jaar) aangeeft last te hebben van lawaai van de burens of van de straat, vervuiling of andere hinder veroorzaakt door verkeer of industrie, vandalisme of criminaliteit in de buurt, een afgelegen ligging of geen goede bereikbaarheid met het openbaar vervoer en/of een weinig nette buurt. 18,5% van de kinderen groeit op in een gezin waar men de totale woonkost maar moeilijk kan betalen. 0,7% van de kinderen die geboren worden, hebben een precair verblijfsstatuut waardoor ze in onzekerheid en illegaliteit terecht kunnen komen.

2.4.2 Beleidsinitiatieven

2.4.2.1 Wankele woningmarkt

Al sinds de start van de Armoedebaremeter komt het (sociaal) wonen in Vlaanderen in beeld als zeer problematisch. Vooral wie het minder breed heeft, moet meer moeite doen om een degelijk dak boven het hoofd te vinden. Ondanks verschillende maatregelen blijft de ongelijkheid op de woningmarkt bestendig. De huidige problemen op de woonmarkt zijn zeer divers en complex. In wat volgt beschrijven we de algemene problematiek op de woningmarkt.

Verschillende onderzoeken wijzen op enkele structurele factoren die aan de basis liggen van de huidige problematiek (Winters, 2010; Goossens e.a., 2011; Winters, 2011). De vraag naar woningen steeg de afgelopen jaren door demografische fenomenen zoals een toenemende externe immigratie en gezinsverdunding. Hierdoor overtreft de vraag naar woningen het aanbod. Schattingen van Albrecht & Van Hoofstat (2011) wijzen op een jaarlijks woningtekort van 20.000 à 24.000 woningen.

Deze schaarste drijft de woningprijzen de hoogte in. Door het feit dat de grondprijzen onbetaalbaar worden, investeren gezinnen minder in nieuwbouw en gaan de meer 'bemiddelden' over tot de aankoop van reeds bestaande woningen. Hierdoor verkleint het aanbod op de private huurmarkt, waardoor de private huurprijzen gaan stijgen. Het spreekt voor zich dat hierdoor de meest kwetsbaren met de laagste inkomens als eerste uit de boot vallen.

Daarenboven blijken de algemene prijsstijgingen van woningen en appartementen asymmetrisch te verlopen. De prijzen van de goedkoopste woningen stegen tussen 2005 en 2009 in België met 51%, terwijl de prijzen van de duurste woningen 23% duurder werden (Albrecht & Van Hoofstat 2011). Opnieuw worden de inkomenszwakkeren harder getroffen en van de koopmarkt verdreven.

Zij die geen woning kunnen betalen (kopen noch privaat huren) zouden dan logischerwijs terecht moeten kunnen in de sociale woonsector. Maar zoals jaarlijks blijkt uit onze barometer, kampt deze sector al jaren met een schrijnend tekort aan sociale woningen en ellenlange wachtlijsten.

2.4.2.2 Het beleid is voor de eigenaars

Wonen is in ons land een grondwettelijk recht, dus zou de overheid er alles aan moeten doen om in dit recht te voorzien. De miskennis van dit recht heeft een invloed op andere rechten, zoals het recht op gezondheid, het recht op een gezinsleven, het recht van de kinderen op een normaal schoolleven, het recht op waardigheid en het recht erkend te worden als burgers (Winters, 2011). De ingewikkelde bevoegdheidsverdeling in België bemoeilijkte jarenlang een coherent woonbeleid. Zo had de federale overheid bijvoorbeeld het huurprijsbeleid in handen, terwijl de regio's bevoegd waren voor de kwaliteitsnormering en -bewaking. Dit verhinderde een effectief prijs-kwaliteitsbeleid (Goossens e.a., 2011). De recente staatshervorming hevelt alle woonbevoegdheden over naar de regio's in 2014, waardoor geen excuses meer mogelijk zijn om de woningmarkt ten voordele van de kwetsbare bewoners te hervormen.

De federale en Vlaamse overheden blijken vooral in te zetten op eigendomsverwerving.

Het aankopen van een woning wordt traditioneel gezien als een uitstekende investering in de toekomst en een slim pensioenplan. De overheid subsidieert vooral dit segment van de woningmarkt: volgens Winters (2011) belandt meer dan 80% van de middelen die op Vlaams en federaal niveau naar woonbeleid gaan, bij de eigenaars. Als we weten dat de sociale woonsector met lange wachtlijsten kampt, waardoor veel kansarmen en mensen met een laag inkomen gedwongen worden een duurdere woning op de private markt te huren, dan is deze verdeling niet helemaal correct. De private huurmarkt is het segment dat de minste steun van de overheid ontvangt en ook het laagst scoort op zowel kwaliteit als betaalbaarheid (Winters & Elsinga, 2011). Vaak blijven hierdoor net de zwakste bewoners in de kou staan. We bekijken in wat volgt de huursector in Vlaanderen en focussen ons hierbij voornamelijk op de Vlaamse huursubsidie en de unieke rol die de Sociale Verhuurkantoren spelen op de woningmarkt. Dit zijn twee wegen die bewandeld kunnen worden om kwetsbare bewoners een eerlijke kans te geven om hun recht op wonen op een kwaliteitsvolle manier te verwezenlijken.

2.4.2.3 De private huurmarkt

Zoals uit de cijfers blijkt, kampt de sociale woonsector met een tekort aan sociale

huurwoningen en met enorm lange wachtlijsten. De Vlaamse overheid tracht dit probleem te verhelpen met het bijbouwen van 43.000 extra sociale woningen. Berekeningen van het Steunpunt Ruimte en Wonen tonen dat in ons land ongeveer 180.000 huishoudens eigenlijk in aanmerking komen voor een sociale woning (Winters, 2011). Albrecht & Van Hoofstat (2011) berekenen dat ongeveer 50% van alle huurders in Vlaanderen (op de private en de sociale markt) de facto recht hebben op overheidssteun. Het is duidelijk dat er alternatieve oplossingen nodig zijn, aangezien de sociale huursector niet alle gezinnen kan opvangen. De toekenning van een huursubsidie zou een oplossing kunnen bieden. Toch verloopt de invoering ervan in Vlaanderen maar stapvoets. De minister besliste dat vanaf januari 2012 wie vijf jaar lang op een wachtlijst staat voor een sociale woning, recht krijgt op een huurpremie. Intussen is deze regeling helaas nog steeds niet in voege. De premie zou maximum een derde van de totale huurkost en 120 euro per maand kunnen bedragen (per persoon ten laste komt er 20 euro bij). Dit is een uitbreiding op de premie die voordien enkel werd toegekend aan mensen die verhuizen van een te kleine of te slechte woning naar een 'betere' woning. De doelgroep zijn mensen met een laag inkomen en/of wie huurt via een sociaal verhuurkantoor.

In tegenstelling tot de meeste Europese landen bestaat in Vlaanderen geen algemene huursubsidie, alhoewel al verschillende keren is aangetoond dat het een krachtig instrument is om mensen in armoede bij te staan, net omdat het erg gericht kan worden ingezet (Winters & Elsinga, 2011). In Vlaanderen zou dit de grote groep kwetsbare bewoners op de private huurmarkt uit de nood kunnen helpen. Met de overheveling van de fiscale maatregelen naar de regio's, krijgt de Vlaamse overheid de kans om een woonbeleid uit te werken die de positie van de kwetsbare huurder versterkt.

Verbist & Vanhille (2012) maakten een simulatie van huursubsidies op de private markt in Vlaanderen. Ze baseren hun simulatie op een betaalbaarheidskloof die ze enerzijds definiëren als de mate waarin de huurprijs meer dan 30% van het inkomen bedraagt. Anderzijds bekijken ze hoeveel een gezin mist om volgens de budgetstandaard een gepaste woning te huren op de private markt. Ze berekenden dat tussen de 17% en 21% van de huidige huurders in

aanmerking zou komen voor een huursubsidie. Deze gezinnen een huursubsidie uitkeren, zou de Vlaamse overheid tussen de 150 en 200 miljoen euro kosten. Om dit te bekostigen, kan de overheid overwegen om de fiscale voordelen voor eigenaars met ongeveer 10% te verminderen. Tussen de 24% en 33% van de eigenaars verliest dan jaarlijks zo'n 100 euro, gemiddeld 0,3% van hun beschikbaar inkomen. Zij die in aanmerking komen voor de huursubsidies, winnen dan echter gemiddeld 10% tot 25% van hun beschikbaar inkomen. Aangezien het armoederisico bij huurders hoger ligt dan bij eigenaars, kan men verwachten dat op deze manier het armoederisico in Vlaanderen zal dalen. De simulaties van Verbist & Vanhille (2012) bevestigen dit. Het armoederisico voor eigenaars zou gelijk blijven, terwijl een vijfde van de huurders zo uit de armoede wordt gehaald. Netto zou dit in Vlaanderen een daling van de armoede opleveren van 4%.

Toch merken de onderzoekers ook op dat er ongewenste effecten kunnen optreden, zoals een prijsstijging van de huurprijzen, waardoor eigenlijk de verhuurders vooral profiteren van de huursubsidies (momenteel is dit het geval op de verkoopmarkt: de fiscale voordelen duwen de prijzen in de hoogte waardoor vooral de verkoper profiteert van het voordeel).

Huursubsidies hebben een onmiddellijke impact op de huurders en in dit systeem hoeven mensen die tijdelijk een lager inkomen hebben niet noodzakelijk te verhuizen naar een goedkopere woning. Op deze manier kan een huursubsidie ook als buffer werken en voorkomen dat mensen voor lange tijd in de armoede verzeild raken. Bovenstaande simulaties kunnen een waardevolle bijdrage leveren als het woonbeleid herbekeken wordt. Het is het uitgelezen moment om beslissingen te nemen en ook beleid te voeren ten gunste van de meest kwetsbare bewoners.

2.4.2.4 Sociale verhuurkantoren tussen wonen en welzijn

Uniek in Europa zijn de sociale verhuurkantoren (SVK) in België (Winters & Elsinga, 2011). De SVK's spelen een uitzonderlijke rol omdat ze als tussenpersoon fungeren op de private huurmarkt: ze huren woningen op de private huurmarkt en verhuren deze dan door aan mensen met een zwak sociaal-economisch profiel. Zo creëren ze een win-winsituatie.

Enerzijds garanderen ze de eigenaars de betaling van de huur en bewaken en verbeteren ze de kwaliteit van de woning; anderzijds bedingen ze een redelijke huurprijs voor de huurder. Bovendien ondersteunen ze de bewoners intensief in het oplossen van verschillende problemen tegelijk.

In 2010 werden 50 SVK's erkend door de Vlaamse overheid. Deze beheerden 5.295 woningen en waren actief in 79% van de Vlaamse gemeenten. Het aandeel van de SVK's op de totale Vlaamse huurmarkt bedraagt iets minder dan 1%. Het aandeel van de Vlaamse sociale huurmarkt bedraagt 4%. De woningzoekenden die bij een SVK terechtkomen, zijn voor 50% mensen met een inkomen gelijk aan het leefloon (en dus onder de armoedegrens). De Decker e.a. (2011) onderzochten de aard van de huisvestingsbehoefte bij het cliënteel van de SVK's en ondervonden dat vooral een te hoge huurprijs met stip als voornaamste reden wordt geregistreerd voor de nood aan herhuisvesting. Ook het 'niet aangepast zijn aan de gezinsamenstelling en/of fysieke gesteldheid zonder bevel de woning te verlaten' en 'het verlies van het recht op bewoning' en 'ter voorkoming van dakloosheid of opvang bij vrienden' zijn problematieken waar de SVK's mee afrekenen.

Het belang van de sociale verhuurkantoren is niet te onderschatten. Vooral voor de meest kwetsbaren spelen ze een belangrijke rol. Dit belang wordt door de meeste actoren op de woningmarkt erkend. Er is nood aan verdere ondersteuning om de continuïteit en de groei van deze kantoren te bestendigen. De manier waarop dit kan gebeuren, staat momenteel ter discussie. De Vlaamse overheid wil de sector hervormen door de ondersteuning van de SVK's, die tot op heden bij de vzw Vlaams Overleg Bewonersbelangen (VOB) zat, onder te brengen bij de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen (VMSW). Via deze overheveling wil men de continuïteit van de SVK's garanderen en verder professionaliseren.

In het regeerakkoord en de Beleidsnota Wonen werd echter uitdrukkelijk gesteld dat deze overheveling slechts kan plaatsvinden na een grondige evaluatie van de werking van het VOB, die tot op heden nog niet is uitgevoerd (Vlaamse Woonraad, 2011). Bovendien worden verschillende zorgen geuit bij deze beslissing.

Vanuit het middenveld heerst er bezorgdheid over de participatie die de hulporganisaties momenteel hebben via het VOB. Aangezien momenteel de huurdersorganisaties en de Verenigingen waar armen het woord nemen via hun intern overleg in nauw contact staan met het VOB en de SVK's, uit men de zorg of dit met een Vlaamse overheidsinstantie ook nog het geval zal zijn (Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen, 2011).

De professionalisering enerzijds is een goede zaak, maar anderzijds moet men waakzaam omgaan met het specifieke lokale en laagdrempelige karakter van de SVK's. **Het is net de bewonersbegeleiding op maat, die deze sector uniek en onvervangbaar maken.** Vaak werken de SVK's dan ook samen met het OCMW en andere lokale actoren.

2.5 Onderwijs

2.5.1 Evolutie

13,4% van de 15-jarigen kan enkel de meest eenvoudige leestaken uitvoeren. De kloof tussen autochtone en allochtone leerlingen op vlak van wiskunde en leesvaardigheid verkleinde lichtelijk tussen de twee golven van het PISA-onderzoek (in 2006 en 2009).

In 2010 verliet 9,6% van de leerlingen ongekwalificeerd het secundair onderwijs, wat wil zeggen dat ze de schoolbanken verlieten met ten hoogste een diploma lager secundair onderwijs. Daarmee bereikt deze indicator opnieuw ongeveer het niveau van de nulmeting in 2006 (10%). Bij jongens (11,4%) is er meer ongekwalificeerde uitstroom dan bij meisjes (7,7%). Bij beide groepen daalde het percentage tussen 2006 en 2008, om daarna terug toe te nemen. Uit onderzoek van Levrau e.a. (2011) blijkt dat voornamelijk allochtone jongeren het secundair onderwijs vroegtijdig verlaten. De ongelijkheid in het onderwijs is de afgelopen jaren dus niet verkleind, ondanks verschillende maatregelen.

In het gewoon lager onderwijs heeft 1,7% van de leerlingen een schoolse achterstand van twee jaar of meer. Daarmee bereikt deze indicator het hoogste niveau sinds de nulmeting (1,5% in 2006). In het gewoon secundair onderwijs

bedraagt dit 6,6%, een stabiel cijfer ten opzichte van vorig jaar (6,7%) en de nulmeting (6,4%).

Het percentage van de hoog- en middengeschoolden dat deelneemt aan levenslang leren kende een terugval sinds de nulmeting. Dit jaar zijn de cijfers voor het eerst opnieuw gestegen (hoewel ze het niveau van de nulmeting niet opnieuw bereiken). Ondanks het feit dat het belang van levenslang leren door de overheid veelvuldig wordt aangehaald, blijkt de deelname de afgelopen jaren af te nemen. Vooral de laag- en middengeschoolden nemen maar weinig deel aan levenslang leren. Het is belangrijk dat initiatieven zich ook op deze doelgroepen richten.

2.5.2 Beleidsinitiatieven

2.5.2.1 Een maximumfactuur in het basisonderwijs

Sinds het schooljaar 2008-2009 heeft men in het basisonderwijs de maximumfactuur ingevoerd. Op deze manier wil de overheid ervoor zorgen dat ouders niet moeten betalen voor schoolkosten die noodzakelijk zijn om de eindtermen te behalen. **Zo wil men garanderen dat de schoolkeuze niet meer wordt beïnvloed door de aangerekende kosten en wil men de toegang tot onderwijs voor iedereen gelijk maken.** De maximumfactuur legt vast welk bedrag scholen aan de leerlingen mogen aanrekenen voor tijdschriften, museumbezoeken, zwemmen, eendaagse en meerdaagse uitstappen. Samen met de invoering van de maximumfactuur werden de werkingsmiddelen van scholen ook verhoogd. De bedragen van de maximumfactuur werden aanvankelijk door velen te laag bevonden en zijn onlangs door de minister verhoogd naar 65 euro per leerjaar in het lager onderwijs (vanaf 1 januari 2012). De bedragen werden bovendien gekoppeld aan de gezondheidsindex. Voor meerdaagse uitstappen kwam het bedrag voor de volledige duur van het lager onderwijs uit op 390 euro¹⁵.

Aangezien de maximumfactuur in Vlaanderen vrij recent werd ingevoerd, is ze onderhevig aan enkele tekortkomingen en 'kinderziekten'. Het systeem dient permanent geëvalueerd te worden, om de bedragen realistisch te houden. Het Steunpunt Studie- en Schoolloopbanen

kreeg de opdracht van de minister om enkele evaluatieonderzoeken te doen¹⁶. Ook het Rekenhof maakte een evaluatie (Vlaams Parlement, 2011). Op basis van verschillende onderzoeken bekijken we de voor- en de nadelen van het systeem. Tenslotte doen we enkele suggesties.

2.5.2.2 De maximumfactuur werkt

Volgens het Rekenhof (Vlaams Parlement, 2011) bereikt het decreet kostenbeheersing van 6 juli 2007 grotendeels zijn beoogde effecten. De regelgeving is duidelijk en de overheid heeft de scholen en ouders goed ingelicht. De scholen hebben op basis van de regelgeving een bijdrageregeling vastgesteld en houden zich doorgaans aan de opgelegde beperkingen als ze schoolkosten doorrekenen aan de ouders. Toch is moeilijk vast te stellen of de betaalbaarheid van het onderwijs nu voor iedereen is gegarandeerd, aangezien er grote verschillen heersen tussen de scholen. Er worden nog belangrijke inbreuken en pijnpunten gemeld die voor verbetering vatbaar zijn.

Er zijn signalen dat het aantal uitstappen in het lager onderwijs na de invoering van de maximumfactuur gedaald is (Van Landeghem e.a., 2010). Wegens de grote diversiteit in scholen en hun aanbod aan activiteiten is het echter moeilijk om op basis van een beperkte steekproef algemene uitspraken te doen. Veel blijkt af te hangen van de beschikbaarheid van de werkingsmiddelen in een school. Scholen met minder werkingsmiddelen snoeien harder in buitenschoolse uitstappen (Vlaams Parlement, 2011). De inkomsten van een school spelen dus een grote rol en niet zozeer de hoogte van de maximumfactuur. De mogelijkheid tot fondsenwerving en de beleidskeuzes van de school hebben hier allemaal een invloed op en het is moeilijk te beoordelen wat net de oorzaak is van het afnemen van de extra-muros activiteiten (Vlaams Parlement, 2011).

Vooral scholen die ver liggen van sportinfrastructuur, cultuurcentra of openbaar vervoer hebben meer kritiek op de maximumfactuur (De Vos e.a., 2011). Het leerlingenvervoer neemt voor deze scholen vaak een grote hap uit het beschikbare budget, waardoor de ongelijkheid net weer toeneemt. De Vlaamse Onderwijsraad (2011) suggereert om de

¹⁵ De bedragen en berekeningswijzen staan op <http://www.ond.vlaanderen.be/schoolkosten/basis/minder/>

¹⁶ <http://www.steunpuntloopbanen.be/>

geografische ligging van scholen mee op te nemen als schoolkenmerk bij de evaluatie van de werkingsmiddelen, waardoor deze scholen extra middelen kunnen inzetten om de vervoerskosten te drukken.

Bovenstaande zorgen zijn slechts een beknopte weergave van de momenteel ervaren nadelen van de maximumfactuur. Algemeen lijkt ons een degelijke evaluatie een must. De naleving van de kostenbeperking moet permanent getoetst kunnen worden. Uit voorgaande blijkt dat de invoering van de maximumfactuur werkt, maar dat nog enkele onvoorziene nadelige effecten weggewerkt dienen te worden. Tenslotte wijzen we er ook op dat **in het secundair onderwijs geen maximumfactuur is ingevoerd zodat de drempels met betrekking tot schoolkosten daar nog steeds bestaan.**

2.5.2.3 Het GOK-decreet

Het GOK-decreet bestaat dit jaar tien jaar. Via dit decreet, dat ook in vorige rapporten al beschreven werd, wordt het inschrijvingsrecht beschermd, lokale overlegplatforms opgericht en een ondersteuningsbeleid op basis van het aandeel 'doelgroepleerlingen' gevoerd. In wat volgt, proberen we een beknopte evaluatie van het eerste decennium van het decreet weer te geven.

Het inschrijvingsrecht

Het inschrijvingsrecht bevestigt de vrije schoolkeuze en bepaalt dat elke school in principe verplicht is om aanvragen tot inschrijving te aanvaarden in chronologische volgorde van aanmelding. Enkele uitzonderingen (zoals voorrang aan broers en zussen) buiten beschouwing gelaten, mag een school geen inschrijving van leerlingen weigeren op basis van sociale of etnische afkomst, thuistaal of schoolse prestaties. Op deze manier wil men de concentratiescholen een halt toeroepen en een gezondere sociale mix bevorderen. Hoewel moeilijk te evalueren, heerst er een algemene indruk dat de sociale en etnische segregatie in het Vlaams onderwijs sinds het GOK-decreet niet is afgenomen (Nicaise, 2011). De cijfers in onze barometer spreken deze vaststelling alleszins niet tegen. Een verklaring hiervoor kan worden gevonden in het feit dat er subtiele achterpoortjes worden gebruikt om dit recht te omzeilen. Zo kan men het de ouders nodeloos ingewikkeld maken bij de inschrijving of financiële drempels creëren. Bovendien zijn het niet enkel de scholen die discrimineren,

maar ook de 'witte' ouders uit begoede milieus (Nicaise, 2011). Zij schrijven hun kinderen uit en gaan naar andere scholen. Doordat ze mobieler zijn, ontsnappen kansrijke ouders op deze manier aan sociaal-etnisch gemengde scholen en werken ze de segregatie verder in de hand. Kansarme ouders zijn vaak minder geïnformeerd over hun rechten en de kwaliteit van de scholen en minder mobiel om van school te veranderen. Vaak hangt de segregatieproblematiek van scholen zeer nauw samen met de segregatie van wonen: scholen in kansarme buurten worden overspoeld door kansarme leerlingen. De segregatie van de woonmarkt mag dus niet los gezien worden van deze problematiek (Nicaise, 2011).

De problematiek van de segregatie in het Vlaams onderwijs is zeker niet van de baan. Het inschrijvingsrecht alleen biedt niet voldoende oplossingen omdat allerlei achterpoortjes worden aangewend en verschillende maatschappelijke processen dit verder in de hand werken. **Een sociale en etnische mix bevorderen, vergt meer dan enkel het inschrijvingsrecht:** er moet meer samengewerkt worden met middenveldorganisaties en verenigingen om een brug te slaan tussen de verschillende etnische en sociale gemeenschappen. Deze verenigingen kunnen de directies van scholen bijstaan als zij proberen leerlingen te rekruteren die niet tot hun klassieke doelpubliek te horen (Nicaise, 2011).

Ook in de minder voor de hand liggende richting moet men durven denken. Vandaag leeft in veel concentratiescholen de angst om de extra middelen te verliezen die zij nu verkrijgen door het aantal doelgroepleerlingen in hun school. Eens zij meer kansrijke leerlingen aantrekken, zou dit gepaard gaan met het afnemen van de subsidies, wat kan leiden tot onder andere ontslagen. Ook langs deze zijde moet men kunnen garanderen dat het bevorderen van een sociale en etnische mix voordelig is.

Nicaise (2011) pleit voor een afdwingbare dubbele voorrangsregeling waarbij zowel 'witte' als 'zwarte' concentratiescholen voorrang moeten geven aan de 'andere groep'. Hij pleit wel voor een inspannings- en geen resultaatsverplichting.

De Lokale Overlegplatforms

De Lokale Overlegplatforms (LOP's) moeten

scholen ertoe aanzetten om lokaal samen te werken met elkaar en alle andere actoren van diverse aard (ouders, inrichtende machten, leerkrachten, ...) binnen het GOK-beleid. Ze worden ondersteund door de Vlaamse overheid en bestaan uit zowel professionelen uit de onderwijswereld, als uit vertegenwoordigers van het schoolopbouwwerk, de minderhedensector, armenverenigingen, sociale partners en welzijnsdiensten. Het LOP maakt om de drie jaar een omgevingsanalyse waarbij de lokale situatie van de gelijke onderwijskansen in beeld worden gebracht en ontleed. Daarnaast heeft het LOP ook een adviesopdracht, speelt het een bemiddelende en een ondersteunende rol. In het afgelopen decennium hebben de LOP's hun plaats verworven in het onderwijslandschap (Nicaise, 2011). De LOP's staan mee aan de basis van verschillende gemeenschappelijke projecten en nemen ook initiatieven om de sociaal-etnische mix in scholen te verbeteren.

De ondersteuning van scholen

Scholen die leerlingen inschrijven met beperkte onderwijskansen krijgen binnen het GOK-beleid extra middelen en lestijden. De operationalisering van deze maatregel gebeurt via de GOK-indicatoren. Een school krijgt ondersteuning wanneer 10% van de leerlingen wordt beschouwd als een GOK-leerling. Een leerling valt onder het GOK-statuut als hij of zij voldoet aan volgende criteria: de moeder van de leerling bezit geen diploma secundair onderwijs; de leerling wordt buiten het gezin opgevangen; de ouders van de leerling behoren tot de trekkende bevolking; het gezin waartoe de leerling behoort, ontvangt een of meerdere schooltoelagen; de thuistaal is niet het Nederlands.

Vandeputte en Nicaise (2010) onderzochten de relatie tussen deze doelgroepafbakening van kansarme kleuters en hun startpositie op school. Zij toonden aan dat aan het begin van hun schoolloopbaan 15,5% van de kansarme kleuters geen GOK-leerlingen zijn. Dit is volgens hen te wijten aan het feit dat de criteria vooral de nadruk leggen op de cognitieve prestaties en de socio-economische positie van een kind. Veel minder wordt er gekeken naar de socio-cultureel-educatieve vaardigheden. Ooghe (2011) toont via een impactanalyse aan dat de effecten van het GOK-beleid grotere positieve effecten hebben op leerlingen met een

'zwakkere' familieachtergrond (waar de criteria van het GOK-statuut op zijn gebaseerd), dan op leerlingen die zwakkere schoolresultaten hebben. Het GOK-beleid heeft dus wel degelijk effect op de leerlingen met een GOK-statuut: de ongelijkheid verkleint. De ongelijkheid tussen de schoolresultaten stijgt echter: leerlingen die zwakkere schoolresultaten hebben, zijn niet gebaat bij het GOK-beleid. Verder onderzoek en een evaluatie van deze criteria dringen zich op.

Uit onderzoek van Juchtmans en Nicaise (2010) blijkt ook dat de implementatie van het GOK-beleid op school- en klasniveau niet makkelijk is. Zij pleiten voor een grotere investering in een middenkader van echt gespecialiseerde leerkrachten die met gelijke kansen bezig zijn. Vandaag is de positie van de GOK-leerkracht dikwijls moeilijk omdat ze vaak ook nog klasleerkracht zijn in dezelfde school. Bovendien blijken ze niet altijd de achtergrond en deskundigheid te bezitten om met deze specifieke doelgroep om te gaan. Hierdoor blijft de implementatie van een echt GOK-beleid vaak moeilijk en te voorzichtig te verlopen.

2.6 Samenleven

2.6.1 Evolutie

Het is belangrijk dat iedereen gelijke kansen heeft om aan de samenleving deel te nemen. Vaak hebben gezinnen in armoede het moeilijk om te participeren omwille van verschillende drempels die zij eerst moeten overwinnen. Nochtans is al afdoende bewezen dat deelname aan cultuur, jeugdwerk en sport bijdraagt aan identiteitsbeleving, individuele ontplooiing, weerbaarheid, beweging en ontspanning (Dierckx 2009).

Het percentage personen dat deelneemt aan sportieve, recreatieve of artistieke activiteiten is sinds de start van de Armoedebaarometer toegenomen, voor zowel de personen met een inkomen hoger dan de armoedegrens (41,0% in 2010), als onder de armoedegrens (27,7%). De kloof tussen mensen boven en onder de armoedegrens is licht gedaald de afgelopen jaren. Meer mensen onder de armoedegrens geven aan buitenshuis deel te nemen aan sportieve, recreatieve of artistieke activiteiten.

Meer mensen dan vijf jaar geleden geven aan dat ze nooit een museum, tentoonstelling of galerij bezoeken, dat geldt zowel voor de laaggeschoolden (66,8%) als de universitair geschoolden (29,6%). Wel is de kloof tussen beide groepen lichtjes verkleind.

Ook gaven nooit zoveel laaggeschoolden als nu aan dat ze nooit een theater, toneelvoorstelling of amateurgezelschap bezoeken (74,1%). Bij universitair geschoolde personen was die piek vorig jaar bereikt, om nu weer af te nemen (64,1%). De kloof tussen beide groepen verkleinde tijdens de voorbije jaren, maar nam nu opnieuw toe.

3,2% kan zich geen internet veroorloven om financiële redenen. Dit percentage daalde tegenover de nulmeting in 2006, waarschijnlijk omdat de prijs is gedaald.

Voor meer mensen wordt een week vakantie weg van thuis onbetaalbaar. In 2010 geeft 18,2% aan dat men zich dat niet kan veroorloven. De afgelopen jaren nam dit cijfer telkens toe.

→ *Kinderen en jongeren*

19,4% van de minderjarigen groeit op in een gezin waar men zich geen week vakantie buitenshuis kan veroorloven.

Zoals we vorig jaar ook aantoonde, is de deelname aan sportverenigingen volgens onderwijsniveau ongelijk. 14- tot 18-jarigen in het ASO zijn dubbel zo vaak lid van een sportvereniging (53,7%) dan studenten in het BSO (26,2%). Voor wat betreft het lid zijn van (amateurs-)kunstbeoefening, zoals theater, dans of een koor, is de ongelijkheid nog groter: slechts 3,4% van de BSO-studenten zijn van zo'n vereniging lid, ten opzichte van 22,2% in het ASO. Ook de deelname aan een jeugd- of jongerenbeweging verloopt opvallend ongelijk: 20,5% van de leerlingen die in het ASO zitten, zijn lid van een jeugdbeweging, terwijl slechts 6,3% van de BSO-leerlingen er hun weg naar vinden.

Het percentage kinderen in een gezin waar men zich geen internet kan veroorloven, daalt momenteel gaat het om 5%.

2.6.2 Beleidsinitiatieven

2.6.2.1 Jeugdwerk voor (kwetsbare) jongeren in Vlaanderen

In Vlaanderen valt jeugdwerk bijna volledig samen met 'de jeugdbeweging' (Coussée e.a., 2011). Beleidsmakers, kinderen, jongeren en ouders denken dat het jeugdwerk beperkt is tot een vorm van vrijetijdsbesteding, gekenmerkt door spel en openluchtlevens dat gedragen wordt door jonge vrijwilligers. Er zijn echter ook andere vormen, zoals de werkingen die zich richten op maatschappelijk kwetsbare jongeren. Deze werkingen worden ook veelal door vrijwilligers gedragen en bieden ook vrijetijdsbestedingen aan, al doen ze dat veel breder dan de klassieke jeugdbewegingen. Zij proberen een brug te slaan naar de andere levensdomeinen zoals onderwijs, tewerkstelling, huisvesting, gezondheidszorg en hulpverlening. Coussée e.a. (2011) wijzen erop dat deze vorm van jeugdwerk zich vandaag slechts in de marge van het jeugd beleid bevindt.

Het jeugdwerk wordt nog steeds aanzien als een belangrijk opvoedingsmilieu, naast het gezin en de school. Meer en meer wordt erop gewezen dat niet iedereen in gelijke mate deelneemt aan het huidige aanbod van jeugdwerk. Vooral de meer maatschappelijk kwetsbare jongeren vallen hierbij uit de boot, dit blijkt ook uit onze cijfers.

Het jeugdwerk kan functioneren als 'enabling niche': plaatsen die gericht zijn op het scheppen van maximale ontplooiingskansen voor mensen, die keuzemogelijkheden uitbreiden en nieuwe (groei)kansen bieden (Steenssens & Van Regenmortel, 2011). Dit geldt voor alle jongeren, maar voor maatschappelijk kwetsbare jongeren in het bijzonder. Uit deze functie blijkt jeugdwerk meer te zijn dan enkel het organiseren van vrijetijdsbestedingen: jeugdwerk is ook sociaal.

2.6.2.2 Pijnpunten in het lokaal jeugd beleid in Vlaanderen

Het jeugd beleid in Vlaanderen speelt zich voornamelijk af op het lokale niveau. De decentralisatie van de afgelopen decennia zorgde ervoor dat de lokale overheden steeds meer aan autonomie wonnen. Op 3 februari hechtte de Vlaamse Regering haar tweede principiële goedkeuring aan het voorontwerp van decreet houdende de ondersteuning en stimulering van het lokaal jeugd beleid en de bepaling van het provinciaal jeugd beleid (Vlaamse overheid, 2012). Op basis van dit

decreet krijgen de lokale besturen nog meer autonomie over hoe ze hun middelen voor jeugdbeleid inzetten. De vraag is of deze evoluties het jeugdbeleid ten goede komen.

Coussée e.a. (2011) gingen na in welke mate en op welke manier kwetsbare jongeren een plaats kregen in verschillende lokale jeugdbeleidsplannen. Hun voornaamste bevindingen waren dat er vooral gefocust wordt op het 'niet-participeren' van kwetsbare jongeren aan het reguliere aanbod. **Doorheen de jeugdbeleidsplannen bleek dat er vooral gekeken werd hoe er vanuit het reguliere aanbod van jeugdwerk kan gewerkt worden aan participatie van de maatschappelijk kwetsbaren en niet vanuit de vraag van maatschappelijk kwetsbaren zelf.**

Men staat zelden stil bij de behoeften en de problematieken van deze jongeren en kinderen. Men focust bovendien veelal enkel op de participatie aan het jeugdbeleid en niet op participatie door het jeugdbeleid (Steenssens & Van Regenmortel, 2011). Deze discussie is eigenlijk de kerndiscussie van het jeugdwerk: het toeleiden van maatschappelijk kwetsbare jongeren naar het reguliere aanbod dat zich vooral toespitst op de noden van de middenklasse en waar maatschappelijk kwetsbaren zich niet thuis voelen, of vertrekken vanuit de vaststelling dat verschillende jongeren verschillende behoeften hebben en het aanbod diversifiëren? In deze context speelt zich ook het recente debat af rond het oprichten van allochtone jeugdbewegingen. Enerzijds kunnen afzonderlijke allochtone jeugdbewegingen segregatie in de hand werken, anderzijds blijkt uit bestaande allochtone jeugdwerkingen dat ze hun doelgroep veel beter bereiken dan het reguliere aanbod.

Uit De Marge (2010) en het Vlaams Netwerk waar armen het woord nemen zagen als gevolg van de decentralisatie vooral een afbouw van verschillende jeugdwerkingen met jongeren in armoede. Zij werden in hun bestaan bedreigd omdat ze maar moeilijk erkend konden worden in het lokaal jeugdbeleid. De noden en behoeften van maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren stoken niet altijd met de prioriteiten van de lokale besturen. Sommige lokale besturen beschouwen basiswerkingen met jongeren in armoede niet als jeugdwerk. Hierdoor verloren veel werkingen hun financiële ondersteuning en werd aan de alarmbel getrokken. Als antwoord hierop reikte de

Minister van Jeugd eind 2008 het instrument van de proeftuinen aan als een tijdelijke oplossing (Uit De Marge, 2010). In wat volgt bespreken we de proeftuinen die met jongeren en kinderen in armoede werken.

2.6.2.3 Proeftuinprojecten rond jongeren en kinderen in armoede

Het participatiedecreet wilde onder andere de participatie in de jeugdsector verbreden en verdiepen. Een proeftuin wordt in het participatiedecreet gedefinieerd als een projectmatig initiatief dat inspeelt op nieuwe ontwikkelingen en behoeften met het oog op methodische of inhoudelijke vernieuwing. In januari 2009 werd een eerste oproep gedaan vanuit de afdeling Jeugd van het departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media om via de proeftuinen kansengroepen te stimuleren en te begeleiden bij het ontwikkelen van jeugdverenigingen. Voor de proeftuinprojecten met jongeren in armoede werden er in deze golf acht goedgekeurd voor een periode van één jaar. In 2010 werd nog een oproep gelanceerd waardoor zeven van de vorige projecten werden verlengd en drie nieuwe konden starten (Uit De Marge, 2010). Vele van deze proeftuinprojecten zijn ingebed bij de Verenigingen waar armen het woord nemen. Dit is op zich niet verwonderlijk omdat zij al een zeker vertrouwen genieten van de ouders en jongeren zelf, die door de verschillende kwetsingen die ze opliepen, vaak moeilijker bereikbaar zijn. Uit De Marge ontwikkelde een visie op basis van best practices die zij gedurende verschillende overlegmomenten heeft bevestigd (Uit de Marge, 2010). Uit deze publicatie blijkt dat jongeren in armoede zich vaak buitengesloten voelen en met specifieke problematieken kampen, waarmee zij nooit in het reguliere aanbod terecht kunnen en willen. De jeugdwerkers kunnen voor hen de rol van ankerfiguur op zich nemen en ze zo de nodige aandacht geven. Het is van belang dat de jeugdwerkers veel en op langere termijn beschikbaar zijn, zodat deze jongeren zich niet opnieuw in de steek gelaten voelen. Het jeugdwerk moet voor hen een veilige plek kunnen aanbieden, waar zij lotgenoten ontmoeten en ze zich thuis voelen. Op deze manier kan het jeugdwerk de jongeren meer weerbaar maken ('empoweren') en kan het een belangrijke hefboom uit de problemen zijn.

De vraag is echter wat er na afloop van deze proeftuinen gaat gebeuren? Een echte evaluatie is gemaakt, maar nog niet vrijgegeven.

Het belang van jeugdwerk wordt erkend, maar het belang van jeugdwerk voor kwetsbare jongeren wordt vaak naar de marge van het beleid geduwd. Het was vanuit deze bekommernis dat de proeftuinprojecten werden gestart. **De continuïteit is voor jongeren in armoede en andere kwetsbare jongeren van groot belang.** Deze continuïteit blijvend kunnen garanderen, blijkt vaak een noodzaak. Het blijft koffiedik kijken wat er na de afloop van deze projecten gaat gebeuren vanuit het beleid, maar vast staat dat het jeugdwerk een belangrijke rol kan spelen in het bestrijden van armoede bij kinderen en jongeren.

3. Besluit

Halverwege de termijn van de Decenniumdoelen maken we de balans op. Zijn we op goede weg om de vooropgestelde doelen te behalen?

De Vlaamse Regering stelde in het begin van haar legislatuur dat armoedebestrijding een topprioriteit was. De legislatuur is momenteel ook halfweg. Helaas moeten we vaststellen dat er in de meeste, zo niet alle domeinen weinig tot geen progressie is gemaakt. Van plannen zoals het VAPA is tot op heden maar weinig gerealiseerd, zoals ook het Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen vaststelde¹⁸. Vaak blijven de plannen bij analyses en hakt men geen knopen door.

Gezien de huidige besparingen die op til zijn, is het afwachten of deze niet de meest kwetsbaren in onze samenleving het hardste gaan raken. Het is belangrijk om, zeker in deze onzekere tijden van besparingen en crisissen, blijvend de aandacht te vestigen op de armoede-problematiek. Het is in het belang van ons allen om iedereen een menswaardig bestaan te garanderen. Wilkinson en Pickett (2009) wijzen erop dat in landen met een grotere mate van ongelijkheid meer samenlevingsproblemen zijn, zoals een lagere levensverwachting, hogere criminaliteit, meer tienerzwangerschappen, een afnemend vertrouwen... Egalitaire samenlevingen hebben minder met dergelijke problematieken te kampen. Minder ongelijkheid is dus in ieders belang. Het armoedeprobleem lijkt zich uit te breiden naar de middenklasse: steeds meer mensen hebben hogere schulden dan ze kunnen afbetalen of hebben problemen om hun energiefacturen te betalen. Dit zijn niet langer problematieken waar enkel mensen in armoede mee af te rekenen hebben.

Per domein geven we zeer beknopt het doel en de huidige situatie weer. Zo kan in een oogopslag gezien worden of we de juiste richting zijn ingeslagen. Vervolgens wordt meer in de diepte het gevoerde beleid besproken.

3.1 Gezondheid

→ **Doel:** een halvering van de gezondheidsongelijkheid tussen arm en rijk.

→ **Resultaat:** De kloof is kleiner geworden voor zowel subjectieve gezondheid als de betaalbaarheid, maar niet gehalveerd. De kloof inzake de levensverwachting in goede gezondheid tussen de hoger- en lageropgeleiden is voor zowel mannen als vrouwen de afgelopen jaren slechts heel beperkt afgenomen.

In het algemeen bleven de meeste indicatoren om de ongelijkheden in kaart te brengen, vrij stabiel over de beschouwde periode. Het doel komt dus nog niet in zicht. We merken bovendien dat de niet-armen erop achteruit gingen op vlak van de subjectieve gezondheid en op vlak van de betaalbaarheid van de gezondheidszorgen. De kloof tussen arm en niet-arm voor deze indicatoren wordt dus wel kleiner, maar op een negatieve manier. We stelden ook vast dat de persoonlijke uitgaven voor gezondheidszorgen per inwoner stijgen, wat een verontrustende evolutie is.

Bij de bespreking van de beleidsmaatregelen focusten we daarom voornamelijk op de betaalbaarheid van de gezondheidszorg. Ondanks dat er diverse maatregelen werden genomen om deze te verbeteren, zijn er nog enkele tekortkomingen.

- De **maximumfactuur** bijvoorbeeld, komt voornamelijk ten goede aan mensen met hoge gezondheidskosten (wat uiteraard een positieve zaak is), maar heeft weinig effect op de lagere inkomensgroepen en kan ook niet verhelpen aan de onderconsumptie door deze groepen. Een bijkomend plafond van € 250 voor de lage inkomensgroepen is een mogelijke verbetering van het stelsel.
- Binnen het **OMNIO-statuut** wordt nog steeds niet de volledige doelgroep van rechthebbenden bereikt, al zit het gebruik ervan in de lift.

¹⁸ De Morgen, 09-02-2012: 'Komt er nog wat van het Vlaamse armoedebeleid?' Interview met Frederic Vanhauwaert (Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen).

Een automatische toekenning staat al lang op de verlanglijst van diverse organisaties en wordt ook politiek gedragen, maar is nog niet voor morgen.

- Ook de **sociale derdebetalersregeling** zit in de lift, maar de toepassing ervan blijft beperkt. De maatregel werd aangepast zodat (geconventioneerde) huisartsen voortaan verplicht zijn om op de vraag van de patiënt in te gaan. Het initiatief blijft echter bij de patiënt, die zelf de vraag moet stellen.
- De **Vlaamse zorgverzekering** is een noodzakelijk instrument om gezondheidszorg (meer bepaald niet-medische kosten) betaalbaar te houden. Het effect is vooral merkbaar voor mensen die zich rond de armoedegrens bevinden. Zij worden door de tegemoetkoming uit de armoede getild. Toch is de zorgverzekering voor 50% van de erkende personen in mantel- en thuiszorg onvoldoende, omdat ze hogere kosten hebben. Bijkomende maatregelen dringen zich op.

Als het gebruik van de genoemde maatregelen verder blijft toenemen en de automatische toekenning wordt ingesteld, kan het Decenniumdoel in 2017 bereikt worden. Tegelijk zou echter de toename van de uitgaven moeten worden afgeremd. De Vlaamse maximumfactuur in de thuiszorg is een van de bijkomende mogelijkheden op dat front.

3.2 Arbeid

- **Doel:** Een halvering van het aantal gezinnen waar niemand werkt.
- **Resultaat:** Ten opzichte van de nulmeting is een lichte daling opgetekend, maar van een halvering is nog lang geen sprake.

Het aantal jobloze gezinnen blijft nagenoeg stabiel, evenals de werkloosheid. Daar waar de werkloosheid van laaggeschoolden en niet-EU-burgers blijft schommelen, verbeterde de positie van oudere werklozen en verslechterde die van de jongeren. De economische context waarin we ons bevinden, brengt weinig hoop op verbetering. De federale regering wil een aantal hervormingen doorvoeren om meer mensen aan het werk te krijgen. We onderschrijven die doelstelling, maar de manier waarop de regering deze hoopt te bereiken, is volgens ons niet de juiste. Langdurige werkloosheid afraden door degressieve uitkeringen lijkt een voor de hand

liggende oplossing, maar er zijn een aantal randvoorwaarden nodig. Er moeten meer jobs zijn, vooral voor laaggeschoolden en andere kansengroepen. Die jobs moeten bovendien van een degelijke kwaliteit zijn. Precaire arbeid duwt mensen verder in de armoede. Het Duitse voorbeeld toont aan dat het nastreven van een hoge werkgelegenheid niet per definitie gunstig is. Bovendien behoort het armoederisico van werklozen er tot de hoogste van Europa. Er is nood aan meer begeleiding en maatwerk bij het toepassen van de tewerkstellingsmaatregelen. Werk-welzijnstrajecten zijn daarbij een bijzonder goede manier om mensen in armoede op weg te helpen naar duurzame tewerkstelling. Om arbeidsparticipatie te stimuleren, moet ook meer worden geïnvesteerd in een toegankelijk openbaar vervoer en het mogelijk maken van de combinatie arbeid-zorg. De Vlaamse Regering slaat met het nieuwe kinderopvangdecreet een goede weg in, al zijn er bemerkingen bij dit decreet. Een veralgemening van de inkomensgerelateerde opvang is evident om kansengroepen ook toegang te geven tot het kinderopvangaanbod. Terwijl de positie van jongeren op de arbeidsmarkt verslechterd is, worden zij strenger aangepakt als ze nog gebruik maken van een wachttuitkering. Zonder extra begeleiding dreigt ook deze groep slachtoffer te worden van de toenemende rol van activering.

3.3 Inkomen

- **Doel:** Voor elk gezin, ongeacht de samenstelling, minstens een inkomen dat de Europese armoederisicodrempel bereikt.
- **Resultaat:** De sociale minima volstaan nog steeds niet om aan de armoede te ontsnappen. Ze liggen nog steeds onder de armoedegrens.

Het armoederisico in Vlaanderen blijft nagenoeg stabiel en bepaalde groepen in onze samenleving zijn extra kwetsbaar op vlak van financiële armoede. Hoewel zij op vijf jaar tijd hun situatie licht zagen verbeteren, blijven zij in een zwakke positie. De armoede bij kinderen jonger dan 18 jaar is gestegen tegenover vorig jaar. Ook dit jaar moeten we herhalen dat de sociale minima en de bijstandsuitkeringen niet boven de armoedegrens uitstijgen. Ondanks een wetsvoorstel dat daarover op tafel ligt, verkiest de federale regering blijkbaar om hierin niet te investeren. De federale regering belooft dat ze

de uitkeringen zal optrekken, maar tegelijk verlaagt ze het beschikbare budget voor de welvaartsaanpassing van die uitkeringen. Bovendien koppelt ze aan de beloofde verhogingen de voorwaarde van 'voldoende financiële middelen' vast. Aan dit tempo zullen we ook in 2017 niet slagen in een voldoende hoog inkomen voor alle gezinnen. Meer nog, met de huidige focus op activering zullen meer mensen preciaire jobs aanvaarden, wat de armoedecijfers de hoogte in zal jagen. Tegelijk is het verontrustend dat een groot aantal rechthebbenden op het leefloon, dat recht niet laat gelden. De strijd tegen de sociale fraude staat hoog op de politieke agenda, maar maatregelen tegen onderbescherming zijn eveneens nodig.

3.4 Wonen

→ **Doel:** Een toename van het aantal goede en betaalbare huurwoningen met 150.000 eenheden, waarvan minstens de helft sociale woningen zijn.

→ **Resultaat:** Voor wat betreft de sociale woningen is momenteel 6% van het doel bereikt.

Het woonbeleid van de federale regering spitste zich vooral toe op eigendomsverwerving. Op zich geen slechte zaak, aangezien uit onze cijfers blijkt dat eigenaars minder vaak in de armoede terechtkomen. Mensen met een lager inkomen hebben echter veel minder kans om zo'n investering te doen en huren daardoor vaak op de private huurmarkt. Velen van hen komen de facto in aanmerking voor een sociale woning, maar de sociale woningaanbouw verloopt trager dan gepland en blijft dan nog onvoldoende om iedereen die in aanmerking komt, een sociale woning aan te bieden. De woningmarkt heeft vandaag met enkele structurele problematieken af te rekenen. De recente staatshervorming die alle woonbevoegdheden naar de gewesten overhevelt, biedt een unieke kans aan de Vlaamse Regering om haar woonbeleid te hervormen en zo meer kansen te bieden aan diegenen die geen eigendom hebben. Om de tekorten van de sociale huurmarkt op te vangen, pleiten we voor een algemene huursubsidie (conform andere Europese lidstaten). Een inclusief woonbeleid verliest de allerzwaksten op de woonmarkt niet uit het oog. De SVK's spelen hier een unieke rol: zij verhuren woningen aan een voordelige huurprijs door aan kwetsbare

huurders. Zij bewaken en verbeteren bovendien de kwaliteit van de woningen. Tenslotte begeleiden zij hun cliënten, die vaak met multidimensionele problematieken kampen. Deze unieke en laagdrempelige spelers op de woningmarkt moeten blijvend ondersteund en uitgebreid worden. De woning en de woonomgeving bieden kinderen ontwikkelingskansen. Het spreekt voor zich dat door bovenstaande maatregelen en het garanderen van betaalbaar en kwaliteitsvol wonen voor iedereen, kinderen in armoede rechtstreeks gebaat zijn.

Eén van de meest opvallende cijfers inzake wonen is het toenemend aantal klanten bij de sociale leverancier. De afgelopen vijf jaar is er een toename van 44% voor zowel gas- als elektriciteitskosten. Steeds meer gezinnen kunnen hun energiefactuur niet meer betalen en komen daardoor bij de sociale leverancier terecht. De naam is ietwat misleidend, aangezien de tarieven er vaak hoger liggen dan bij de reguliere leverancier. Enkel 'beschermd afnemers' (mensen met een uitkering) krijgen een sociaal tarief. Zij die geen 'beschermd' consument zijn betalen, ondanks hun problemen, een nog hoger tarief. Bovendien is de definitie van beschermd consument in Vlaanderen vanaf 2009 nog verder verengd, waardoor bijvoorbeeld mensen in een collectieve schuldenregeling of die een verhoogde tegemoetkoming van het ziekenfonds krijgen, uit de boot vallen (Huybrechs e.a., 2011). Dit is een Vlaamse Regering die armoedebestrijding als een topprioriteit omschrijft onwaardig.

3.5 Onderwijs

→ **Doel:** Een daling tot 3% van laaggeletterdheid en laaggecijferdheid bij jongeren, in alle onderwijsvormen en voor alle jongerengroepen.

→ **Resultaat:** De autochtone leerlingen scoren iets slechter. Bij de allochtone leerlingen van de eerste en de tweede generatie zijn lichte verbeteringen opgetekend ten opzichte van de nulmeting. Als we de resultaten onderling vergelijken, blijkt er nog een grote ongelijkheid tussen de allochtone en de autochtone leerlingen.

De (on)gelijkheid in het onderwijs heeft een belangrijke plaats verworven in het beleid en de samenleving. Om onze sterke onderwijspositie in Europa en de wereld te bestendigen, werden

verschillende maatregelen en plannen uitgedokterd om de ongelijkheid in en via het onderwijs weg te werken. Een eerste vaststelling is dat er weinig instrumenten zijn om deze ongelijkheid in kaart te brengen. We bekeken eerst de maximumfactuur in het basisonderwijs en nadien het GOK-beleid dat de afgelopen jaren gevoerd is.

Het invoeren van de maximumfactuur in het basisonderwijs is een goede zaak. Het draagt bij tot een gelijke toegang tot onderwijs. Bovendien dwingt men zo schoolbesturen en ouders om bewuster om te gaan met het gevoerde kostenbeleid. Het systeem is echter nog vrij recent en vertoont nog enkele kinderziekten. Het is belangrijk om tijdens deze debatten in het achterhoofd te houden dat er een grote diversiteit heerst tussen scholen, hun beleid en hun inkomsten en dat verschillende zaken eerder daarvan afhangen dan van de maximumfactuur zelf. Tenslotte pleiten we ook voor een invoering van de maximumfactuur in het secundair onderwijs.

Het GOK-decreet bestaat dit jaar tien jaar. Via dit decreet wil men gelijke onderwijskansen voor iedereen garanderen. Deze doelstelling was ambitieus, broodnodig en werd doordacht ingevoerd. Het trachten te garanderen van gelijke kansen is echter een complexe materie en vaak blijkt de realiteit anders uit te pakken dan wat men planmatig beoogt. Zo is het gelijke inschrijvingsrecht op papier een uitstekende maatregel: elke school is verplicht om iedere aanvraag tot inschrijving te aanvaarden in chronologische volgorde. De school mag dus onder geen beding discrimineren. In de realiteit blijkt vaak dat via achterpoortjes het inschrijvingsrecht wordt omzeild. Kansarme ouders wordt het vaak bewust moeilijk gemaakt om hun kinderen in te schrijven. Anderzijds blijken de meer kansarme scholen ook weigerachtig om kansrijkere kinderen in te schrijven, aangezien zij zich van hun sociale plicht willen kwijten en hun GOK-middelen niet willen verliezen. Niet enkel de scholen, ook de ouders zorgen er mee voor dat het onderwijs nog steeds gesegregeerd is. Zo trekken kansrijkere 'witte' ouders met hun kinderen weg uit 'zwarte' scholen. Aangezien zij mobieler zijn, kunnen ze dit makkelijker dan kansarme ouders. Er is dus langs beide kanten een mentaliteitswijziging nodig. Een dubbele voorrangregeling zou een oplossing kunnen bieden.

Voor wat betreft de GOK-criteria waaraan scholen moeten voldoen, dringt een evaluatie zich op. Verschillende onderzoeken toonden immers aan dat de criteria niet altijd volstaan om kansarme leerlingen te vatten. Zo blijken ze vooral de nadruk te leggen op de sociaal-economische positie en de cognitieve prestaties van een kind en minder op socio-culturele-educatieve vaardigheden.

3.6 Samenleven

→ **Doel:** *Mensen in armoede verbreden hun netwerken.*

→ **Resultaat:** *Het aandeel mensen onder de armoedegrens dat aangeeft buitenshuis deel te nemen aan sportieve recreatieve of artistieke activiteiten is de afgelopen jaren toegenomen, maar steeds minder mensen kunnen zich één week vakantie buitenshuis veroorloven.*

Het doel op het domein samenleven is minder makkelijk meetbaar. De doelstelling is immers ruim geformuleerd. In dit rapport focussen we ons op jeugdwerk met maatschappelijk kwetsbare jongeren. Maatschappelijk kwetsbaar is iedereen die in zijn contacten met de maatschappelijke instellingen vooral en steeds opnieuw met de negatieve aspecten wordt geconfronteerd en minder profiteert van het positieve aanbod (Vettenburg e.a., 2010). Deze personen zijn dus op verschillende manieren 'gekwetst', wat hun deelname aan de samenleving aanzienlijk bemoeilijkt. Vaak is hun geloof in maatschappelijke instellingen als het onderwijs en dienstverlening verdwenen, waardoor men helemaal geïsoleerd komt te staan. Het jeugdwerk zou dan een goede opvang en hulp kunnen betekenen om via een meer informele weg deze jongeren verder te helpen. Maar ook hier blijken er verschillende drempels te bestaan voor kansarmen. Zij vinden minder de weg naar het reguliere aanbod, maar geven ook aan dat ze er zich niet 'thuis voelen'.

Het jeugdwerk voor maatschappelijk kwetsbare jongeren speelt zich vandaag af in de marge van het jeugdbeleid. Dit blijkt uit onderzoek van de lokale beleidsplannen: daar komen kwetsbare jongeren weinig tot niet in voor. Bovendien beperkt men het toegankelijkheidsbeleid enkel tot het aanbod: hoe kan men meer kwetsbare jongeren laten deelnemen aan het reguliere aanbod? Beter zou zijn om vanuit de vraag van

deze kwetsbare jongeren zelf te vertrekken. In het jeugdwerk ontbreekt een algemeen kader voor kwetsbare jongeren. Door de decentralisatie is het jeugdwerkbeleid versnipperd: de ene gemeente steunt jeugdwerk met kwetsbare jongeren en in andere gemeenten wordt dit niet erkend als jeugdwerk. Bovendien ontbreekt op het lokale niveau vaak de deskundigheid om met deze jongeren om te gaan en is het maatschappelijk en politiek draagvlak groter om vooral aan de behoeften van de middenklasse te voldoen. De rol van het jeugdwerk wordt in die zin vaak onderschat. Het kan kwetsbare jongeren immers een hefboom bieden die ze elders niet (meer) zouden aannemen. Er is nood aan meer diversiteit, zodat deze specifieke jeugdwerkingen ook de nodige steun krijgen. Vaak kunnen zo bruggen geslagen worden tussen het klassieke jeugdwerk en het jeugdwerk met kwetsbare jongeren. De proeftuinprojecten voor jongeren en kinderen in armoede leveren een bron aan informatie en ervaringen op. Het is zaak deze informatie te gebruiken en de nodige ondersteuning te bieden. Het jeugdwerk kan immers, mits de juiste ondersteuning en de nodige deskundigheid, een positieve rol spelen in de armoedebestrijding bij kinderen en jongeren.

4. De indicatoren van de Armoedebaarometer (methodologie)

4.1 Opzet van de Armoedebaarometer

De Armoedebaarometer wordt jaarlijks opgevolgd. Bij de selectie van de indicatoren wordt rekening gehouden met de frequentie waarop de data voor een indicator beschikbaar zijn. Daardoor kunnen we tendensen en evoluties nauw opvolgen. Toch worden niet alle indicatoren jaarlijks vernieuwd.

Een groot deel van de indicatoren is afkomstig uit grootschalige enquêtes bij een representatief deel van de bevolking. De resultaten kunnen, binnen een zekere foutenmarge, naar de gehele bevolking veralgemeend worden. Hoe kleiner de steekproef, hoe groter de foutenmarge bij een veralgemening. Dit is belangrijk om in het achterhoofd te houden, zeker bij een selectie van subgroepen, zoals leeftijdscategorieën (kinderen) en geografische onderverdelingen (Vlaanderen). Het aantal Vlaamse kinderen (jonger dan 18) in de steekproef van de EU-SILC is klein. Bijgevolg moeten deze cijfers met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden.

Gegevens uit de EU-SILC-enquête (Survey on Income and Living Conditions), worden aangeleverd door de Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (ADSEI)¹⁹. De gegevens zijn afkomstig van een jaarlijkse enquête bij een steekproef van de bevolking. Binnen deze steekproef wijzigt jaarlijks een vierde van de respondenten. Zo kan het zijn dat het armoederisico een fractie daalt van het ene jaar op het andere, terwijl andere indicatoren duidelijk aantonen dat de armoede net gestegen is. Deze cijfers geven dus eerder tendensen en evoluties weer, die duidelijker worden naarmate men een langere tijdreeks kan vergelijken.

Tenslotte zijn bepaalde kwetsbare bevolkingsgroepen niet of nauwelijks vertegenwoordigd in de gegevens voor de Armoedebaarometers. We denken hierbij niet alleen aan personen die in collectieve²⁰ huishoudens leven, illegalen en daklozen, allochtonen maar ook aan (jonge)

kinderen. Praktische, conceptuele en methodologische redenen liggen hieraan ten grondslag. Deze bevolkingsgroepen qua omvang en samenstelling in kaart brengen, blijft noodzakelijk en vergt verder onderzoek.

In wat volgt bespreken we de indicatoren van de barometer. Voor kinderen bestaat er ook een algemene multidimensionale indicator. Kind en Gezin geeft jaarlijks weer hoeveel procent kinderen in een kansarm gezin geboren wordt. Om schommelingen te vermijden, berekent men een gemiddelde van drie voorafgaande jaren. Volgens Kind en Gezin is een gezin kansarm als het zelf aangeeft zwak te staan op drie of meer van deze criteria: het maandinkomen van het gezin, de opleiding van de ouders, de ontwikkeling van de kinderen, de arbeidssituatie van de ouders, de huisvesting en de gezondheid.

4.2 Voorstelling van de indicatoren

4.2.1 Gezondheid

Armoede en een slechtere gezondheid beïnvloeden elkaar. Enerzijds zorgt een lagere sociaal-economische status voor hogere gezondheidsrisico's zoals roken, slechtere huisvesting en ongezonde voeding. Anderzijds krijgen mensen met een slechtere gezondheid minder kans om een afdoend inkomen te verwerven en hebben ze hoge(re) medische uitgaven.

In Europa is de subjectieve evaluatie van de eigen gezondheid één van de klassieke indicatoren die de (on)gelijkheid inzake gezondheid tracht weer te geven. In dit rapport is het de eerste indicator. We bekijken de subjectieve gezondheid zoals die ervaren wordt bij mensen boven en onder de armoedegrens (indicator G1). Informatie hierover is te vinden in de EU-SILC-enquête en de Gezondheids-enquête. Aangezien de Gezondheids-enquête

¹⁹ Met dank aan Patrick Lusyne en Geneviève Geenens.

²⁰ Het gaat hier bijvoorbeeld over rusthuizen, kloosters, psychiatrische instellingen of strafinstellingen.

slechts vierjaarlijks uitgevoerd wordt, gebruiken wij de cijfers van de jaarlijkse EU-SILC-gegevens. Bij deze indicator moeten we wel een kanttekening maken: mensen met een hogere opleiding of een hoog inkomen stellen, in vergelijking met mensen met een laag inkomen of opleiding, dikwijls hogere eisen vooraleer ze vinden dat ze zich 'in goede gezondheid' bevinden. De feitelijke verschillen zouden nog groter zijn dan de cijfers aangeven (Contoyannis & Jones, 2004).

Indicator G2 geeft het aantal verwachte levensjaren in goede gezondheid naar opleidingsniveau en geslacht weer op 25-jarige leeftijd. De verschillen in levensverwachting in goede gezondheid zijn een erg duidelijk signaal van de gezondheidsongelijkheid tussen arm en rijk. Zoals Knoops & van den Brakel (2010) aantoonde, is er een positief verband tussen hoogte van het inkomen en het aantal verwachte levensjaren in goede gezondheid. In de rapportering van het Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid met betrekking tot de resultaten van de Gezondheidsenquête, wordt het onderwijsniveau in plaats van het inkomen als indicator voor sociale status gebruikt.

De betaalbaarheid van de gezondheidszorgen is een belangrijke indicator om de ongelijke toegang tot de gezondheidszorg aan te tonen. Het percentage mensen dat gezondheidszorgen moet uitstellen omwille van financiële redenen (zie indicator G3), weerspiegelt de kloof tussen mensen boven en onder de armoedegrens. Deze indirecte indicator geeft een beeld van de hoogte van de gezondheidskosten voor de lagere inkomensgroepen. Momenteel is er geen systematische monitoring van de gezondheidskosten. Het Intermutualistisch Agentschap en het Federaal Kenniscentrum voor de Gezondheidszorg voeren sporadisch onderzoek uit.

De totale dekkingsgraad van bortsanker-screening in Vlaanderen is een secundaire indicator, dat wil zeggen dat deze achtergrondinformatie geeft bij de evolutie van de problematiek, maar niet als directe maatstaf wordt gebruikt.

→ **Kinderen**

De eerste indicator voor kinderen gaat over de betaalbaarheid. Indicator (G1k) gaat na hoeveel huishoudens de gezondheidszorgen moeten uitstellen omwille van financiële redenen. We vergelijken het algemene cijfer met dat voor de eenoudergezinnen en dat voor een koppel met kinderen. De tweede indicator (G2k) bekijkt de toegang tot kwaliteitsvol voedsel. Kwaliteitsvolle voeding ligt immers mee aan de basis van de ontwikkeling en de algemene gezondheid van een kind. De cijfers zijn afkomstig uit de Gezondheidsenquête. De derde indicator (G3k) bekijkt de foeto-infantiele sterfte, met name het sterfterisico naargelang de opleiding en de nationaliteit van de moeder. Deze cijfers tonen aan dat de ongelijkheid inzake gezondheid al start vóór de geboorte.

4.2.2 Arbeid

Het hebben van werk wordt nog steeds als een van de belangrijkste kenmerken gezien om uit de (financiële) armoede te blijven of te geraken. Al enkele jaren zetten verschillende overheden en diensten dan ook voluit in op een strengere activering, om zoveel mogelijk mensen aan het werk krijgen.

De eerste indicator bekijkt het percentage van de bevolking dat leeft in een huishouden zonder inkomen uit betaald werk (indicator A1). We maken een onderscheid tussen kinderen en volwassenen.

Ongelijke kansen op de arbeidsmarkt zorgen voor een ongelijke spreiding van het armoederisico. De effecten van de crisis blijken bovendien ongelijk verdeeld over verschillende groepen (Herremans e.a., 2010). Daarom selecteren we indicator A2: de werkloosheidsgraad van de verschillende kansengroepen. Indicator A3 geeft het percentage schoolverlaters dat na één jaar nog werk zoekt weer. De langdurig werklozen worden door indicator A4 gepresenteerd. Dat een louter activeringsdiscours als armoedebestrijdingsmiddel niet voldoende is, kunnen we nagaan via het armoederisico bij

werkenden (indicator A5). 'Werkende armen' komen vooral voor bij laagbetaalde jobs, in huishoudens met slechts één kostwinner en met verschillende afhankelijke gezinsleden, bij mensen met terugkerende werkloosheid of bij mensen die er niet in slagen een voltijdse job te vinden.

De overheid creëert jobs voor mensen die moeilijk een plaats vinden op de reguliere arbeidsmarkt. De tewerkstelling in de sociale economie is een indicator van de overheidsinspanningen op dit gebied. De mate waarin de overheid via de VDAB de kansengroepen al dan niet oververtegenwoordigd in trajectbegeleiding, is een interessante indicator van de overheidsinspanningen. We nemen deze cijfers op als secundaire indicator in de overzichtstabel.

→ **Kinderen**

Volgens een onderzoek van Aliaga (2005) heeft de aanwezigheid van kinderen vooral impact op de arbeidssituatie van de moeder en niet op deze van de vader. Uit een rapport van de Europese Commissie (2008) blijkt dat er een verband bestaat tussen de tewerkstelling van de moeders en het armoederisico bij de kinderen: hoe meer moeders in een land werken, hoe lager het armoederisico van kinderen. Indicator A2k duidt het percentage werkende moeders aan die een kind of een jongste kind hebben onder de 12 jaar. We vergelijken de moeders die samenwonen met een partner en zij die alleenstaand zijn.

Toegang tot betaalbare, kwaliteitsvolle kinderopvang vormt voor moeders een van de grootste hindernissen om (weer) aan het werk te gaan (Belgisch Voorzitterschap van de Europese Unie, 2010). Indicator A3k geeft op basis van de Gemeentelijke Kindrapporten van Kind en Gezin weer hoeveel plaatsen er in Vlaanderen per 100 kinderen zijn in de 'erkende' kinderopvang²¹. Kinderopvang heeft behalve het werkgelegenheidseffect ook een pedagogische en sociale functie: het stimuleert de fysieke, psychische en sociale ontwikkeling van kinderen. Kinderopvang ondersteunt de integratie van kansengroepen: de (alleenstaande) ouder is in staat een opleiding te volgen, te solliciteren, andere ouders te leren kennen en/of even tot rust te komen (Vranken, 2010). Uit onderzoek blijkt dat het verwerven van cognitieve competenties al

start voor de schoolplichtige leeftijd (De Boyser, 2009) en dat de lagere socio-economische klassen minder gebruik maken van de kinderopvang-voorzieningen (Vranken, 2010). Het gebruik van opvang naar kansengroepen en gezinssituatie wordt weergegeven door indicator A4k.

4.2.3 **Inkomen**

Een persoon heeft een verhoogd armoederisico wanneer het equivalent netto inkomen lager ligt dan 60% van het nationaal mediaan equivalent inkomen. Men berekent alle inkomens in België, het midden van deze inkomens is dan de mediaan. Het algemeen armoedecijfer (indicator I1) geeft het armoederisico voor de bevolking van Vlaanderen weer. We bekijken het percentage Vlamingen dat een inkomen heeft onder de Belgische armoedegrens. Indicator I1 volgt ook het armoederisico op voor bepaalde kansengroepen.

Het armoederisico zoals hierboven beschreven, wordt beperkt tot het inkomen. Als een huishouden één euro meer verdient dan deze arbitrair vastgelegde inkomensgrens, wordt het als 'niet-arm' beschouwd. Om een ander beeld te krijgen, bekijken we indicator I2: het percentage personen dat aangeeft moeilijk rond te komen. Dit is een subjectieve maat, gebaseerd op de mening van de respondenten. Deze cijfers liggen vaak hoger dan deze van het armoederisico. Als aanvulling bekijken we indicator I3: het percentage van de bevolking dat zich geen grote onverwachte aankoop (> 750 euro) kan veroorloven.

Te lage inkomsten en te hoge uitgaven leiden op termijn tot een problematische schuldenlast (indicator I4). Overmatige schuldenlast leidt vaak tot sociale uitsluiting op verschillende gebieden. Dit kan het gevolg zijn van life events zoals werkloosheid, ziekte of scheiding, maar ook van wanbeheer of overmatige consumptie (De Greef, 1992).

De aanwezigheid van allochtonen in de steekproeven van surveys is meestal te beperkt om de resultaten te kunnen veralgemenen. In de vorige Armoedebarmeters namen we steevast de resultaten op van het onderzoek van Van Robaey e.a. (2007) die het armoederisico

²¹ Zie: http://www.kindengezin.be/Images/GKR_tekst_en_uitleg_300709_tcm149-43109.pdf

naar herkomst weergaven. Dit jaar geven we recentere cijfers van een analyse uit het recente Jaarboek Armoede en Sociale Uitsluiting (Van Haarlem e.a., 2011). De cijfers zijn een gemiddelde van de armoederisico's over drie jaar, om de betrouwbaarheid ervan te vergroten.

Een andere tekortkoming bij het meten van het beschikbare inkomen is dat men niet weet hoelang mensen al onder de inkomensgrens leven. Een tijdelijk inkomenstekort vertaalt zich niet altijd onmiddellijk in een achteruitgang van de levensomstandigheden. Daarom is het noodzakelijk om in de Armoedebaarometer een indicator op te nemen met betrekking tot langdurige armoede (indicator I6). Deze indicator bekijkt het percentage personen dat zich gedurende het huidige en de voorbije twee jaar onder de armoedegrens bevond.

Secundaire indicatoren illustreren de invloed van het beleid op het inkomen van de inwoners, zoals de minimumbedragen van pensioenen, loon, werkloosheid, invaliditeit en het leefloon.

→ **Kinderen**

De indicatoren voor kinderen zijn dezelfde als deze voor volwassenen. Indicator I1k geeft het armoederisico weer van kinderen jonger dan 18 jaar. I2k belicht het percentage kinderen dat opgroeit in een huishouden, dat aangeeft het moeilijk te hebben om financieel rond te komen. Ook bekijken we het aantal kinderen dat leeft in een huishouden dat zich geen onverwachte grote aankopen (> 750 euro) kan veroorloven (indicator I3k). Ten slotte bekijken we het percentage personen in schuldbemiddeling met kinderen ten laste. Dit cijfer verschijnt maar tweejaarlijks, waardoor er in deze barometer geen update is voorzien.

4.2.4 Wonen

Indicator W1 biedt een zicht op het aantal sociale huurwoningen in Vlaanderen. Aan dit cijfer kunnen we aftoetsen in welke mate de overheid slaagt in haar eigen doelstelling om tegen 2020 43.000 extra sociale woningen te bouwen. Indicator W2 geeft het aantal private huurwoningen mee. Sinds de Woonsurvey in 2005 zijn er echter geen cijfers meer bekend over het aantal private huurwoningen. De afdeling Algemene Administratie van de

Patrimoniumdocumentatie van de FOD Financiën plant een database van het aantal private huurwoningen in Vlaanderen, gebaseerd op de verplichte registratie van de huurcontracten. Dat maakt het mogelijk om in de toekomst de evolutie in het aantal private woningen op te volgen. Om een zicht te krijgen op wie in deze woningen woont, zal men bestaande administratieve bestanden aan elkaar koppelen.

Om de nood op de sociale woningmarkt weer te geven, presenteren we indicator W3: het aantal personen op de wachtlijsten voor een sociale woning. De woonquote (W4) is een van de meest courante manieren om de betaalbaarheid van wonen in kaart te brengen. Het geeft het aandeel van het netto huishoudinkomen dat maandelijks aan wonen wordt uitgegeven, weer. Uit onderzoek blijkt dat huishoudens met een laag inkomen een groter deel van hun inkomen aan huisvesting besteden, dan diegenen met een hoger inkomen. Deze wetmatigheid, de zogenaamde 'Wet van Schwalbe', stelt dat hoe armer iemand is, hoe groter het relatieve gedeelte van zijn inkomen aan huisvesting wordt gependeed (De Decker & Van Dam, 2005). Informatie over de woonquote is terug te vinden in de jaarlijkse Huishoudbudgetenquête en ook in de EU-SILC-enquête. Aangezien de Huishoudbudgetenquête te kampen heeft met een beperkte omvang en een grote uitval, verkiezen we de cijfers uit de EU-SILC-enquête. Voor de nulmeting van de Armoedebaarometer baseerden we ons op de resultaten van de Woonsurvey 2005.

De betaalbaarheid van wonen kunnen we ook subjectief benaderen. Indicator W5 peilt naar de mate waarin de totale woonkosten al dan niet een zware last vormen. Verder voegen we een indicator (W6) toe die de betaalbaarheid van elektriciteit en aardgas aangeeft. Er wordt weergegeven hoeveel huishoudens in Vlaanderen klant zijn van een sociale leverancier voor elektriciteit en aardgas. Indien huishoudens na een herinneringsbrief en een ingebrekestelling hun factuur niet (kunnen) betalen, wordt het contract door de commerciële leverancier opgezegd. Als de klant bij geen andere commerciële leverancier terecht kan, wordt hij bediend door de sociale leverancier. Zo goed als alle klanten van sociale leveranciers hadden dus betalingsproblemen met hun elektriciteits- en gasrekening. Frappant is echter dat de tarieven

van deze zogenaamde 'sociale' leverancier vaak hoger liggen dan bij reguliere leveranciers (Huybrechs, 2011).

Indicator W7 geeft weer welk aandeel van de bevolking leeft in een woning van ontoereikende kwaliteit of met een gebrek aan comfort. Gebrek aan comfort is het niet beschikken over minstens één van de volgende zaken: bad/douche, toilet, centrale verwarming en warm stromend water. Ontoereikende kwaliteit is te maken hebben met minstens één van de volgende problemen: lekkend dak, vochtige muur of vloer, rottend raamwerk of te donker. De vraagstelling is in 2010 gewijzigd, wat de resultaten vanaf 2010 in vergelijking met de voorgaande jaren lichtelijk kan vertekenen.

Als secundaire indicator nemen we nog de resultaten op van een onderzoek uit 2003 dat de situatie van 'klein wonen' in Vlaanderen onderzocht. Verder voegen we het aantal actieve budgetmeters voor elektriciteit en aardgas toe als aanvullende indicator om de toenemende betalingsproblemen aan te duiden. De budgetmeters voor aardgas zijn pas in 2009 ingevoerd. Dit cijfer zal de komende jaren toenemen, want momenteel zijn er nog gezinnen zonder budgetmeter die toch in aanmerking komen.

→ **Kinderen**

Volgens Barnes e.a. (2011) heeft slechte huisvesting een uitgesproken effect op het welzijn van een kind. Wonen is sterk verbonden met domeinen als gezondheid, participatie, werk en onderwijs. Kinderen hebben nood aan een veilige gezonde woning, waar ze spelend en lerend kunnen opgroeien.

De meeste indicatoren rond wonen gelden alleen voor volwassenen. Voor kinderen zijn we genoodzaakt ons te baseren op de EU-SILC. Als eerste indicator (W1k) beschouwen we het percentage kinderen, jonger dan 18, dat woont in een woning van ontoereikende kwaliteit of met een gebrek aan comfort. Een gebrek aan comfort is het niet beschikken over minstens één van de volgende zaken: bad/douche, toilet, centrale verwarming of warm stromend water. Ontoereikende kwaliteit is het hebben van minstens één van de volgende problemen: een lekkend dak, vochtige muur of vloer, rottend raamwerk of te donker.

De tweede indicator (W2k) bekijkt de leefomgeving van het kind en gaat na hoeveel procent van de kinderen onder de 18 één of meerdere gebreken ervaart in de woonomgeving. Gebreken zijn: lawaai van de burens of van de straat, vervuiling of andere hinder veroorzaakt door verkeer of industrie, vandalisme of criminaliteit in de buurt, afgelegen en niet goed bereikbaar met het openbaar vervoer en/of een weinig nette buurt. Indicator W3k geeft het percentage kinderen onder de 18 jaar weer die leven in een gezin dat aangeeft dat de totale woonkosten een zware last vormen. De vierde indicator (W4k) duidt het percentage geboorten aan in gezinnen met een precair verblijfsstatuut.

4.2.5 Onderwijs

Een goede opleiding is belangrijk om uit te armoede te blijven of te geraken. De sociaal-economische status van personen wordt meestal afgeleid van hun onderwijsniveau. Regelmatig wordt aangetoond dat hogeropgeleiden in een betere gezondheid verkeren, makkelijker een job kunnen vinden en houden, een hoger inkomen genereren, zich betere huisvesting kunnen permitteren en meer participeren aan cultuur. Onderwijs is dan ook van fundamenteel belang om de cirkel van vaak intergenerationele armoede te doorbreken.

Vlaanderen neemt sinds 2000 deel aan het PISA-onderzoek (Program for International Student Assessment). Dit onderzoek meet onder andere de geletterdheid van 15-jarigen. In het algemeen scoort Vlaanderen zeer goed in dit onderzoek, maar de algemene score verbergt grote onderlinge verschillen tussen de leerlingen. Als indicator (O1) van de socio-economische verschillen inzake geletterdheid en wiskunde nemen we de verschillen in scores van leesvaardigheid en wiskunde op naargelang de herkomst van de leerlingen.

Twee of meer jaar achterstand in het secundair onderwijs oplopen, is vaak een aanduiding van een verkeerde oriëntatie en/of een gebrek aan motivatie. Dit eindigt vaak in een ongekwalificeerde uitstroom. Als indicator O2 nemen we het aandeel leerlingen op dat minstens twee jaar schoolse achterstand heeft opgelopen in het lager en secundair onderwijs. Door deze achterstand zijn er elk schooljaar een flink aantal leerlingen dat de schoolbanken

verlaat zonder diploma. De kansen van deze jongeren op de arbeidsmarkt zijn beperkt: een groot deel van deze groep is één jaar na het beëindigen van de schoolloopbaan nog op zoek naar werk. Armoedebestrijding betekent dus ook het terugdringen van deze ongekwalificeerde uitstroom. De evolutie van het percentage ongekwalificeerde uitstromers nemen we dan ook op als indicator voor de Armoedebaarometer (indicator O3).

De deelname aan levenslang leren verhogen (indicator O4), was één van de doelen van de Europese Lissabonagenda. Op latere leeftijd kan men vaardigheden en competenties verhogen wanneer deze op het einde van de schoolloopbaan onvoldoende zijn.

Hooggeschoolden nemen vaker deel aan levenslang leren. Toch kunnen we ook de cijfers van de deelname van laaggeschoolden als indicator opnemen. Zo weten we in welke mate mensen de gevolgen van een opleiding die tekort schoot, nog (kunnen) corrigeren. Als secundaire indicator nemen we de kostprijs van onderwijs op. Door het feit dat de kostprijs van scholen onderling kan verschillen, blijft het risico bestaan dat sterke leerlingen samen zitten in elitescholen en zwakkere leerlingen verkommeren in 'gettoscholen' (Hirtt e.a., 2007).

Omdat kinderen veel tijd op school doorbrengen, is het belangrijk dat ze zich er goed voelen. Het welbevinden op school wordt door de OECD (2009) weergegeven door pestgedrag op school en subjectieve perceptie van de schoolbeleving. Deze indicatoren zijn afkomstig uit een internationaal studie 'Health Behaviour in School-aged Children' (HBSC), uitgevoerd onder toezicht van de Wereld Gezondheidsorganisatie. Deze studie onderzoekt hoe de schoolgaande kinderen zelf hun schoolleven ervaren.

4.2.6 Samenleven

De aard en kwaliteit van sociale netwerken kunnen positief of negatief inwerken op de fysieke en mentale gezondheid en hebben een impact op de levensverwachting (Cattel, 2001). Uit analyse van de Gezondheidsenquête (De Boyser & Levecque, 2007) blijkt dat, in tegenstelling tot wat intuïtief wordt verondersteld, de sociale netwerken van personen in armoede niet kleiner zijn dan die van anderen. Ook de contactfrequentie ligt niet lager. Volgens De Boyser & Levecque (2007) zijn er wel duidelijke verschillen in de kwaliteit van de netwerken

tussen personen onder of boven de inkomensarmoedegrens. Personen in armoede geven aan dat ze bij problemen minder op hulp van de familie of de omgeving kunnen rekenen. Helaas wordt een vraag hierover sinds 2008 niet meer opgenomen in de vragenlijst van de EU-SILC.

Zowel actieve als passieve participatie aan cultuur, jeugdwerk en sport kunnen een bijdrage leveren aan de overlevingsstrategieën van kinderen en gezinnen (Dierckx, 2009). Via participatie aan het maatschappelijke leven wordt bijgedragen aan identiteitsbeleving, individuele ontplooiing, weerbaarheid, beweging en ontspanning. Als indicator voor de Armoedebaarometer kiezen we voor het verschil in actieve participatie aan het verenigingsleven onder en boven de armoedegrens (indicator S1).

Uit het rapport van het Steunpunt Recreatief Vlaanderen (2005) leiden we af dat de mate waarin iemand deelneemt aan cultuur sterk verbonden is met het opleidingsniveau. Hooggeschoolden nemen meer en vaker deel aan het publieke culturele leven dan lageropgeleiden. Dit geldt zeker voor de eerder elitaire kunstvormen, maar ook voor populaire cultuurvormen. Volgens dit onderzoek hangt de grootte van het sociale (vrijtijds)netwerk van mensen sterk samen met de mate van deelname aan het culturele leven. Uitsluiting meten we door de deelname aan het verenigingsleven als indicator op te nemen (indicator S1). Als bijkomende indicatoren (S2 en S3) nemen we de verschillen op in participatie aan theater of toneelvoorstelling, bezoek aan een museum, tentoonstelling of galerij naar opleidingsniveau. De vraagstelling is in 2010 gewijzigd, wat de resultaten vanaf 2010 in vergelijking met de voorgaande jaren lichtelijk kan vertekenen.

Ten slotte nemen we nog twee indicatoren op over de negatieve gevolgen van een tekort aan middelen op de netwerken van personen. Het betreft hier het percentage mensen dat zich thuis geen internetverbinding kan permitteren wegens financiële redenen en het percentage personen dat zich niet één week vakantie, weg van thuis kan veroorloven (indicator S4). Secundaire indicatoren meten de inspanningen van het beleid. We selecteerden de middelen die besteed worden aan sociaal-artistieke projecten en het bereik van de acties van het Steunpunt Vakantieparticipatie.

→ **Kinderen**

Voor wat betreft kinderarmoede selecteren we eerst het percentage kinderen (jonger dan 18 jaar) die leven in een gezin waar men zich niet één week vakantie buitenshuis kan veroorloven (indicator S1k).

Deelnemen aan culturele activiteiten is voor kinderen voordelig. Ze verwerven vaardigheden, bouwen zelfvertrouwen op, krijgen een gunstiger zelfbeeld, hebben meer respect voor culturele diversiteit en anticiperen beter op discriminatie (Belgisch Voorzitterschap van de Europese Unie, 2010). Heel wat jongeren en kinderen in armoede ondervinden verschillende drempels die hen ervan weerhouden om te participeren aan het verenigingsleven (Vlaanderen in Actie & Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen, 2010). Er zijn praktische drempels (vervoer, openingsuren, de juiste kledij), kennisdrempels (computerkennis, gedragscodes, spelregels), psychologische drempels (angst, gebrek aan zelfvertrouwen, wantrouwen van de ouders), socioculturele drempels (andere waarden en normen) en ook financiële drempels (inschrijvingsgeld, verzekeringsgeld, geld voor maaltijden of materialen).

We bekijken het percentage 14-18 jarigen die actief lid zijn van een sportvereniging (S2k) en van een (amateurs)kunstbeoefeningsvereniging (S3k) naar onderwijsniveau. Deze cijfers tonen aan dat het in Vlaanderen niet slecht gesteld is met de deelname aan verenigingen. Maar bij de jongeren stellen we toch een verschil vast naar opleidingsniveau. Op basis van de tweede JOP-monitor²² stelt men vast dat jongeren uit het algemeen secundair onderwijs meer participeren in verenigingen dan jongeren uit het technisch- en beroepsonderwijs (Elchardus & Herbots, 2010). Verschillen tussen laag- en hoog-opgeleiden ontstaan dus al op jonge leeftijd (Vettenburg e.a., 2010).

Indicator S4k geeft het aantal huishoudens met kinderen onder de 18 ten laste weer, waar men zich geen internet kan veroorloven omdat de kosten te hoog zijn. De laatste indicator bekijkt het percentage 14-18-jarigen dat actief lid is van een jeugd- of jongerenbeweging naar

studierichting (S5k). Zoals eerder in het rapport beschreven, blijken vooral jongeren uit de middenklasse lid te zijn van een jeugdbeweging. Kansarme of maatschappelijk kwetsbare jongeren komen in het aanbod niet of minder aan hun trekken. Helaas zijn er weinig cijfers en onderzoeken over.

²² *JeugdOnderzoeksplatform (JOP)- monitor is een onderzoek waar de leefwereld, levensomstandigheden en activiteiten van kinderen en jongeren periodiek in beeld gebracht worden. De eerste bevraging met de monitor dateert van einde 2005-begin 2006. De tweede bevraging met de monitor werd in het najaar van 2008 uitgevoerd.*

5. Overzicht Armoedebaarometer 2012

Algemene indicator domeinoverschrijdend kinderarmoede

Het aandeel van de kinderen geboren in een kansarm gezin	BAROMETER 2011	BAROMETER 2012	BRON
	(2009) 8,2%	(2010) 8,6%	Kind en Gezin, Het kind in Vlaanderen

Tabel 1: Gezondheid

INDICATOR ALGEMEEN	NULMETING 2008	BAROMETER 2009	BAROMETER 2010	BAROMETER 2011	BAROMETER 2012	BRON
G1: Subjectief gezondheidsgevoel: % mensen dat de eigen gezondheid als slecht tot zeer slecht ervaart <ul style="list-style-type: none"> Boven armoedegrens Onder armoedegrens 	(EU-SILC 2006) 4,4% 13,3%	(EU-SILC 2007) 4,2% 15,5%	(EU-SILC 2008) 5,0% 10,9%	(EU-SILC 2009) 5,7% 13,7%	(EU-SILC 2010) 5,8% 11,1%	ADSEI o.b.v. EU-SILC Vlaanderen t.o.v. Belgische armoedegrens
G2: Levensverwachting in goede gezondheid: Aantal jaren dat iemand naar verwachting nog gezond zal leven op de leeftijd van 25 jaar: Mannen <ul style="list-style-type: none"> Lager onderwijs Hoger onderwijs Vrouwen <ul style="list-style-type: none"> Lager onderwijs Hoger onderwijs 	1997, België Mannen 32,6 jaar 43,5 jaar Vrouwen 34,7 jaar 44,7 jaar	Geen nieuwe	Geen		Mannen 36,7 jaar 46,3 jaar Vrouwen 36,3 jaar 47,1 jaar	Instituut Volksgezondheid (WIV)
G3: Betaalbaarheid: % personen dat gezondheidszorgen moet uitstellen om financiële redenen <ul style="list-style-type: none"> Boven armoedegrens Onder armoedegrens 	(EU-SILC 2006) 0,4% 3,9%	(EU-SILC 2007) 0,8% 4,4%	(EU-SILC 2008) 0,8% 4,7%	(EU-SILC 2009) 1,0% 4,2%	(EU-SILC 2010) 1,5% 4,4%	ADSEI o.b.v. EU-SILC Vlaanderen t.o.v. Belgische armoedegrens

SECUNDAIRE INDICATOREN

Totale dekkinggraad van borstkankerscreening in Vlaanderen (2006-2007)²³ :

Vrouwen met recht op een verhoogde tegemoetkoming: 48%
Vrouwen zonder recht op een verhoogde tegemoetkoming: 60%

INDICATOR KINDEREN EN JONGEREN	BAROMETER 2011	BAROMETER 2012	BRON
G1k: Betaalbaarheid: % huishoudens die gezondheidszorgen moeten uitstellen om financiële redene <ul style="list-style-type: none"> • Algemeen • Eenoudergezin • Koppel met kinderen 	(2008) <ul style="list-style-type: none"> 13,6% 29,2% 11,2% 	Geen nieuwe cijfers	Gezondheidsenquête België
G2k: Toegang tot kwaliteitsvol voedsel met adequate voedingswaarde <ul style="list-style-type: none"> • % min 15-jarigen die dagelijks fruit/groenten eten • % min 15-jarigen die minstens eenmaal per week vis eten 	(2008) <ul style="list-style-type: none"> 69,9% / 84,7% 58,2% 	Geen nieuwe cijfers	Gezondheidsenquête België
G3k: Foeto-infantiele sterfte: het sterfterisico ²⁴ via Odd's ratio ²⁵ naargelang <i>De opleiding van de moeder</i> <ul style="list-style-type: none"> • Universiteit • Lager Secundair Onderwijs • Hoger Secundair Onderwijs <i>De nationaliteit van de moeder</i> <ul style="list-style-type: none"> • België • Andere EU-landen • Turkije • Marokko • Andere 	(2005-2006) <p><i>De opleiding van de moeder</i></p> <ul style="list-style-type: none"> 1% 1,50% 1,87% <p><i>De nationaliteit van de moeder</i></p> <ul style="list-style-type: none"> 1% 0,75% 1,25% 1,69% 1,64% 	(2007-2008) <p><i>De opleiding van de moeder</i></p> <ul style="list-style-type: none"> 1% 2,15% 1,38% <p><i>De nationaliteit van de moeder</i></p> <ul style="list-style-type: none"> 1% 1,09% 1,19% 1,34% 1,65% 	Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid: cijfers geboorten, Vlaanderen

²³ Bron: Programma borstkankerscreening

²⁴ Sterfte bij geboorte of in het eerste levensjaar.

²⁵ Een berekeningsmethode om kansen met elkaar te vergelijken. De kans dat een gebeurtenis zich voordoet in één groep wordt vergeleken met de kans in een referentiegroep. Bv. per jaar sterven 12 op 1.000 mannen en 7 op 1.000 vrouwen. De Odd's ratio voor mannen ten opzichte van vrouwen is dan $12/7 = 1,7$. Het risico om te overlijden is voor mannen 1,7 keer groter dan voor vrouwen (de Odd's ratio voor de referentiegroep is dan altijd 1).

Tabel 2: Arbeid

INDICATOR ALGEMEEN	NULMETING 2008	BAROMETER 2009	BAROMETER 2010	BAROMETER 2011	HUIDIGE TOESTAND 2012	BRON
A1: % van de bevolking dat leeft in een huishouden zonder inkomen uit betaald werk : <ul style="list-style-type: none"> • Percentage kinderen • Percentage volwassenen 	6,5% 9,2%	5,7% 8,2%	5,9% 7,9%	6,0% 8,5%	5,9% 8,3%	Steunpunt WSE
A2: Werkloosheidsgraad²⁶ van kansengroepen : <ul style="list-style-type: none"> • Algemeen • Laaggeschoolden • Ouderen (50-64 jaar) • Jongeren (15-24 jaar) • Niet EU-burgers (<i>nationaliteit</i>) 	5,0% 7,5% 4,8% 12,5% 25,2%	4,4% 6,3% 4,0% 11,7% 21,4%	3,9% 6,0% 3,6% 10,5% 23,3%	5,0% 6,9% 3,9% 15,7% 21,6%	5,2% 8,0% 4,0% 15,6% 24,7%	Steunpunt WSE
A3: % schoolverlaters dat na één jaar nog naar werk zoekt	2004-2005: 12,9%	2005-2006: 10,9%	2006-2007: 9,8%	2007-2008: 12,0%	2007-2008: 14,6%	VDAB-studie Werkzoekende schoolverlaters in Vlaanderen
A4: Langdurige werkloosheidsgraad : aandeel langdurig werklozen in de totale werkloze bevolking	(2006) 42,2%	(2007) 37,5%	(2008) 36,7%	(2009) 30,4%	(2010) 37,0%	Steunpunt WSE
A5: % werkenden onder de armoederisicogrens	(EU-SILC 2006) 3,8%	(EU-SILC 2007) 3,1%	(EU-SILC 2008) 3,9%	(EU-SILC 2009) 3,2%	(EU-SILC 2010) 3,5%	ADSEI o.b.v. EU- SILC / Vlaanderen t.o.v. Belgische armoedegrens

SECUNDAIRE INDICATOREN

Tewerkstelling in sociale economie (1 januari 2010)²⁷ :

Sociale werkplaatsen: 3.781 VTE²⁸ doelgroepwerknemers
 Beschutte werkplaatsen: capaciteit 13.225 VTE doelgroepwerknemers
 Invoegbedrijven: capaciteit 1.096 VTE doelgroepwerknemers
 Lokale diensteneconomie: 1.524 VTE doelgroepwerknemers
 Arbeidszorg: 1.183 VTE doelgroepmedewerkers

Aandeel kansengroepen in niet-werkende werkzoekenden/trajectbegeleiding²⁹ (2010):

Kortgeschoolden: 49,8%/47,2%
 Allochtonen: 23,1%/26,8%
 Ouderen (>50jaar): 25,8%/6,5%
 Arbeidsgehandicapten: 14,3%/14,2%
 Jongeren: 21,8%/34,5%

INDICATOR KINDEREN EN JONGEREN	BAROMETER 2011	BAROMETER 2012	BRON
A1k: % kinderen (<18 jaar) dat leeft in een huishouden zonder inkomen uit betaald werk	(2009) 6,0%	(10/08/2010) 5,9%	Steunpunt WSE
A2k: % werkende moeders met een kind of jongste kind < 12 jaar <ul style="list-style-type: none"> • Samenwonend met partner • Alleenstaand 	(2009) 76,3% 65,5%	(2010) 80,0% 73,7%	Kind en Gezin
A3k: Aantal plaatsen in kinderopvang per 100 kinderen: <ul style="list-style-type: none"> • Voorschoolse opvang • Buitenschoolse opvang 	(2009) 0-2 jaar 36,2% 3-11 jaar 5,3%	(2010) 0-2 jaar 37,0% 3-11 jaar 5,5%	Gemeentelijke kindrapporten Kind en Gezin Vlaanderen
A4k: Gebruik van kinderopvang: <ul style="list-style-type: none"> • Geen gebruik: kinderen in kansarm gezin/niet kansarm gezin • Beperkt gebruik: kinderen in kansarm gezin/niet kansarm gezin • Regelmatig gebruik: kinderen in kansarm gezin/niet-kansarm gezin 	(2009) 70,4% / 28,7% 8,7% / 5,6% 21,0% / 65,7%	Geen nieuwe cijfers	Kind en Gezin, (Hedebouw & Peetermans, 2009)

²⁶ Werklozen volgens de ILO-definitie zijn de niet-werkenden die de afgelopen vier weken actief naar werk gezocht hebben en onmiddellijk beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt, plus de niet-werkenden die een job gevonden hebben die binnen de drie maanden begint.

²⁷ Bron: Jaarverslag Vlaams subsidieagentschap Werk en Sociale Economie 2008.

²⁸ Voltijds equivalenten.

²⁹ Er is sprake van oververtegenwoordiging in de de trajectwerking wanneer het aandeel in de trajectwerking hoger ligt dan het aandeel bij de niet-werkende werkzoekenden. Dit was in 2010 het geval voor de allochtonen en de jongeren. (Bron: VDAB)

Tabel 3: Inkomen

INDICATOR ALGEMEEN	NULMETING 2008	BAROMETER 2009	BAROMETER 2010	BAROMETER 2011	HUIDIGE TOESTAND 2012	BRON
<p>I1: Armoederisicopercentage na alle sociale overdrachten, pensioen inbegrepen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Algemeen • Alleenstaanden • Eenoudergezinnen • Ouderen (<65 jaar) 	(EU-SILC 2006) 11,4% 20,5% 23,8% 23,1%	(EU-SILC 2007) 10,9% 21,7% 27,6% 22,3%	(EU-SILC 2008) 10,0% 18,9% 28,5% 19,4%	(EU-SILC 2009) 10,1% 15,7% 22,3% 20,2%	(EU-SILC 2010) 10,4% 14,5% 24,2% 18,7%	ADSEI o.b.v. EU-SILC Vlaanderen t.o.v. Belgische armoedegrens
<p>I2: Subjectieve armoede: het % personen dat aangeeft het moeilijk te hebben om rond te komen</p>	(EU-SILC 2006) 11,7%	(EU-SILC 2007) 9,6%	(EU-SILC 2008) 14,8%	(EU-SILC 2009) 15,2%	(EU-SILC 2010) 14,1%	ADSEI o.b.v. EU-SILC
<p>I3: % bevolking dat zich geen grote onverwachte aankoop (> € 750) kan veroorloven</p>	(EU-SILC 2006) 11,8%	(EU-SILC 2007) 11,6%	(EU-SILC 2008) 13,6%	(EU-SILC 2009) 13,3%	(EU-SILC 2010) 14,9%	ADSEI o.b.v. EU-SILC
<p>I4: Overmatige schuldenlast: het aantal collectieve schuldenregelingen</p> <ul style="list-style-type: none"> • OCMW, CAW, intergemeentelijke diensten • Gerechtelijke dossiers (Vlaanderen) 	(2007) 5.736 31.543	(2008) 7.225 33.635	(2009) 8.416 37.274	(2010) 10.180 41.889	(2011) Nog niet beschikbaar	Vlaams Centrum Schuldbeoordeling
<p>I5: Armoedepercentage volgens regio van herkomst</p> <ul style="list-style-type: none"> • Belg • Marokkaans • Turks • Zuid-Europees • Oost-Europees • Noord-West Europees • Niet-Europees 	Geen cijfers	Geen cijfers	Geen cijfers	Geen cijfers	(EU-SILC 2009) 12% 54% 33% 22% 36% 18% 37%	'De superdiversiteit van armoede en sociale uitsluiting', Van Haarlem A., Coene, J. & Lusyne, P., in: Armoede en Sociale Uitsluiting, Jaarboek 2011
<p>I6: Persistent armoederisicopercentage: percentage personen dat zich het huidige en de voorbije twee jaar onder de armoederisicodrempel bevond</p>	Geen cijfers	Geen cijfers	Geen cijfers	(EU-SILC 2009) 9,2%	Geen cijfers	ADSEI o.b.v. EU-SILC

SECUNDAIRE INDICATOREN
<p>Bedrag minima voor loon, pensioen, invaliditeit, werkloosheid en leefloon³¹</p> <p>Minimumloon³¹</p> <p>Vanaf 21 jaar: € 1.443,54</p> <p>Vanaf 21,5 jaar + 6 maanden anciënniteit: € 1.481,86</p> <p>Vanaf 22 jaar + 12 maanden anciënniteit: € 1.498,87</p> <p>Minimum werkloosheidsuitkering</p> <p>Samenwonende met gezinslast: € 1.090,70</p> <p>Samenwonende: € 686,92</p> <p>Alleenwonende: € 914,24</p> <p>Leefloon</p> <p>Alleenstaande: € 785,61</p> <p>Samenwonende: € 523,74</p> <p>Samenwonende met een gezin te zijnen laste: € 1.047,48</p>
<p>Minimumpensioen³²</p> <p>Rustpensioen gezinsbedrag: € 1.332,50</p> <p>Rustpensioen alleenstaande: € 1.066,33</p> <p>Inkomensgarantie voor ouderen (IGO)³³</p> <p>Gehuwde of samenwonende: € 635,30</p> <p>Alleenstaande: € 953,30</p> <p>Minimum invaliditeitsuitkering</p> <p>Regelmatig werknemer met gezinslast: € 1.332,50</p> <p>Regelmatig werknemer samenwonend: € 914,42</p> <p>Regelmatig werknemer alleenstaand: € 1.066,25</p> <p>Niet-regelmatig werknemers met gezinslast: € 1.027,00</p> <p>Niet-regelmatig werknemer samenwonend: € 770,12</p> <p>Niet-regelmatig werknemer alleenstaand: € 770,12</p>

INDICATOR KINDEREN EN JONGEREN	BAROMETER 2011	BAROMETER 2012	BRON
A1k: Armoederisicopercentage bij kinderen < 18 jaar	(2009) 9,8%	(2010) 11,0%	ADSEI o.b.v. EU-SILC Vlaanderen t.o.v. Belgische armoedegrens
I2k: Subjectieve armoede: het % kinderen (< 18 jaar) dat leeft in een huishouden dat aangeeft het moeilijk te hebben om rond te komen	(2009) 18,6%	(2010) 14,8%	ADSEI o.b.v. EU-SILC Vlaanderen t.o.v. Belgische armoedegrens
I3k: % kinderen (<18 jaar) dat opgroeit in een huishouden dat zich geen grote onverwachte aankoop (> € 750) kan veroorloven	(2009) 20,2%	(2010) 19,7%	ADSEI o.b.v. EU-SILC Vlaanderen t.o.v. Belgische armoedegrens
I4k: % personen in schuldbemiddeling met kinderen ten laste	(2009) 39% %	Geen nieuwe cijfers	Vlaams Centrum Schuldbemiddeling

³⁰ Bedragen op 01/09/2011, uitgezonderd leefloon (bedragen 1 februari 2012).

³¹ Het Gewaarborgd gemiddeld minimummaandinkomen is het minimumloon uit arbeid dat de werkgever in de privé-sector voor een voltijdse werknemer die 21 jaar of ouder is, moet garanderen.

²² Het maandelijks minimumbedrag voor een rustpensioen voor iemand met een volledige loopbaan.

³³ Het IGO is een bijstandsregeling die de overheid verstrekt aan ouderen die de pensioengerechtigde leeftijd van 65 jaar hebben bereikt en die door omstandigheden geen of geen volledige loopbaan hebben kunnen opbouwen.

Tabel 4: Wonen

INDICATOR ALGEMEEN	NULMETING 2008	BAROMETER 2009	BAROMETER 2010	BAROMETER 2011	HUIDIGE TOESTAND 2012	BRON
W1: Aantal sociale huurwoningen in Vlaanderen	(2006) 138.132	(2007) 138.936	(2008) 141.869	(2009) 142.797	(2010) 142.894	Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen (VMSW)
W2: Aantal private huurwoningen in Vlaanderen	(2005) 466.856	Geen nieuwe gegevens beschikbaar	Geen nieuwe gegevens beschikbaar	Geen nieuwe gegevens beschikbaar	Geen nieuwe gegevens beschikbaar	Woonsurvey en Woonschouwing 2005
W3: Aantal personen op de wachtlijsten voor een sociale huurwoning	(2006) 91.418	(2007) 75.735	(2008) 95.331	(2009) 82.448	(2010) 95.953	Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen (VMSW)
W4: Woonquote ³⁴	(EU-SILC 2006) 28% 22%	(EU-SILC 2007) 25% 23%	(EU-SILC 2008) 26% 18%	(EU-SILC 2009) 24% 15%	(EU-SILC 2010) 25% 15%	ADSEI o.b.v. EU-SILC Vlaanderen
W5: % bevolking dat aangeeft dat de totale woonkosten een zware last vormen	(EU-SILC 2006) 11,9% 28,3%	(EU-SILC 2007) 9,7% 20,9%	(EU-SILC 2008) 15,6% 27,7%	(EU-SILC 2009) 12,8% 30,1%	(EU-SILC 2010) 11,8% 25,1%	ADSEI o.b.v. EU-SILC Vlaanderen
W6: Aantal klanten sociale leverancier	(2006) 53.645 37.948	(2007) 52.170 36.127	(2008) 60.026 41.521	(2009) 72.978 50.721	(2010) 77.324 54.701	VREG Vlaanderen
W7: % bevolking dat leeft in een woning van ontoereikende kwaliteit of met een gebrek aan comfort ³⁶	(EU-SILC 2006) 24,3% 44,6%	(EU-SILC 2007) 22,3% 40,2%	(EU-SILC 2008) 21,7% 34,9%	(EU-SILC 2009) 23,5% 40,0%	(EU-SILC 2010) 24,4% 38,2%	ADSEI o.b.v. EU-SILC Vlaanderen

SECUNDAIRE INDICATOREN	
Aantal kleine woningen ³⁷ in Vlaanderen (2001): 170.000	
Aantal actieve budgetmeters elektriciteit in Vlaanderen (toestand 31/12/2010): 41.200	
Aantal actieve budgetmeters aardgas in Vlaanderen (31/12/2010): 18.190	

INDICATOR KINDEREN EN JONGEREN	BAROMETER 2011	BAROMETER 2012	BRON
W1k: Gebreken aan de woning kinderen (< 18 jaar) die wonen in een woning met één of meer gebreken ³⁸	(2009) 25,4%	(2010) 26,1%	ADSEI o.b.v. EU-SILC
W2k: Gebreken aan de woonomgeving: Kinderen (< 18 jaar) die een of meerdere gebreken ervaren in hun woonomgeving ³⁹	(2009) 28,9%	(2010) 26,4%	ADSEI o.b.v. EU-SILC
W3k: % kinderen (<18 jaar) in een gezin dat aangeeft dat de totale woonkosten een zware last vormen	(2009) 22,3%	(2010) 18,5%	ADSEI o.b.v. EU-SILC
W4k: % geboorten in gezinnen die verblijven in een precair verblijfsstatuut ⁴⁰	(2009) 0,6%	(2010) 0,7%	Kind en Gezin Vlaanderen

³⁴ Deze gegevens zijn afkomstig uit een datawarehouse die wordt opgeemaakt op basis van gegevens die jaarlijks door de SHM's worden aangeleverd. Invoer in en extractie van gegevens uit databanken zijn onderhevig aan mogelijke fouten van menselijke en van technische aard. Dit houdt in dat deze gegevens nooit 100% correct zijn.

³⁵ De eigenaars die hun hypothecaire lening al hebben afbetaald worden hier niet mee opgenomen.

³⁶ Gebrek aan comfort wordt tot en met SILC 2009 gedefinieerd als het niet beschikken over minstens 1 van de volgende zaken: bad/douche, toilet, centrale verwarming en warm stromend water. Ontoereikende kwaliteit wordt gedefinieerd als het hebben van minstens 1 van de volgende problemen: lekkend dak, vochtige muur of vloer, rottend raamwerk of te donker. Vanaf 2010 wordt de vraag opgesplitst in de enquête, waardoor er een nauwkeuriger beeld ontstaat.

³⁷ Berekend op basis van de gegevens van de Socio-Economische Enquête 2001: klein wonen wordt gedefinieerd als woningen kleiner dan 35 m².

³⁸ Idem voetnoot 36.

³⁹ Lawaai van de burens of van de straat, vervuiling of andere hinder veroorzaakt door verkeer of industrie, vandalisme of criminaliteit in de buurt, afgelegen en niet goed bereikbaar met openbaar vervoer en/of een weinig nette buurt.

⁴⁰ Een precair verblijfsstatuut wordt gedefinieerd als het niet hebben van een definitief verblijfsstatuut zoals asielzoekers.

Tabel 5: Onderwijs

INDICATOR ARMOEDE	NULMETING 2008	BAROMETER 2009	BAROMETER 2010	BAROMETER 2011	HUIDGE TOESTAND 2012	BRON
O1: % 15-jarigen met geletterdheid niveau 1 of minder⁴¹ ⇒ Gemiddelde scores leesvaardigheid/wiskunde ⁴² <ul style="list-style-type: none"> • Autochtone leerlingen • Allochtone leerlingen⁴³ <ul style="list-style-type: none"> → Tweede-generatieleerlingen → Eerste-generatieleerlingen 	(2006) 14,1% 530/551 421/467 431/456	Geen nieuwe cijfers	Geen nieuwe cijfers	(2009) 13,4% 526/545 450/461 463/483	Geen nieuwe cijfers	PISA-onderzoek
O2: % ongekwalificeerde uitstroom secundair onderwijs⁴⁴ <ul style="list-style-type: none"> • Algemeen • Man • Vrouw 	(2006) 10,0% 11,9% 8,1%	(2007) 9,3% 10,9% 7,6%	(2008) 8,6% 9,6% 7,5%	(2009) 8,6% 9,9% 7,2%	(2010) 9,6% 11,4% 7,7%	Arbeidskrachtenenquête, Steunpunt WSE Vlaanderen
O3: % van de schoolbevolking met twee jaar of meer achterstand <ul style="list-style-type: none"> • Gewoon lager onderwijs • Gewoon secundair onderwijs 	(2006-2007) 1,51% 6,44%	(2007-2008) 1,53% 6,52%	(2008-2009) 1,59% 6,54%	(2009-2010) 1,64% 6,67%	(2010-2011) 1,71% 6,61%	Statistisch jaarboek van het Vlaams onderwijs, Vorming
O4: % bevolking dat deelneemt aan levenslang leren⁴⁵: <ul style="list-style-type: none"> • Hooggeschoold • Middengeschoold • Laaggeschoold (LG) 	(2006) 14,5% 7,3% 3,3%	(2007) 13,6% 6,6% 3,5%	(2008) 12,5% 6,6% 3,3%	(2009) 12,8% 5,8% 3,1%	(2010) 13,8% 6,5% 3,4%	Arbeidskrachtenenquête, Steunpunt WSE Vlaanderen

SECUNDAIRE INDICATOREN

Jaarlijkse studiekosten in het secundair onderwijs⁴⁶

ASO: € 1.018

TSO: € 1.099

BSO: € 987

KSO: € 1.256

Kwaliteit van het schoolleven (2005-2006)⁴⁷

- % kinderen van 11, 13 en 15 jaar die graag naar school gaan (België): 21,6%
- % kinderen van 11, 13 en 15 jaar die gepest worden op school (België): 12,2%

⁴¹ Leerlingen die niveau 1 halen op de leesvaardigheidsschaal kunnen enkel de meest eenvoudige leestaken oplossen. Ze kunnen expliciet geformuleerde informatie in een tekst lokaliseren, kunnen het hoofdthema van een tekst reconstrueren en kunnen een eenvoudig verband leggen naar algemene, alledaagse kennis.

⁴² De scores voor zowel leesvaardigheid als voor wiskunde worden geëvalueerd aan de hand van een schaal met zes niveaus, waarvan 1 het laagste en 6 het hoogste. De puntenverdeling leesvaardigheid: niveau 1 = max.335 punten, 2=407p., 3=480p., 4=553p., 5=626p., 6=698p. Puntenverdeling wiskunde: niveau 1 = max.358 punten, 2=420p., 3=482p., 4=545p., 5=607p., 6=669p. Voor meer informatie zie http://www.oecd.org/document/53/0,3746,en_32252351_46584821_1_1_1_1,00.html

⁴³ Autoclitone leerlingen zijn geboren in België en minstens één van beide ouders ook, eerste generatieleerlingen zijn niet in België geboren en beide ouders ook niet, tweede generatieleerlingen zijn geboren in België, maar beide ouders in een ander land.

⁴⁴ Wordt gedefinieerd als het aandeel van de totale bevolking tussen 18 en 24 jaar dat ISCED-niveau 2 (lager secundair onderwijs) of lager heeft bereikt en geen onderwijs of opleiding heeft gevolgd in de vier weken voor de Arbeidskrachtenenquête.

⁴⁵ Dit wordt gemeten door het percentage van de bevolking tussen 25 en 64 te nemen die deelgenomen hebben aan een opleiding of training gedurende de vier weken die voorafgingen aan de Arbeidskrachtenenquête.

⁴⁶ Bron: HIVA (2008) Studiekosten in het secundair onderwijs. Wat het aan ouders kost om schoolgaande kinderen te hebben.

⁴⁷ Bron: Statistische databank Child Well-Being van OECD: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=CWB>

Tabel 6: Samenleven

INDICATOR ARMOEDE	NULMETING 2008	BAROMETER 2009	BAROMETER 2010	BAROMETER 2011	HUIDIGE TOESTAND 2012	BRON
S1: Deelname aan het verenigingsleven: % personen dat aangeeft buitenshuis deel te nemen aan sportieve, recreatieve of artistieke activiteiten: <ul style="list-style-type: none"> • Boven armoedegrens • Onder armoedegrens 	(EU-SILC 2006) 35,2% 20,0%	(EU-SILC 2007) 39,8% 26,8%	(EU-SILC 2008) 39,9% 22,8%	(EU-SILC 2009) 41,9% 26,9%	(EU-SILC 2009) 41,0% 27,7%	ADSEI o/b.v. EU-SILC
S2: % personen dat aangeeft nooit een museum, tentoonstelling of galerij te bezoeken: <ul style="list-style-type: none"> • Lager Secundair • Universitair 	(2006) 58,0% 16,9%	(2007) 56,9% 22,1%	(2008) 63,3% 14,8%	(2009) 67,3% 21,9%	(2010) 66,8% 29,6%	SCV-survey
S3: % personen dat aangeeft nooit te participeren aan theater of een toneelvoorstelling van een amateurgezelschap: <ul style="list-style-type: none"> • Lager Secundair • Universiteit 	(2006) 65,1% 50,0%	(2007) 64,9% 52,3%	(2008) 67% 55,2%	(2009) 72,3% 67,6%	(2010) 74,1% 64,1%	SCV-survey
S4: % personen dat aangeeft zich geen internetverbinding te kunnen aanschaffen om financiële redenen	(EU-SILC 2006) 5,3%	(EU-SILC 2007) 5,3%	(EU-SILC 2008) 3,4%	(EU-SILC 2009) 3,6%	(EU-SILC 2010) 3,2%	ADSEI o/b.v. EU-SILC
S5: % personen dat zich niet één week vakantie buitenshuis kan veroorloven	(EU-SILC 2006) 14,5%	(EU-SILC 2007) 13,3%	(EU-SILC 2008) 17,8%	(EU-SILC 2009) 17,4%	(EU-SILC 2010) 18,2%	ADSEI o/b.v. EU-SILC

SECUNDAIRE INDICATOREN

Begroting 2010 sociaal-artistieke projecten: € 269.000
 Bereik steunpunt vakantieparticipatie (2010):
 Totaal aantal participanten: 97.980
 Individuele vakanties: 3.055
 Groepsvakanties: 5.680
 Georganiseerde vakanties: 4.339

INDICATOR KINDEREN EN JONGEREN	BAROMETER 2011	BAROMETER 2012	BRON
S1k: % kinderen (< 18 jaar) die leven in een huishouden dat zich niet één week vakantie, buitenshuis kan veroorloven	(2009) 18,9%	(EU-SILC 2010) 19,4%	EU-SILC Vlaanderen t.o.v. Belgische armoedegrens
S2k: % 14-18 jarigen die actief lid zijn van een sportvereniging <ul style="list-style-type: none"> • ASO • TSO • BSO 	(2008) 53,7% 45,7% 26,2%	Geen nieuwe cijfers	Berekeningen van het Jeugdonderzoeksplatform op basis van JOP-monitor 2
S3k: % 14-18 jarigen die actief lid zijn van een (amateur-)kunstbeoefening (dans, harmonie, straattheater, circuschool, toneel, jeugdkoor) <ul style="list-style-type: none"> • ASO • BSO • TSO 	(2008) 22,2% 14,3% 3,4%	Geen nieuwe cijfers	Berekeningen van het Jeugdonderzoeksplatform op basis van JOP-monitor 2
S4k: % personen met kinderen ten laste die thuis geen internet hebben omdat de kosten te hoog zijn	(2008) 7%	(2010) 5%	Eurostat, Surveys on ICT België
S5k: % 14-18 jarigen die actief lid zijn van een jeugd- of jongerenbeweging <ul style="list-style-type: none"> • ASO • TSO • BSO 	(2008) 20,5% 13,2% 6,3%	Geen nieuwe cijfers	Berekeningen van het Jeugdonderzoeksplatform op basis van JOP-monitor 2 Vlaanderen

6. Bibliografie

- ALBRECHT, J., & VAN HOOFFSTAT, R. (2011). Huisvesting ten tijde van schaarste. Naar een renovatie van het woonbeleid. Antwerpen: Itinera Institute.
- ALIAGA, C. (2005). Gender Gaps in the reconciliation between work and family life. In Eurostat (Ed.), *Statistics in Focus, Population and social conditions 4/2005*. Luxembourg: Eurostat.
- BARNES, M., BUTT, S., & TOMASZEWSKI, W. (2011). The Duration of Bad Housing and Children's Well-being in Britain. *Housing Studies*, 26(1), 155-176.
- BELGISCH VOORZITTERSCHAP VAN DE EUROPESE UNIE. (2010). *Who Cares?* Stappenplan voor een aanbeveling ter bestrijding van de kinderarmoede. Verslag van de Conferentie van het Belgische EU-Voorzitterschap: 2-3 september.
- BELGISCHE KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS. (2010). Wetsvoorstel ertoe strekkende sommige sociale minima op te trekken en de rechten in de sociale zekerheid te individualiseren. Doc 53/0319/001.
- BELGISCHE KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS. (2012). Ontwerp van Algemene Uitgavenbegroting voor het begrotingsjaar 2012. Advies aan de commissie voor de Financiën en de Begroting over sectie 44 – Maatschappelijke Integratie, Armoedebestrijding en Sociale Economie (partim: Maatschappelijke Integratie en Armoedebestrijding). 26 januari 2012. DOC 53 1944/030.
- BOUCKAERT, N., & SCHOKKAERT, E. (2011). A first computation of non-take-up behaviour in the 'leefloen'. FLEMOSI discussion paper dp6.
- BRACKE, E. (2011). Jozef Pacolet evalueert tien jaar Vlaamse zorgverzekering. In N. Krols & L. Van Braeckel (Eds.), *Weliswaar.be* (Vol. 16). Brussel: Vlaamse overheid – Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin.
- CALIENDO, M., TATSIRAMOS, K., & UHLENDORFF, A. (2009). Benefit duration, unemployment duration and job match quality: a regression-discontinuity approach. IZA Discussion Papers, No. 4670. <http://hdl.handle.net/10419/35918>
- CATTEL, V. (2001). Poor people, poor places, and poor health: The mediating role of social networks and social capital. *Social Science and Medicine*, 52, 1501-1516.
- Christelijke Mutualiteit. (2011). Helft zorgverzekerden komt niet rond. Persbericht 30 september 2011.
- COCKX, B., DEJEMEPPE, M., & VAN DER LINDEN, B. (2011). Sneller aan werk dankzij activering van het zoeken? *Regards Economiques*, 85.
- CONTOYANNIS, P., & JONES, A. M. (2004). Socio-economic status, health and lifestyle. *Journal of Health Economics*, 2004(23), 965-995.
- COUSSÉE, F., DE SCHEPPER, P., & DECEUR, E. (2011). Dertien drempels tussen droom en daad. Van toegankelijk jeugdwerk naar bruikbaar jeugdwerk. In F. Coussée & C. Mathijssen (Eds.), *Uit de marge van het jeugdbeleid. Werken met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren*. Leuven/Den Haag: Acco.
- COUSSÉE, F., MATHIJSSSEN, C., & CRIVIT, R. (2011). Een introductie in de marge van het jeugdbeleid. In F. Coussée & C. Mathijssen (Eds.), *Uit de marge van het jeugdbeleid. Werken met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren*. Leuven/Den Haag: Acco.
- DE BLOCK, M. (2012). Algemene beleidsnota Maatschappelijke Integratie, Armoedebestrijding en Sociale Economie. (DOC 53 1964/022). Brussel.
- DE BLUST, S. (2010). Talent komt niet vanzelf bovendien. In J. Vranken, S. De Blust, D. Dierckx & A. Van Haarlem (Eds.), *Armoede en Sociale Uitsluiting. Jaarboek 2010*. Leuven: Acco.
- DE BOYSER, K. (2009). Armoede en deprivatie tijdens de eerste levensjaren: ontbrekende schakel in het armoedeverhaal? In J. Vranken, G. Campaert, D. Dierckx & A. Van Haarlem (Eds.), *Arm Europa. Over armoede en armoedebestrijding op het Europese niveau*. Leuven: Acco.
- DE BOYSER, K., & LEVECQUE, K. (2007). Armoede en sociale gezondheid: een verhaal van povere netwerken? In J. Vranken, G. Campaert, K. De Boyser & D. Dierckx (Eds.), *Armoede en Sociale Uitsluiting, Jaarboek 2007* (pp. 167-178). Leuven/Voorburg: Acco.
- DE DECKER, P., TRATSAERT, K., & VAN GEYT, M. (2011). Sociaal geïnspireerde wooninitiatieven buiten de klassieke huursector. In S. Winters (Ed.), *Sociaal Wonen Vandaag*. Mechelen: Kluwer.

DE DECKER, P., & VAN DAM, R. (2005). De huisvestingsval, of wat huishoudens overhouden na het betalen van hun woonkosten. In P. De Decker, L. Goossens & I. Pannecoucke (Eds.), *Wonen aan de onderkant*. Antwerpen: Garant.

DE GREEF, M. H. G. (1992). Het oplossen van problematische schulden. Een analyse van de invloed van hulpverlening, interorganisatiele samenwerking en huishoudenkenmerken op de effectiviteit. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

DE LATHOUWER, L. (1996). Twintig jaar beleidsontwikkelingen in de Belgische werkloosheidsverzekering *CSB-Berichten* (pp. 38). Antwerpen: Centrum voor Sociaal Beleid.

DE LATHOUWER, L., BOGAERTS, K., & VAN DEN BOSCH, K. (2003). Samenvatting en beleidsoverwegingen. DEEL I: De impact van schorsing Artikel 80 in de werkloosheidsverzekering op herintrede en armoede. http://www.belspo.be/belspo/organisation/publ/pub_ostc/SoCoh/rSo10036_nl.pdf

DE VOS, H., VAN LANDEGHEM, G., VEYT, T., & VAN DAMME, J. (2011). De maximumfacturen in het basisonderwijs. Gesprekken met directies en verbanden met schoolkenmerken: Steunpunt Studie en Scholloopbanen.

DEBELS, A. (2008). Maakt een flexibele job arm? In J. Vranken, G. Campaert, K. De Boyser, C. Dewilde & D. Dierckx (Eds.), *Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2008*. Leuven/Leusden: Acco.

DELIZÉE, J. M. (2008). Federaal Plan Armoedebestrijding.

Departement Werk en Sociale Economie. (2012). Kansen op werk voor kwetsbare groepen <http://www.werk.be/over-werk-sociale-economie/beleidsniveaus/vlaams/wip-actielijnen/kansen-op-werk-voor-kwetsbare>

DIERCKX, D. (2009). Atelier Solidariteit tegen Armoede en Sociale Uitsluiting. Workshop 3: Gezin, Onderwijs en Vrije Tijd (27.04.2009). Vlaanderen in Actie.

ELCHARDUS, M., & HERBOTS, S. (2010). Participatie van Vlaamse jongeren aan het verenigingsleven. In N. Vettenburg, J. Deklerck & J. Siongers (Eds.), *Jongeren in cijfers en letters*. Leuven: Acco.

EUROPEAN COMMISSION. (2008). Child Poverty and Well-Being in the EU. Current Status and Way Forward.

EUROPEAN COMMISSION. (2012). Employment and Social Developments in Europe 2011. Luxembourg.

Eurostat. (2012). At-risk-of-poverty rate by poverty threshold and most frequent activity in the previous year http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/income_social_inclusion_living_conditions/data/database

FEDERALE REGERING. (2011). Regeerakkoord 1 december 2011.

GOEDEMÉ, T., DE VIL, G., VAN MECHELEN, N., FASQUELLE, N., & BOGAERTS, K. (2012). Hoogte en adequaatheid van de Belgische sociale minima in de periode 2000-2011. In J. Vranken, W. Lahaye, A. Geerts & C. Coppée (Eds.), *Armoede in België. Jaarboek 2012*. Leuven/Den Haag: Acco.

GOOSSENS, L., RAEMDONCK, I., PHILIPS, M., VAN HAARLEM, A., & BOTTU, G. (2011). *Bouwen en wonen binnen babylonische beleidsstructuren. Lokaal samenwerken rond wonen in Vlaanderen*. Leuven/Voorburg: Acco.

HERREMANS, W., VANDERBIESEN, W., & SOURBRON, M. (2010). *Kansengroepen op een arbeidsmarkt in crisis*. In J. Vranken, S. De Blust, D. Dierckx & A. Van Haarlem (Eds.), *Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2010* Leuven/Den Haag: Acco.

HET REKENHOF. (2011). Hoofdstuk 2. Impact van de steunmaatregelen in het kader van de financiële crisis en om de financiële stabiliteit van de eurozone te vrijwaren. In H. Rekenhof (Ed.), *168e Boek van het Rekenhof*.

HEYLEN, V., BOLLENS, J., CENICCOLA, P., & VANHEERSWYNGHELDS, A. (2009). Potentiële stromen van gesanctioneerden naar de OCMW's. Het plan tot activering van het zoekgedrag.

HIRTT, N., NICAISE, I., & DE ZUTTER, D. (2007). *De school van ongelijkheid*. Berchem: EPO.

HUYBRECHS, F. (2011). Energiearmoede in Vlaanderen: problematiek en beleid belicht. In D. Dierckx, J. Vranken, J. Coene & A. Van Haarlem (Eds.), *Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2011*. Leuven/Den Haag: Acco.

HUYBRECHS, F., MEYER, S., VRANKEN, J., & DIERCKX, D. (2011). Energiearmoede in België. Antwerpen: OASeS.

JUCHTMANS, G., & NICAISE, I. (2011). *Implementatie van het Gelijke Onderwijskansenbeleid op school- en klasniveau in het Vlaamse basisonderwijs: een kwalitatief onderzoek* (SSL-rapport nr. SSL/OD1/2010.27). Leuven: Steunpunt Studie- en Schoolloopbanen.

KIND EN GEZIN. (2009). Het Kind in Vlaanderen. Brussel.

KIND EN GEZIN. (2010). Jaarverslag kinderopvang 2010. Brussel.

KNOOPS, K., & VAN DEN BRAKEL, M. (2010). Rijke mensen leven lang en gezond. Inkomensgerelateerde verschillen in de gezonde levensverwachting. TSG, 88(1).

KONINGS, J., & PERSYN, D. (2010). Waarom worden vacatures moeilijk ingevuld? *VIVES Briefings*, Augustus 2010.

LAASMAN, J. M., & VRANCKEN, J. (2011). *Gebruik sociale derdebetalersregeling meer dan verdubbeld. Flits, augustus 2011.*
<http://www.socmut.be/SocMut/Publicaties/Flits/Flits-2011-08/GebruikDBR.htm>

LEVRAU, F., NOUWEN, W., & CLYCQ, N. (2011). De onderwijspositie en -segregatie naar herkomst. In D. Dierckx, J. Vranken, J. Coene & A. Van Haarlem (Eds.), *Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2011*. Leuven/Den Haag: Acco.

MARX, I., VANHILLE, J., & VERBIST, G. (2010). Werkend en toch arm in de actieve welvaartsstaat. In J. Vranken, S. De Blust, D. Dierckx & A. Van Haarlem (Eds.), *Armoede en sociale uitsluiting: Jaarboek 2010*. Leuven: Acco.

NCGZ. (2011). Nationaal Akkoord Geneesheren-Ziekenfondsen 2012.
<http://www.riziv.be/care/nl/doctors/general-information/agreements/2012/pdf/2012.pdf>

NICAISE, I. (2011). Het Gelijke Onderwijskansendecreet: een breuk in de cirkel? In D. Dierckx, J. Vranken, J. Coene & A. Van Haarlem (Eds.), *Armoede en Sociale Uitsluiting. Jaarboek 2011*. Leuven: Acco.

OOGHE, E. (2011). The impact of equal educational opportunity funds: a regression discontinuity design. Discussion Paper *Flemosi Discussion paper 8*.

PACOLET, J., MERCKX, S., SPRUYTTE, N., & CABUS, S. (2010). Naar een verbeterde tenlasteneming van de kosten van niet-medische zorg thuis. Leuven: HIVA.

PELLERIAUX, K. (2005). Toegankelijk jeugdwerk. In K. Pelleriaux (Ed.), *Beter samen? Denk- en doepestes voor een toegankelijk jeugdwerk in Vlaanderen, Brussel en Wallonië*. Leuven/Voorburg: Acco.

POD Maatschappelijke Integratie. (2011). Helicopternota. <http://www.mi-is.be/be-nl/studies-publicaties-en-statistieken/helicopternota>

POLLMANN-SCHULT, M., & BÜCHEL, F. (2005). Unemployment Benefits, Unemployment Duration and Subsequent Job Quality: Evidence from West Germany. *Acta Sociologica*, 48(1), 21-39.
RIJKSDIENST VOOR ARBEIDSVOORZIENING (RVA). (2012). Interactieve Statistieken, http://www.rva.be/frames/frameset.aspx?Path=D_stat&Item=1&Language=NL

RIJKSINSTITUUT VOOR ZIEKTE-EN INVALIDITEITSVERZEKERING (RIZIV). (2010a). Persbericht 23 juli 2010. Maximumfactuur (MAF) verlaagt medische kosten voor meer gezinnen - addendum.

RIJKSINSTITUUT VOOR ZIEKTE-EN INVALIDITEITSVERZEKERING (RIZIV). (2010b). Statistieken van de geneeskundige verzorging, jaar 2010.

RIJKSINSTITUUT VOOR ZIEKTE-EN INVALIDITEITSVERZEKERING (RIZIV). (2011). Rechthebbenden op Omnio-statuuat <http://www.riziv.fgov.be/citizen/nl/medical-cost/general/omnio/beneficiary.htm>

RIZIV. (2006). Statistieken van de geneeskundige verzorging, jaar 2006.

SALOMONS, A. (2010). Een komen en gaan van kwetsbare groepen. In J. Vranken, S. De Blust, D. Dierckx & A. Van Haarlem (Eds.), *Armoede en Sociale Uitsluiting. Jaarboek 2010*. Leuven/Den Haag: Acco.

SANNEN, L., CASTERMANS, S., VAN REGENMORTEL, T., & LAMBERTS, M. (2011). Duurzame tewerkstelling van mensen in armoede. Uitdagingen en remedies voor beleid, werknemers en werkgevers. Leuven.

SANNEN, L., & VAN REGENMORTEL, T. (2011). Krachtgerichte, integrale trajectbegeleiding voor werkzoekenden in armoede. Uitdagingen en knelpunten van een nieuwe methodiek. Leuven: HIVA.

SCHOKKAERT, E., GUILLAUME, J.-F., LECLUYSE, A., AVALOSSE, H., CORNELIS, E., & DE GRAEVE, D. (2008). Evaluatie van de effecten van de maximumfactuur op de consumptie en financiële toegankelijkheid van de gezondheidszorg. Equity and patient behaviour (EPB). Rep. No. KCE reports 80A (D/2008/10.273/35). Brussel: Federaal Kenniscentrum voor de Gezondheidszorg (KCE).

Serneels, B. (2012). Mensen in armoede als doelgroep van Jobkanaal. Onderzoeksrapport februari 2012.

SERV. (2012). VESOC-akkoord loopbaanbeleid 17 februari 2012.

SMITS, W. (2005). Maatschappelijke participatie van jongeren. In K. Pelleriaux (Ed.), *Beter samen? Denk- en doepistes voor een toegankelijk jeugdwerk in Vlaanderen, Brussel en Wallonië*. Leuven/Noorburg: Acco.

STEENSSENS, K., F. DEGAVRE, ET AL. (2007). Leven (z)onder leefloon. Deel 1 Onderbescherming onderzocht. Leuven, KU Leuven - HIVA.

STEENSSENS, K., SANNEN, L., ORY, G., & NICAISE, I. (2008). *W²: Werk - Welzijnstrajecten op maat*. Een totaalconcept. Leuven: HIVA.

STEENSSENS, K., & VAN REGENMORTEL, T. (2011). Empowerment: een positief, krachtgericht, verbindend denk- en handelingskader. In F. Coussée & C. Matthijssen (Eds.), *Uit de marge van het jeugdbeleid. Werken met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren*. Leuven/Den Haag: Acco.

STEUNPUNT RE-CREATIEF VLAANDEREN. (2005). Cultuurparticipatie in Vlaanderen 2003-2004. Eerste analyse van de survey: belangwekkende cijfers en conclusies. Gent: Steunpunt Re-creatief Vlaanderen.

STEUNPUNT TOT BESTRIJDING VAN ARMOEDE BESTAANSONZEKERHEID EN SOCIALE UITSLUITING. (2009). Verslag armoedebestrijding 2008-2009. Een bijdrage aan politiek debat en politieke actie.

UNDP. (2000). Human Development Report, Human Rights and Development.

VAN HAARLEM, A., COENE, J., & LUSYNE, P. (2011). De superdiversiteit van armoede en sociale uitsluiting. In D. Dierckx, J. Vranken, J. Coene & A. Van Haarlem (Eds.), *Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2011*. Leuven/Den Haag: Acco.

VAN LANDEGHEM, G., VANDENBERGHE, N., & VAN DAMME, J. (2010). Culturele activiteiten, sport en uitstappen in het basisonderwijs voor en na het invoeren van de maximumfacturen: Steunpunt Studie en Schoolloopbanen.

VANDEPUTTE, M., & NICAISE, I. (2010). De relatie tussen de doelgroepafbakening van kansarme kleuters en hun startpositie op school. Leuven: Steunpunt 'Studie- en Schoolloopbanen.

VETTENBURG, N. (2011). Jongeren, maatschappelijke kwetsbaarheid en emancipatorisch jeugdwerk. In F. Coussée & C. Matthijssen (Eds.), *Uit de marge van het jeugdbeleid. Werken met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren*. Leuven/Den Haag: Acco.

VETTENBURG, N., DECLERCK, J., & SIONGERS, J. (2010). *Jongeren in cijfers en letters. Bevindingen uit de JOP-monitor 2*. Leuven: Acco.

VLAAMS NETWERK VAN VERENIGINGEN WAAR ARMEN HET WOORD NEMEN (2011). Ongerustheid over sector sociale verhuurkantoren en vzw VOB. Nieuwsbrief 2011/04.

VLAAMS PARLEMENT (2011a). Ontwerp van decreet houdende de organisatie van kinderopvang van baby's en peuters. Stuk 1395 (2011-2012) – Nr. 1.

VLAAMS PARLEMENT (2011b). Verslag van het Rekenhof over kosteloosheid en kostenbeheersing in het basisonderwijs. Brussel: Vlaams Parlement.

VLAAMS ZORGFONDS (2010). Jaarverslag 2010.

VLAAMSE ONDERWIJSRAAD (2011). *Advies maximumfactuur in het basisonderwijs*. Brussel: Vlaamse Onderwijsraad.

VLAAMSE OVERHEID (2009). Decreet betreffende het grond-en pandenbeleid. Belgisch Staatsblad 15 mei 2009.

VLAAMSE OVERHEID (2010). Vlaams Actieplan Armoedebestrijding 2010-2014.

VLAAMSE OVERHEID (2012). "Vermijd een geldboete van de Vlaamse zorgverzekering." from http://www.vlaanderen.be/servlet/Satellite?pagename=Infolijn/View&cid=1299749587807&c=Solution_C&p=1183730847285&context=

VLAAMSE WOONRAAD (2011). Voorontwerp van decreet tot overname van personeelsleden van de vz Vlaams Overleg Bewonersbelangen door de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen en het agentschap Wonen - Vlaanderen. Brussel.

VLAANDEREN IN ACTIE, & VLAAMS NETWERK VAN VERENIGINGEN WAAR ARMEN HET WOORD NEMEN. (2010). Standpuntenpakket 'Strijd tegen armoede bij kinderen'.

VRANKEN, J. (2010). Kinderarmoede. In D. Dierckx, N. Van Herck & J. Vranken (Eds.), *Armoede in België*. Leuven: Acco.

WILKINSON, R., & PICKETT, K. (2009). *The Spirit Level: Why More Equal Societies Almost Always Do Better*. Granta.

WINTERS, S. (Ed.). (2010). *Is wonen in Vlaanderen betaalbaar?* Antwerpen-Apeldoorn: Garant.

WINTERS, S. (Ed.). (2011). *Sociaal wonen vandaag*. Mechelen: Kluwer.

WINTERS, S., & DE DECKER, P. (2009). Wonen in Vlaanderen: over kwaliteit, betaalbaarheid en woonzekerheid. In L. Vanderleyden, M. Callens & J. Noppe (Eds.), *De sociale staat van Vlaanderen 2009* (pp. 199-234): Studiedienst van de Vlaamse Regering.

WINTERS, S., & ELSINGA, M. (2011). Wonen in Vlaanderen in internationaal perspectief In J. Noppe, L. Vanderleyden & M. Callens (Eds.), *De sociale staat van Vlaanderen 2011* (pp. 215-256). Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.

Colofon

Onderzoek: An Van Haarlem, Jill Coene, prof. dr. Danielle Dierckx

Redactie: Decenniumdoelen 2017

Productie: Verbal Vision vzw

Datum: mei 2012

Prijs: gratis

V.U.: Anny Vermeersch, Huidevetterstraat 165, 1000 Brussel

Te verkrijgen bij Decenniumdoelen 2017 of vrij te downloaden.

